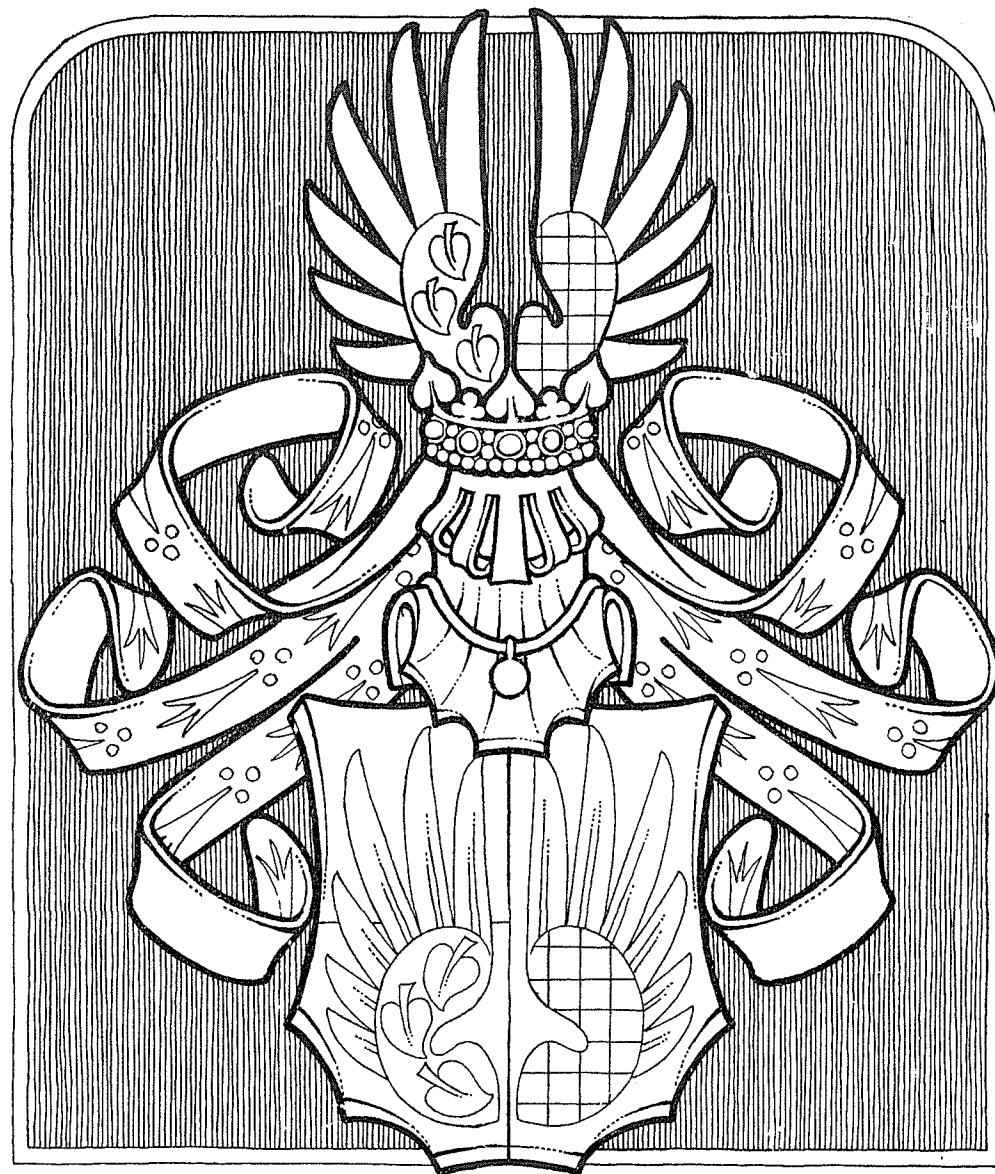
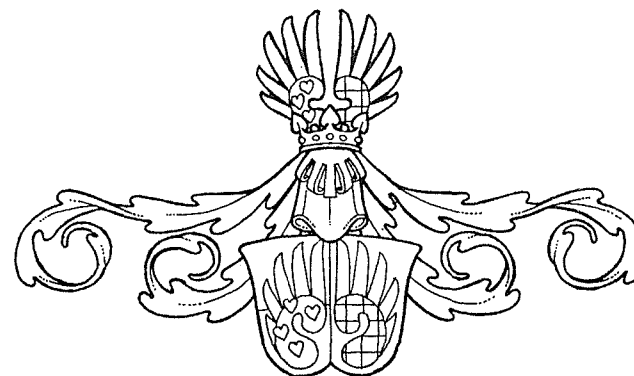

HERALDICKÁ ROČENKA
1985

HERALDICKÁ ROČENKA
1985

ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST
POBOČKA HERALDIKA
PRAHA

ŠEST STOLETÍ ERBOVNÍCH MINIATUR

Tomáš Krejčík

První erbovní listiny se objevily v různých částech Evropy v průběhu 14. stol., jejich kolébkou byla Itálie. Již nejstarší kusy nesly vyobrazení erbu, které dokonce často nahrazovalo jeho popis. Nejčastěji se zde objevoval pouhý štít bez přílby a klenotu. Záhy dostal jednoduchý rámeček vyplněný podkladovou barvou, která vhodně doplňovala erbovní tinktury.

Slavnostnost okamžiku, totiž udělení erbu a s tím často spojená nobilitace, si vyžádala dalšího zdokonalení tohoto prostého schematu. Průměrní řemeslníci i špičkoví iluminátoři začali být najímáni, aby vyzdobili svým uměním panovníkovo rozhodnutí. Zrodila se erbovní miniatura.

Ze skromných počátků ve 14. a 15. stol. se během následujících století vytvořila široká škála typů a variant erbovních miniatur v listinách. V jejich proměnách můžeme sledovat změny obecného výtvarného slohu od gotiky až po styly druhé poloviny 19. stol. Tím se erbovní miniatury, přesně datované, stávají důležitým pramenem při studiu dějin umění a uměleckého řemesla.

Samotný erb se v miniaturách stal pouze částí celkové kompozice. Při jeho malbě byl malíř pochopitelně vázán heraldickými pravidly. Jeho umění se mohlo volněji projevit v ostatní výzdobě miniatury. Tak v erbovních miniaturách doprovázejí erb často různé alegorické postavy, které symbolizují vlastnosti, jež příjemce listiny měl nebo chtěl mít (obr.6). V malé ploše miniatury bylo pro zručného malíře dostatek prostoru, aby symbolicky upozornil na povolání nebo působení příjemce (obr.7). Zvláště slavnostní charakter měly miniatury, na nichž se objevila podobizna vydavatele listiny (obr.8,9,10). Velké možnosti měl malíř také při zakomponování erbu do architektury (obr.6,10) nebo do iluzivní krajiny (obr.13), najdeme však i typy přechodné (obr.11).

Zkoumáním těchto detailů nejen hlouběji poznáváme umění tvůrců, ale i ze zdánlivých maličkostí si dokreslíme osobnost příjemce. Jistě již z toho, zda si příjemce listiny najal průměrného nebo špičkového malíře, můžeme usuzovat na to, jaký význam listině a její miniatuře přikládal.

Předložený výběr může jen v bodech naznačit vývoj erbovních miniatur; z dostupného materiálu byly vybrány exempláře charakteristické pro určitou epochu. Rovněž byla dána přednost miniaturám, jejichž autory lze srovnáváním určit ve více listinách. Středověcí umělci označovali svá díla jen výjimečně (obr.5), ale ani v novověku nejsou

Heraldickou ročenku 1985 připravila redakční rada ve složení:
Pavel Palát, František Kučera, Vojtěch Fiala (technická redakce);
Pavel R. Pokorný (odborný lektor);
Zdirad J. K. Čech (výtvarná redakce).

jejich podpisy běžné (obr.15).

Z rozboru erbovních miniatur je zřejmé, že na jejich výzdobě se podílely desítky malířů. Panovnické kanceláře ve středověku zřejmě malíře trvale nezaměstnávaly; byli najímáni prostě malíři, kteří byli k dispozici v místě vydání listiny (obr.1). Ovšem postupně, jak se panovnický dvůr usazoval na jednom či jen několika málo místech, okruh malířů se omezoval a častěji najdeme díla jednoho autora nebo dílny. Teprve na sklonku 17.stol. patřili malíři miniatur mezi personál kanceláře.

Většina listin tohoto souboru pochází ze 17.stol. Není to jistě náhodné, neboť v té době vyvrcholila typová rozličnost i výtvarná úroveň erbovních listin. Umyslně jsem potlačil listiny z 18.stol., o nichž jsem pojednal nedávno právě na stránkách Heraldické ročenky.

Kromě dochovaného originálu uvádím i některé opisy příslušných listin, zejména ty, které vznikly z úřední potřeby. Chybí zde ovšem údaje o opisech listin v českých deskách zemských; ty si však případný zájemce může snadno najít ve Státním ústředním archivu. Jen omezeně mohly být poznamenány soukromé opisy, pokud se dochovaly v rodinných archivech; nebyly exerpovány některé archivní fondy, v nichž se další opisy určitě nacházejí (např. Doerrova excerpta ze saalbuchů ve Státním ústředním archivu).

Poměrně cenný materiál skrývají nobilitační spisy, které jsou uloženy v archivu České dvorské kanceláře ve Státním ústředním archivu. Kromě konceptu listiny, který často ukazuje, že docházelo ještě k úpravám ve vzhledu erbu, mohou obsahovat žádosti o udělení, které přinášejí výčet příjemcových zásluh, různé doklady o jeho osobě apod.

Výběr 15 ukávek nemůže postihnout problematiku erbovních miniatur v potřebné šíři. Vzhledem k značné hodnotě pramenů i umělecko-historické bude zajisté vhodné zařazovat i do příštích svazků Heraldických ročenek obdobné soubory.

Sechs Jahrhunderte der Wappenminiaturen

Die ersten Wappenbriefe erschienen in Europe im Verlaufe des 14.Jh.; sie kamen von Italia her und die ältesten Stücke trugen die einfachen Wappenbilder. Die Wappenminiaturen sind die wichtigen historischen Quellen für das Studium der Kunstgeschichte und Kunsthandwerkes in den einzelnen stilgemässen Perioden. Auf den älteren Stücken ist möglich die grosse Zahl der Wappenmaler feststellen, die sie nur gelegentlich arbeiteten. Erst vom 17.Jh. gehörten die Wappenmaler zu den ordentlichen Bediensteten der Herrscherkanzlei. Die meisten der Wappenminiaturen von dieser Gesamtheit kommen vom Ende des 17.Jh. her, sondern in der Zeit kulminierten ihr Kunststandart. Die vorliegenden Urkunden, resp. Wappenminiaturen, sind nach den üblichen Grundsätzen beschrieben: Herausgeber, Empfänger, Archivangaben um die Urkunde, Literatur, Beschreibung des Wappen, Beschreibung der Wappenminiatur, Ergänzungsanmerkungen.

Zusammenfassung von Pavel Palát

1418, I. 28. V Kostnici.

CLARITINIS

Král Zikmund uděluje erb bratřím Heřmanu a Františkovi "de Claritinis" z Frialu, který na něj spadl vymřením rodu Dornpacherů.

Lat., orig. perg., dep. v MGB, inv.č.20272, pečeť na růžových a modrých snůrách, poškozena. - Opis dep. v RSA, RA. -

Literatura:

Frank I, s.182 (z ŘA). - Krejčík, T.: Erbovní listina z r. 1418. BMGB, 1977, č.25, s.23-24 (z orig.). -

Popis erbu:

Černo-stříbrně polcený štít, v něm špičkami dolů dva buvolí rohy opačných tinktur. Na štítě korunovaná kolčí přilba. Klenotem dva rohy, černý a stříbrný. Přikrývadla černo-stříbrná.

Miniatura ve středu textu, 113x117mm. Erb je umístěn na damaskovaném čtyřlístu narůžovělé barvy. Rohy ploch jsou jemně modré - pravý horní a levý dolní - a zelené. Čtyřlíst a vnější rámec jsou zlaté.

Miniatura je velmi zdařilým příkladem vysoké umělecké úrovně Zikmundových listin. Je dílem tzv. třetího kostnického malíře Zikmundových miniatur a patří k jeho špičkovým kusům.

1420, VII. 27. Na hradě Pražském.

z EBERŠTEJNA

Císař Zikmund uděluje bratřím Petru a Pavlovi z Eberštejna erb vymřelého rodu ze Starého Herštejna.

Lat., orig. perg. vyd. ŘK, dep. ve SÚA, AČK, č.1481, pečť přivěšena na šnůrách. - Zápis v RSA, RR, Bd.G, f.71v. -

Literatura:

OSN VIII, s.357, obr.č.1284 (znamení ve štítě odlišně). - Urkunden, s.295, č.4184 (z RR). - BCH I, č.8725. - Heraldika, s.165. - ČMH I, s.80, 88 (z orig.), 219, 233, 245, 248. - Adel, s.50 (cit. další lit.). - ČMH II, s.130 (z orig.), 398. - Rodové, s.85, č.188 (z orig.). - Archiv, s.151, č.1481 (z orig.). -

Popis erbu:

V modrém štítu tři liliovitě zakončená prohnutá žezla, postavená do obráceného trojhranu. Na štítě kolčí přilba, z ní vyrůstá trup nahý, hnědý, korunovaný pannou se zlatým copem (černoška?). Příkryvadla modro-stříbrná.(1)

Miniatura ve středu textu, 119x60mm. Erb, umístěný na červenofialovém slabě damaskovaném pozadí, je odstíněn sytější barvou a místy lehce zlatě konturován. Vnější rámec tvoří zlatohnědá osekáaná větev, z níž vyrůstají dovnitř krátké větvičky se zelenými lístky.

Miniatura je dílem jen průměrného umělce, který nedosáhl úrovně jiných tvůrců miniatur Zikmundových listin. Proti pravosti listiny nelze mít asi námitek, třebaže je v textu originálu jméno Ebersstein vždy opraveno z jiného tvaru (Eberswein?).

Miniatura je zajímavá tvarem štítu, příkryvadl a ztvárněním vnějšího rámce, což by mohlo naznačovat možnost jejího mladšího datování.

Bratři Petr a Pavel byli zřejmě příslušníky rodu Ebrzvíň z Hradiště. V literatuře neexistuje jednotná názorů, jak vypadal jejich erb před vydáním této listiny.

Poznámky:

- (1) Dnes je stříbro v originále zčernalé; popis erbu není v listině uveden.

1445, XI. 5. Ve Vídni.

LAMBERGER

Císař Bedřich III. uděluje Bedřichu Lambergerovi erb a klenot zemřelého Tobiáše "von Podwen" a polepšuje mu jej zlatou korunou.

Něm., orig. perg. vyd. ŘK, dep. ve SOA Brno, G 154 Rodinný archiv Lamberků (inventář Karel Horák, Brno 1965), inv.č. 6, sign. I-4, pečet na zlatých a béžových šnůrách chybí. - Záznam v RSA, RR, Bd. O. -

Literatura:

RSN IV, s.1146. - OSN XV, s.580. - Adel, s.135 (cit. další lit.). - ČMH II, s.500. - Rodové, s.461, č.1975/1. - Frank II, s.104 (z RR). -

Popis erbu:

Ve zlatém štítu černý pes ve skoku, s červeným jazykem a s bílým (1) obojkem s kroužkem kolem hrdla. Na štítě korunovaná kolčí přilba. Klenotem zlatý polštář, na něm spočívá zlatá (heraldická) koruna, z níž vyniká stojící černý pes. Přikrývadla černo-zlatá.

Miniatura ve středu textu, 77x54mm. Erb je umístěn na tmavěfialovém pozadí, od něhož je odstíněn sytější barvou; obdobným způsobem je vytvořen i vnější rámeček.

Velmi jednoduchá miniatura, která již svou zjednodušeností nepřímo ukazuje na značnou produkci erbovních listin v kanceláři císaře Bedřicha III.

Umělecky je však působivá a její autor bezděčně zvládl heraldickou stylizaci.

Příjemce listiny je považován za člena rodu Lamberků.

Poznámky:

(1) Dnes v originále šedivým.

Nunig zu allenzeiten merer des Riche Herron z
allermererlichen mit diesem brieff das wir gutlich a
an im hat
kumfagn
per in alln
ne willen
n semer
mit auf
n helm ge
ibergern
enanten
macht
stammen
n kuss am
weissen
t werden
allen en
elt mit unserm kumfaglichen anhangenden
zigsten Jar am Montag Nach Samt Marti

1523, IX. 8. Pod Vyšehradem.

ZAJÍČEK, TUREK a
HUTSCHUNKAR z VORCHHAIMU

Král Ludvík uděluje Kryštofu Zajíčkoví, Václavu Turkovi a Volfu Hutschunkarovi erb a přídomek z Vorchhaimu.

Čes., orig. perg. vyd. ČDK, dep. ve SOA Brno, G 4 Listiny Františkovy musea (inventář J. Radimský, Brno 1961), sign. V/10, pečeť na červených a bílých šnůrách. -

Literatura:

OSN XXV, s.921 (zmínka o Turkovi). - ČMH II, s.683 (z orig.). -

Popis erbu:

V modrém štítu zlaté kosmé břevno, v něm běžící zajíc přirozené barvy, šikmo prostřelen zlatým šípem s modrým hrotem. Na štítě kolčí přilba ozdobená zeleným dubovým věncem, z něhož vyrůstá prostřelený zajíc jako ve štítě. Přikrývadla modro-zlatá.

Miniatura ve středu textu, 123x113mm. Erb je umístěn do vínově červeného pozadí pod oblouk z révoví. Architektonické prvky jsou šedivé, listy žlutozelené, vnější rámec zlatý.

Velmi zdařilá miniatura ve stylu pozdní gotiky. Její tvůrce je znám ještě z další listiny.(1)

Poznámky:

- (1) Sedláček, V. J.: O počátcích erbů pražských cechů. Praha 1945, tab.IX. Listina ze dne 13.3.1523 pro pražské nožíře.

Císař Ferdinand I. povyšuje do šlechtického stavu Stanislava Blo a uděluje mu erb.

Něm., orig. perg. vyd. ŘK, dep. ve SOA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě, inv.č.129, sign. A VII-2, pečet přivěšena na černých a zlatých šnůrách. - Nobilitační spisy dep. v RSA, RA. -

Literatura:

Rody I, s.74, heslo Bloden (z orig.). - Frank I, s.97, (z RA). - Krejčík, T.: K soupisu malířů erbovních listin I. HR, 1978, s.49-50 (z orig.; chybné čtení signatury). -

Popis erbu:

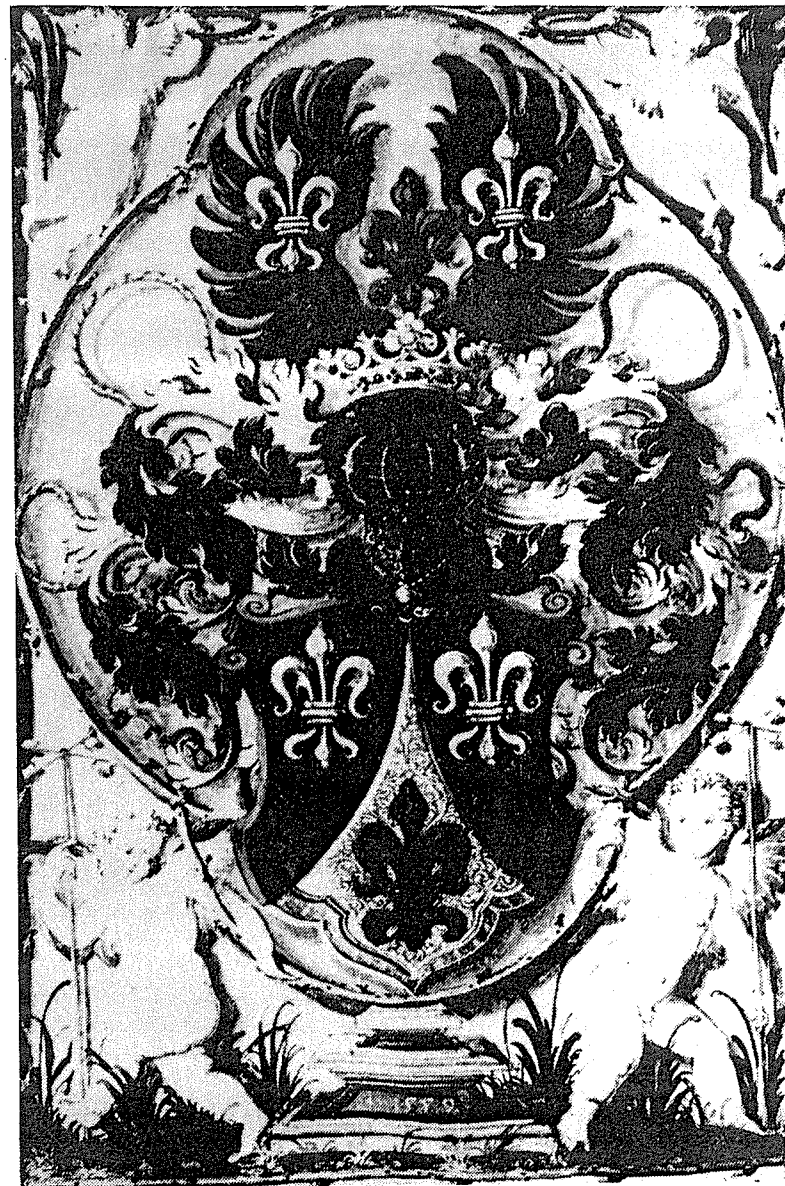
V modrém štítu zlatý hrot, vše pokryto lillemi opačných tinktur. Na štítě korunovaná turnajská přilba. Klenotem modrá rozevřená křídla, na každém zlatá lilie, mezi nimi modrá lilie. Přikrývadla modro-zlatá s propletenými zlatými a modrými šnůrami.

Miniatura ve středu textu 135x90mm. Erb je umístěn do červeného kvadrilobu, rohy jsou béžové. Čtyři postavičky andílků mají červená, žlutá a zelená křídla, dolní dvojice spočívá na trávniku. Čtyřlíst je podepřen bohatě tvarovaným soklem, v jeho střední části je umístěna ligatura GI a letopočet 1559.(1) Horní dvojice andílků drží vavřínové věnce a palmové ratolesti jako symboly vítězství, dětské větrníčky v rukou dolní dvojice symbolisují hravost a pomíjivost. Čtyřlíst a vnější rámec jsou vytvořeny z osekáných větví svázaných provazci.

Nepochybně zdařilá miniatura, která prozrazuje zkušeného iluminátora, ve svém řemesle zběhlého. Kromě dokonalého provedení stojí za povšimnutí schema miniatury, v té době ojedinělé, v němž se organicky spojily prvky pozdní gotiky - čtyřlíst, osekáné větvoří - a renesance - způsob provedení, motiv andílků. Vzhledem k datu listiny, potvrzeném i datací miniatury, lze jejího blíže neurčeného autora považovat za umělce konzervativnějšího směru.

Poznámky:

- (1) Opravuji čtení signatury ve své stati z r.1978. Za toto upozornění i za další údaje o listině děkuji p. PhDr. Karlu Müllerovi ze Státního oblastního archivu v Opavě.

Císař Matyáš polepšuje erb Janu Jiřímu Humpoleckému z Rybenska na Osovém a povoluje mu, aby se psal Humpolecký Osovec z Rybenska.

Čes., orig. perg. vyd. ČDK, dep. ve SOA Brno, B 3 Gubernium listiny (inventář J. Radimský, Brno 1957), inv.č.6, pečeť na zlatých šnůrách. - Opis v S, č.22, f.240 ad, dep. ve SÚA. - N dep. tamtéž, karton 444. - Opis v knize přijímání do stavu rytířského, dep. ve SOA Brno, A 2 Stavovské rukopisy, rkp.č.43, f.57a - 59b (DM). -

Literatura:

RSN III, s.475. - OSN XI, s.883-884. - Doerr, s.87 (ze S). - BOH I, č.11435 (cit. další lit.). - Heraldika, s.91, 93. - CMH I, s.177. - CMH II, s.449. - Adel, s.99 (cit. další lit.). - Sněmy III, s.55 (z DM). -

Popis erbu:

V modrém štítu en face koňská hlava plesnivé barvy (1) s uzděním a šestihrotou hvězdou na čele, provázená dvěma hvězdami obtočenými uzdou, vše zlaté. Na štítě korunovaná turnajská přilba. Klenotem znamení ze štítu. Přikrývadla modro-zlatá. (2)

Miniatura ve středu textu, 112x100mm. Erb je umístěn do mělkého výklenku, jehož pozadí je damaskováno. Výklenek je ohraničen obloukem a dvěma pilíři, na jejichž hlavicích sedí dva andělé, držící ovocné a květinové festony, splývající z vrcholu oblouku. Alegorické postavy Viry (vpravo) a Naděje (vlevo). Základnu miniatury tvoří mramorová podlaha. Veškerá výzdoba, kromě těl postav, je v různých odstínech fialové barvy, vnější rámec je zlatý.

Miniatura je typická pro toto období, třebaže je zpracována mnohem rustikálněji než např. listina pro Sartori. Datum, umístěné po stranách erbu v dolní části výklenku, 16 - 17 prozrazuje, že příjemce - nebo malíř (?) - s výzdobou listiny příliš nespíchal.

Osoba příjemce je poměrně známá; byl písařem menšího moravského práva, koupil svobodný dvůr v Tišnově a statky v Malohostovicích, Osovém a Rojetíně. Zemřel kolem r.1625. Jeho erb na pečeti je doložen např. ve fondu SOA Brno, A 1 Stavovský archiv (inventář M. Svábenský, Brno 1965), inv. č.970, 1013; rovněž jej lze spatřit na klenáku portálu domu v České ulici č.11 v Brně.

Poznámky:

- (1) Tak v originále. Malíř si vypoehl tím, že hlavu namaloval bílou a její obrysy, oči a uši lehce vyšrafoval.
- (2) Polepšení erbu spočívalo v přidání korunované turnajské přilby a ve změně tinctur přikrývadla z původně modro-stříbrných na modro-zlaté. Text listiny předpisuje tvar přikrývadla v té podobě, jak je v miniatuře vyobrazeno.

Císař Matyáš uděluje bratřím Valentinu, Mikulášu a Jiřímu Sartori erb a lenní artikul.

Něm., orig. perg. vyd. ŘK, dep. ve SOA Brno, E 17 Domínkání Znojmo (inventář K. Morstein, J. Radimský, M. Šváben-ský, Brno 1952), inv.č.33, pečet na zlatých šnůrách. - Nobilitační spisy dep. v RSA, RA. -

Literatura:

Frank III, s.224 (z ŘA). -

Popis erbu:

Červeno-černě polcený štít; vpravo stříbrné břevno, na něm černá poštovní trubka se zlatým a černým řemením a zlatým kováním, náústkem vpravo, provázené stříbrnými liliemi; vlevo zlatý vzpřímený dvouocasý lev s červeným jazykem. Na štítě korunovaná kolčí přilba. Klenotem rozložená křídla, dělená vpravo červeno-stříbrně, vlevo zlato-černě, mezi ním rostoucí zlatý lev s červeným jazykem a se zlatou šavlí v tlapě. Přikrývadla černo-zlatá a červeno-stříbrná.

Miniatura ve středu textu, 125x97mm. Erb je umístěn do modrého, zlatě damaskovaného oválu ve zlatém rámu. Ve fialových rozích čtyři andělé s nazelenalými křídly drží symboly poštovníctví - poštovní trubku, list, součásti kon-ských postrojů. V místech, kde se ovál dotýká vnějšího zlatého rámu, jsou malé odvrácené okřídlené hlavičky.

Miniatura vznikla v místě vydání listiny, v Praze, a dokumentuje vysokou úroveň českých iluminátorů té doby.

Použití poštovní trubky jako heraldické figury jakož i výzdoba miniatury připomínají zřejmě povolání nejstaršího z bratří, Valentina, který podle znění textu listiny sloužil již 25 let u polní pošty v Uhrách.

Druhý z bratří, Mikuláš, si získal zásluhy jako štolba u solního úřadu v Rakousích pod Enží.

huch die anenem, getrew, willig vnd geborsame Di

cratte dils Brieffs; vnd mainer
vnd Clainorß haben. führen. vnd sich deßen in allen

1627, VII. 6. Ve Vídni.

BERCHTOLD z UHERČIC

Císař Ferdinand II. potvrzuje šlechtický stav Jakubu Berchtoldovi z Uherčic a polepšuje mu erb.

Něm., orig. perg. ve formě knihy o 12 listech, vyd. ŘK, dep. ve SQA Brno, G 138 Rodinný archiv Berchtoldů (inventář V. Brauner, A. Hamerníková, Brno 1967), inv.č.205, pečeť přivěšena na zlatých šnůrách. - Soukromý opis s pečlivě překreslenou miniaturou dep. tamtéž. - Nobilitační spisy dep. v RSA, RA. -

Literatura:

RSN I, s.638-639. - OSN III, s.809-810, obr.č.538. - Adel IV,10, s.8, tab.5. - BCH I, č.6650 (cit.starší lit.). Adel, s.12 (cit.starší lit.). - ČMH II, s.367-368 (z RA). Frank I, s.72 (z RA). -

Popis erbu:

Čtvrcený štít. 1. a 4. pole zlaté, v něm zlatě korunovaná orlice s červeným jazykem; 2. a 3. pole červené s černým hrotem, lemovaným dvěma stříbrnými pruhy, v něm na zeleném trojvrší zlatý korunovaný lev se stříbrným mečem v pravé tlapě. Na štítě dvě korunované přilby, pravá nese orlici ze štítu, levá rostoucího zlatého korunovaného lva se stříbrným mečem v pravé tlapě. Přikrývadla černo-zlatá a červeno-stříbrná.

Miniatura se nachází na s.7., 173x172mm. Erb je postaven do obloukovitě prohnutého fialového podia, na němž sedí císař a sedm kurfiřtů, všichni se svými atributy a s erby. Císař sedí na zlatém trůnu, postaveném na zelených stupních, je oděn do zlatého hávu, císařskou korunu na hlavě. Český král, sedící po levici, a kurfiřti mají pláště purpurové; lavice kurfiřtů je zlatá.

Po stranách erbu jsou dvě alegorické postavy - Věda a Umění. Žena vpravo má oranžový šat a modrou sukni, drží hůl, obtočenou dvěma hady, u nohou má knihy a tabulku s číslicemi. Žena vlevo má žlutý šat a růžový plášť, drží astrolab, dole leží otevřený notový rukopis, vedle něho globus. Miniatura patří pojetím i vypracováním k vrcholným kusům své doby. V dosud prozkoumaném materiálu se zde použitý motiv císaře a kolegii kurfiřtů vyskytuje poprvé.

Příjemce listiny, Jakub Berchtold, byl radou dvorní komory a dolnorakouské vlády. Koupil panství Uherčice; v r.1633 byl povýšen do stavu svobodných pánů. Zemřel v r.1679.

1649, III. 26. V Bratislavě.

TUREK z ROSENTALU
a STURMFELDU

Císař Ferdinand III. povyšuje do starého vladckého stavu Mikuláše Františka Turka z Rosentalu, uděluje mu erb a povoluje mu, aby se psal ze Sturmfeldu.

Čes., orig. perg. vyd. ČDK ve formě knihy, z níž se dochoval pouze list s miniaturou, dep. v AHMP, Pergamenové listiny, č.82, sign. II-80. - Opis v S, č.32b, f.869v ad. dep. ve SÚA. - N tamtéž, karton 502. - Nobilitační spisy (?) dep. v RSA, DA. -

Literatura:

Schimon, s.176. - RSN IX, s.654-655. - BČH I, č.21189(cit. další lit.). - Doerr, s.101 (ze S). - Adel, s.274 (ze S, cit. další lit.). - OSN XXV, s.921. - ČMH II, s.657(ze S). Frank IV, s.132 (z DA). -

Popis erbu:

Štít polcený. Vpravo ve stříbrě půl červené korunované orlice s červeným jazykem. Vlevo děleno; v horním zlatém poli vlevo vynikající obrněná ruka s mečem, ohnutá v lokti; dolní pole pětkrát modro-stříbrně kosmo dělené, v něm hořící granát. Na štítě korunovaná turnajská přilba. Klenotem zlatá iniciála F III pod císařskou korunou, podložena palmovou a olivovou ratolestí, po stranách vyniká 12 praporů (6-6). Přikrývadla zlato-modrá a stříbrno-červená.

Miniaturu znám pouze z fotografie, proto nepodávám její popis. Do tohoto souboru byla zařazena jako další dílo malíře, který vyzdobil listinu pro Staré Město pražské ze dne 20.4.1649.(1) I tato listina byla vydána v Bratislavě, což ukazuje na místo jeho působení. Rovněž z dalšího známého materiálu je patrné, že Bratislava byla ve 2. polovině 17. stol. střediskem zkušených miniaturistů.

Poznámky:

- (1) Vojtíšek, V.: O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých. In: Zprávy Památkového sboru hlavního města Prahy, svaz.VIII, Praha 1928, tab.XXIV.

1652, IX. 9. Na zámku v Praze.

SPRINGL z EDELŠTEJNA

Císař Ferdinand III. povyšuje do starého vladyckého stavu Baltazara Springla z Edelštejna, polepšuje mu erb a uděluje mu právo pečeti červeným voskem.

Něm., orig. perg. vyd. ČDK ve formě knihy o 10 listech dep. ve SOA Brno, G 11 Sbirka rukopisů Františkova musea (inventář M. Musilová, Brno 1973), inv.č.500a, desky a počet chybí. - Opis v S, č.63, f.736 ad. dep. ve SÚA. - N tamtéž, karton 488. -

Literatura:

Doerr, s.135 (ze S). - Adel, s.251 (ze S). - Rody III, s. 143-144. -

Popis erbu:

V modrém štítě černé kosmé břevno, na něm zlatý dvouocasý korunovaný lev s červeným jazykem, provázené dvěma zelenými granátovými jablky, každé s dvěma zelenými lístky. Na štítě dvě korunované turnajské přilby; pravá nese černá složená křídla s modrým šikmým břevnem, na něm granátové jablko; levá nese rostoucího zlatého dvouocasého korunovaného lva. Přikrývadla zlato-černá a zlato-modrá.

Miniatura se nalézá na s.11., 153x154mm. Erb je umístěn na vojenské trofeje, pozadí je fialové se zlatým damaskováním a architektura šedivá. Po stranách erbu stojí Ferdinand III. a Ferdinand IV., oba ve zlatém hávu podšitým purpurem a s odznaky vladařské moci. Nad erbem je císařský orel, v pravém horním rohu znak Čech, v levém znak Uher.

Příjemce listiny byl dne 7.1.1628 povýšen do šlechtického stavu a dne 10.3.1629 do stavu rytířského. Sloužil u biskupa vratislavského, poté u proviantního komisariátu. Císař Ferdinand II. jej jmenoval císařským radou, později radou Vrchního úřadu slezského; tento úřad zastával v době vydání listiny již 15 let. V letech 1636-1656 byl císařským komisařem na slezských sněmech.

Císař Leopold polepšuje erb Gottliebu Schröflvi z Mansperka.

Něm., orig. perg. vyd. ŘK ve formě knihy o 14 listech, dep. ve SOA Brno, G 147 Rodinný archiv Mitrovských, (inventář M. Ježková, D. Kudrnová, Brno 1963), sign. VII-60, pečet na zlatých šnůrách. - Opis z r.1701, v němž je překreslen pouze erb, dep. tamtéž. - Nobilitační spisy dep. v RSA, DA. -

Literatura:

Schimon, s.151 (mladší nobilitace). - Adel IV,9, s.92, tab.54. - Adel IV,10, s.130, tab.99. - BÖH I, č.20217. - Adel, s.235 (cit. další lit.). - Frank III, s.274 (z DA).

Popis erbu:

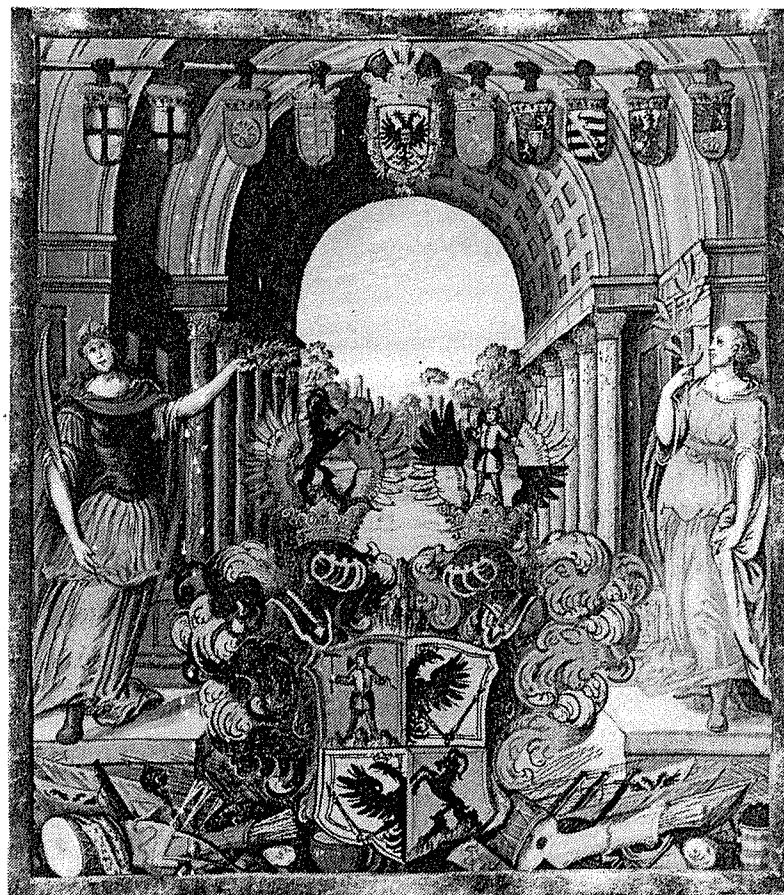
Čtvercový štít. V 1.červeném poli stojí na zelené skále o třech vrších horník v bílém hornickém šatě, v pravici drží mlátek, v levici železko položené přes rameno. Ve 2. a 3. zlatém poli půl černé, zlatě korunované orlice s červeným jazykem a se zlatým žezlem v pařátu. Ve 4.poli červeném vzpřímený kozoroh přirozené barvy na zeleném trojvrší.(1) Na štítě dvě korunované turnajské přilby; pravá nese mezi rozloženými křídly stříbrno-červené a červeno-stříbrné dělenými kozoroh na trojvrší; levá nese mezi rozloženými křídly černo-zlaté a zlato-černé dělenými horníka na skále. Mezi přilbami vyniká zelená skála.(2) Příkrývadla černo-zlatá a červeno-stříbrná.

Miniatura se nalézá na s.15., 204x180mm. Erb je umístěn do růžového sloupořadí nesoucího šedou klenbu. Krajina na konci sloupořadí je v přirozených barvách. Alegorická postava vpravo je oděna do modrého kyrsu, červeného pláště, zelené sukně, na hlavě má zlatou přilbu, v pravé ruce drží palmový list, v levé pozdvihuje vavřínový věnec. Alegorická postava vlevo má oranžový šat, zlatou sukni a fialový plášť, v pravé ruce drží vavřínovou ratolest. Erb je podložen válečnými trofejemi. V horní části architektury je umístěna vodorovná žerd, na níž je uprostřed zavěšen císařský erb, po jeho stranách na modrých stuhách 8 erbů kurfiřtů.

Příjemce listiny byl již v r.1640 povýšen do šlechtického stavu a byl mu propůjčen titul císařského rady (text této listiny je v orig. inzerován). Působil v horní správě v Rakousích.

Poznámky:

- (1) Přirozenou barvu kozoroha předpisuje originál; na miniatuře je kozoroh celý černý.
- (2) Něm. der Schrock = sráz, rozsedlina (skalní)

1677, II. 23. Ve Vídni.

ZÁBLATSKÝ z TULEŠIC

Císař Leopold I. povyšuje do rytířského stavu Matouše Isidora Záblatského, uděluje mu erb a přídomek z Tulešic.

Čes., orig. perg. vyd. ČDK ve formě knihy o 10 listech dep. ve SOA Brno, G 74 Rodinný archiv Forcatschů (inventář J. Radimský, Brno 1957), sign. I/7, velmi poškozená pečet na zlatých šnůrách. - Opis v S, č.32b, f.1127v ad; dep. ve SUA. - N dep. tamtéž, karton 513. -

Literatura:

Schimon, s.196. - RSN X, s.198. - Adel IV,9, s.272, tab. 127. - Adel IV,10, s.185, tab.129. - Doerr, s.105 (ze S). BČH I, č.22643. - Heraldika, s.119. - Adel, s.301 (ze S). ČMH II, s.681. - Rodové, s.337, č.1207. - Rody IV, s.133 (popis s omyly). -

Popis erbu:

Z paty modrého štítu vynikají do stran dva zelené pahorky, mezi nimi vyrůstá zelená palma, na níž spočívá načervenalý čtyřhranný mramorový kámen s rukojetí obrácenou vzhůru, za ním rozložená stříbrná křídla.(1) Na štítě korunovaná turnajská přilba, klenotem kámen a křídlo ze štítu. Přikrývadla červeno-stříbrná a modro-stříbrná.

Miniatura se nalézá na s.11., 160x158mm. Erb je umístěn do fialového, zlatě damaskovaného oválu, který je obtočen světle zeleným palmovým věncem, převázaným zlatou páskou, na jehož vrcholu je v jasné modré oválku miniatura císaře v černé paruce. Palmový ovál je podložen modrým pozadím, v rozích jsou ve zlatých kartuších znaky Rakous, Čech, Moravy a Slezska.

Erb Záblatských kritisoval již Sedláček. Palma, překonávající tíhu závaží - proto je na kameni rukojet - byla symbolickým vyjádřením překonávání obtíží. Malíř miniatury se s daným úkolem vypořádal čestně a dovedl i tak neheraldickému popisu dát heraldickou stylisaci. Celkové rozvržení miniatury je známo i z jedné Leopoldovy listiny z r.1688, zřejmě však pochází z ruky jiného malíře.(2)

Příjemce listiny pocházel z Vimperka v Čechách, na Moravě dosáhl hodnosti zemského advokáta a prokurátora. Držel majetek Věsky u Zborovic, Čermánkovice a Tulešice. Zemřel v r.1695 a byl pohřben do rodinné hrobky v Hor. Dubnanech.

Poznámky:

- (1) Tak popis v originále.
- (2) Cernovodeanu, D.: Stiinta si arta heraldica in Romania. Bucuresti 1977, s.395, tab.XCIV, č.6. - Leopold pro Constantina Brincoveanu.

ve straně bíle neb stříbrné a modré neb lazi

rovně po straně přetčbíle neb stříbrné a černé

1769, VIII. 9. Ve Vídni.

MITROVSKÝ z NEMYŠLE

Císařovna Marie Terezie povyšuje do hraběcího stavu bratry Maxmilian Josefa a Jana Křtitele Mitrovské, svobodné pány z Nemyšle, potvrzuje jim erb a uděluje titul Vysoko- a Blahorodí.

Ném., orig. perg. ve formě knihy o 14 listech, dep. ve SOA Brno, G 147 Rodinný archiv Mitrovských (inventář M. Ježková, D. Kučrnová, Brno 1963), sign. VII/15, pečet na zlatých šnůrách chybí. - Opis v S, č.221, f.211 ad. dep. ve SÚA. - Opis v knize majestátů dep. ve SOA Brno, A 3 Stavovské rukopisy, rkp.č.69, f.152-162, z r.1777 (DM). - Mobilitační spisy dep. v RSA, DA. -

Literatura:

RSN V, s.374-376. - Adel IV,9, s.149, tab.69. - Adel IV, 10, s.83, tab.64. - Doerr, s.253 (ze S). - BCH I, č.5329, 15148 (cit. další lit.). - CMH I, s.151, 239. - OSN XVII, Doplnky a opravy, s./1079-1082/. - Adel, s.164 (ze S, cit. další lit.). - CMH II, s.183. - Rodové, s.509, č.2317. -

Popis erbu:

V červeném štítě stříbrný kůl. Na štítě hraběcí koruna, nad ní tři korunované turnajské přilby: střední nese dva rohy stříbrno-modře a modro-stříbrně dělené, postrkané sedmi stříbrnými hroty kopí; z pravé roste zlatý lev, z levé tygr přirozené barvy, oba drží v pravých tlapách pozdvížený meč se zlatou rukojetí.(1) Přikryvadla červeno-stříbrná. Štitonoši dva zlatí odvrácení lvi.

Miniatura se nalézá na s.15., 256x188mm (rozměry rámce). Erb je umístěn na šedé a růžové mramorové podlaze, jeho zlatý sokl je vyložen barevným mramorem. Krajina v pozadí je provedena v modrém tonu. Vnější rámec je zlatý; v jeho horních rozích pod pohanskými korunami jsou zlaté kartuše se znaky Uher a Čech, mezi nimi nad horním okrajem rámce vyniká bohatě tvarovaná kartuš, nesoucí v oválu císařského orla. Miniatura je typickým příkladem výzdoby erbovních listin 18.stol.; je sice ještě typově poměrně bohatá, avšak v převážné většině se objevuje právě tento typ.

Maxmilian Josef (1706-1782) byl 39 let ve vojenských službách, vyznamenal se v řadě válek, zejm. v pruské. V době vydání listiny byl generál-poručíkem a velícím generálem v banátu Temešvár.

Jan Křtitel (1733-1811) byl již 12 let předsedícím tribunálu a guberniálním radou v Brně. Oba bratři měli hodnost skutečných komoří.

Poznámky:

(1) U lva malíř však namaloval meč do tlapy levé.

1818, XII. 2. Ve Vídni.

SCHWARZ ze SCHWARZWALDU

Císař František I. povyšuje do šlechtického stavu Ignáce Dominika Schwarze, uděluje mu erb a přídomek ze Schwarzwaldu.

Něm., orig. perg. ve formě knihy o 12 listech, dep. v AMBL, Zemianske listiny, pečet chybí. - Nobilitační spisy dep. v RSA, DA. -

Literatura:

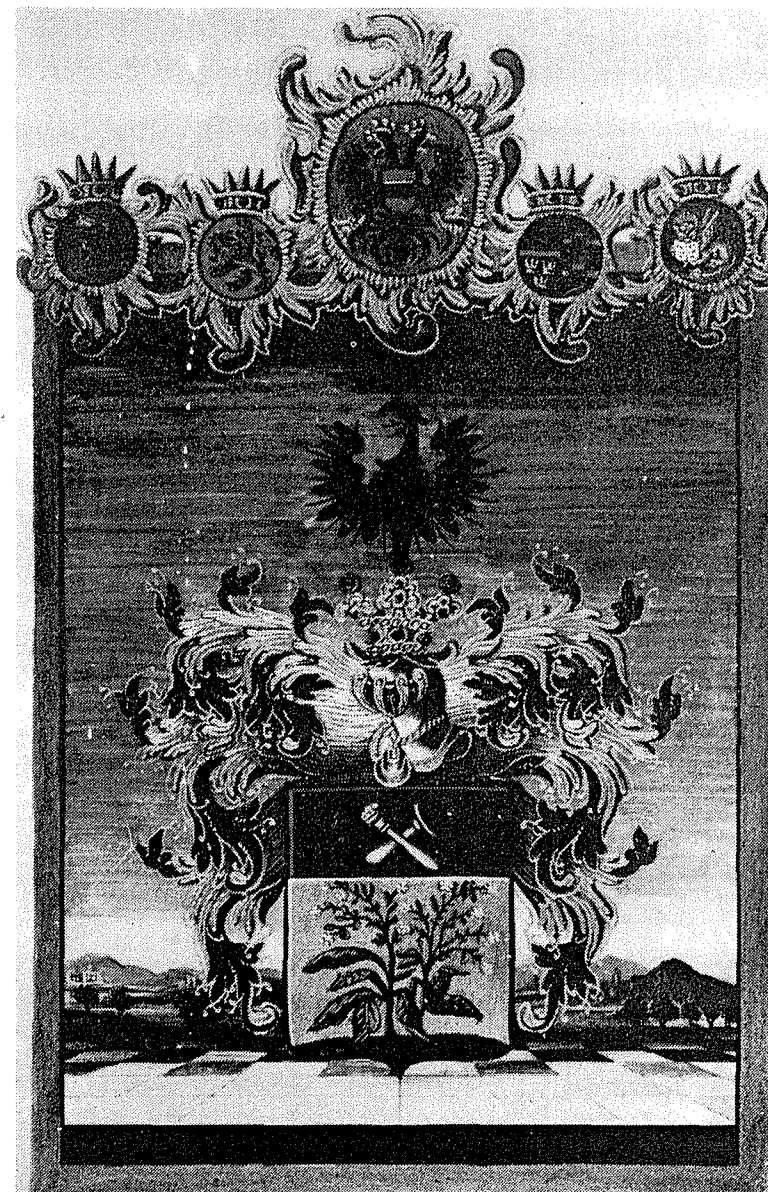
Faust, s.56, 110, 113 (z orig.). - Frank III, s.285 (z DA)

Popis erbu:

Ve zlatém štítu modrá hlava, v ní křížem položené knihařské rydlo a tampon. Ze zeleného trávníku roste tabáková rostlina s růžovými květy. Na štítě korunovaná turnajská přilba, klenotem černá orlice s červeným jazykem. Přikrývadla modro-zlatá.

Heraldik patrně ustrne nad bujnou rostlinou tabáku. Z uměleckého hlediska je miniatura dílem průměrného malíře, který obdobně jako jeho současníci dovedl pouze kopírovat barokní vzory. Miniatura je v tomto souboru dokladem značného úpadku heraldiky na počátku 19. století.

Osudy příjemce vypsál z listiny Ovidius Faust; podle této informace by Schwarzův život mohl posloužit za námět pro napínavou detektivní knihu. Schwarz odhalil velkou pašeráckou akci, zachraňoval státní majetek v napoleonských válkách a to vše v různých úřadech tabákového monopolu. Proto je tabáková rostlina i jeho erbovním znamením.

1905, IX. 5. Ve Vídni.

FRIES z FRIESENBERKA

Císař František Josef I. pozměňuje erb Augustu hraběti Friesovi a uděluje mu přídomek z Friesenberka.

Něm., orig. perg. ve formě knihy o 4 listech, dep. ve SOA Brno, G 75 Fries - Černá Hora (inventář J. Radimský, Brno 1952), perg.č.9, počet na zlatých šnůrách chybí. Celý rukopis je vyzdoben litografiemi. -

Literatura:

Adel IV,10, s.33, tab.23, 24 (erb z r.1783, který byl pozměněn). - BOH I, č.9403. - Adel, s.63 (cit. další lit.). Adels-Lexikon, s.84, č.2362.

Popis erbu:

Čtvercový štít s červeným středním štítkem, v něm stříbrný rýč (lopata) s násadou přirozené barvy, zatknutý do zeleného trojvrší. V 1.zlatém poli černá orlice s červeným jazykem, zlatě korunovaná; ve 2. a 3.černém poli zlatá šestihrotá hvězda; ve 4.stříbrném poli 10 červených koulí na sobě postavených (1-2-3-4). Na štítě hraběcí koruna, nad ní tři korunované turnajské přilby. Z prostřední roste mladý muž s hnědým knírem, oděný do stříbrno-červené polceného šatu, límec a manžety opačných tinctur, opasek a knoflíky stříbrné, v pravici drží přes rameno rýč, levici má opřenou v bok; příkrývadla červeno-stříbrná. Pravá přilba nese orlici ze štítu, příkrývadla černo-zlatá. Na levé přilbě stříbrné buvolí rohy, z nichž na vnější straně vyrůstá zlatý hřeb s třemi hroty, ukončenými červenými koulemi; příkrývadla červeno-stříbrná.(1) Štítonoši dva stříbrní chrti s odvrácenými hlavami, na hrdlech červené, stříbrné lemované obojky s kroužkem, stojící na rostlinné rozvilině.

Poslední ukázka se z tohoto souboru poněkud vymyká, protože je patrné, že z listin kanceláře císaře Františka Josefa I. miniatury vlastně zmizely. Lze však konstatovat, že malíři těchto listin, v daném případě Junginger, znali zásady heraldiky lépe než jejich předchůdci. Umělecký styl této doby označujeme za období historických slohů v heraldice; dnes je možno tomuto stylu vytýkat eklektismus, avšak byl zřejmě nutnou etapou ve vývoji heraldického umění.

Poznámky:

(1) Tak uvedeno v originále.

Neobvyklý tvar rýče, resp. lopaty, není výslovně uveden ani ve starší literatuře, např. Adel IV,10, s.33, heslo Fries.

Literatura:

- Adel = Král von Dobrá Voda, Adalbert: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Prag 1904.
- Adel IV,9 = Meraviglia-Grivelli, Rudolf Johann Graf: Der böhmische Adel. Bd. IV, 9. Abt. Nürnberg 1886.
- Adel IV,10 = Kadich, Heinrich von - Blažek, Conrad: Der mährische Adel. Bd. IV, 10. Abt. Nürnberg 1899.
- Adels-Lexikon = Frank zu Döfering, Karl Friedrich von: Alt-österreichisches Adels-Lexikon. Bd. I. Wien 1928.
- Archiv = Haas, Antonín: Archiv Koruny české 1158-1935. Inventář. Inventáře a katalogy Státního ústředního archivu v Praze 14. Praha 1961.
- BČH I = Zíbrt, Čeněk: Bibliografie české historie. Díl první. II. Pomocné vědy. Praha 1900.
- BMGB = Bulletin Moravské galerie v Brně. 1977.
- ČMH I = Martina Kolář: Českomoravská heraldika. I. Část všeobecná. Již upravil August Sedláček. Praha 1902.
- ČMH II = Sedláček, August: Českomoravská heraldika. II. Část zvláštní. Praha 1925.
- Doerr = Doerr, August von: Der Adel der böhmischen Kronländer. Prag 1900.
- Faust = Faust, Ovidius: Archiv mesta Bratislavy. I. 1. Súpis erbových listin zemianskych. Bratislava b.l.
- Frank I,II, III,IV = Frank zu Döfering, Karl Friedrich von: Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsches Reich und die österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, mit einigen Nachträgen zum Alt-österreichischen Adels-Lexikon 1823-1918. Bd. I,II,III,IV. Schloss Senftenegg 1967,1972,1973, 1974
- Heraldika = Král z Dobré Vody, Vojtěch: Heraldika. Souhrn pravidel a předpisův znakových. Praha, Storch /1900/.
- HR = Heraldická ročenka 1978. Praha, Česká numismatická společnost, pobočka Heraldika 1978.
- OSN = Ottův slovník naučný

- Rodové = Pilnáček, Josef: Staromoravští rodové. Vídeň 1930.
- Rody I,II, III,IV = Pilnáček, Josef: Rody starého Slezska. Díl I. A-F. Jílové u Prahy, Heraldická sekce při Muzeu těžby a zpracování zlata 1969. Díl II. G-O. 1972. Díl III. P-S. 1972. Díl IV. Š-Z. 1972.
- RSN = Riegrův slovník naučný.
- Schimon = Schimon, Anton: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Böhmische Leipa 1859.
- Sněmy III = Kameníček, František: Zemské sněmy a sjezdy moravské 1526-1628. III. Brno 1912.
- Urkunden = Altmann, Wilhelm: Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410-1434). Regesta Imperii XI,1. Innsbruck 1896.

Seznam použitých zkratk:

- AČK = Archiv České koruny
- ad. = a dále
- AEHP = Archiv hlavního města Prahy
- AMBL = Archiv mesta Bratislavy
- Bd. = Band
- cit. = citace
- č. = číslo
- čes. = český
- ČDK = Česká dvorská kancelář
- DA = dvorní akta
- dep. = deponován
- DM = desky moravské
- f. = folio
- inv.č. = inventární číslo
- lat. = latinský
- lit. = literatura

MGB	= Moravská galerie v Brně
N	= nobilitační akta v České dvorské kanceláři
něm.	= německý
obr.	= obraz
orig.	= originál
perg.	= pergamen
pozn., Pozn.	= poznámka, poznámky
rkp.	= rukopis
RSA	= Rakouský státní archiv ve Vídni
ŘA	= Říšská akta
ŘK	= Říšská kancelář
ŘR	= Říšská registra
S	= saalbuch
s.	= strana
sign.	= signatura
SOA	= Státní oblastní archiv
SÚA	= Státní ústřední archiv v Praze
svaz.	= svazek
tab.	= tabule
vyd.	= vydaný

Namensverzeichnis der Wappenträger

1418	Claritinis
1420	von Eberstein
1445	Lamberger
1523	Zajíček, Turek u. Hutschunkar von Vorchhaim
1559	Blo
1616	Humpolecký Osovec von Rybensko
1616	Sartori
1627	Berehtold von Uherčice
1649	Turek von Rosenthal u. Sturmfeld
1652	Springl von Edelstein
1662	Schröfl von Mansperk
1677	Záblatský von Tulešic
1769	Mitrovský von Nemyšle
1818	Schwarz von Schwarzwald
1905	Fries von Friesenberg

PALATINOVÉ JAN ERNST A CHRISTIAN THEODOR SCHOSSEROVÉ Z EMBLEBENU A FRIEDHELMU

Jan Smetana

Poslední dobou se v odborné literatuře objevila vícekrát problematika palatinů a palatinátních listin. V těchto souvislostech bylo několikrát také zmíněno jméno Christiana Theodora Schossera z Friedhelmu.⁽¹⁾ Dosud však nebylo v heraldické literatuře uvedeno nic o jeho životních osudech ani o místech jeho působení, přestože není osobnosti neznámou. Tématem této práce je proto přehled o jeho původu a životě, dále verifikace publikovaných údajů o jeho erbovních listinách a nakonec zveřejnění dosud neznámých znaků, které udělal. Současně je věnována také pozornost jeho bratrovi Janu Ernestovi, který rovněž používal hodnosti císařského palatina.

Pocházejí z rodiny rektora univerzity ve Frankfurtu nad Odrou. Jejich otec, Jan Schosser, se narodil dne 11.10. 1534 v nepatrně vesničce Amalienruhe u Meiningen v Durynsku a po svém rodišti se nazýval také Aemilianus. Studoval na univerzitě v Königsbergu, řídil školu ve Schmalkalden a na univerzitě ve Wittenbergu dosáhl hodnosti magistra. Od r. 1560 přednášel na univerzitě ve Frankfurtu n/O. rétoriku a v l. 1562, 1570 a 1578 je připomínán jako její rektor. Za jeho literární úspěchy se mu dostalo titulu "poeta laureatus" a v době zatím blíže neznámé byl obdařen přídomkem "z Emleben" a erbem. Zemřel v hodnosti rady bavorských kurfiřtů dne 3.7.1585 ve Frankfurtu.⁽²⁾

Stejného přídomku užíval také jeho starší syn Jan Ernst Schosser, který se narodil ve Frankfurtu n/O. v r. 1574. Jeho osudy v mládí nejsou příliš jasné. Zdá se však, že nejdříve navštěvoval školu ve svém rodišti, ale po otcově smrti odešel do Hlohova, kde ještě jako chlapec konvertoval od luterské víry svých rodičů ke katolictví, snad pod vlivem svého příbuzného Jana Langia, hlohovského kanovníka.⁽³⁾ Podle tradice se však ještě v chlapeckém věku odebral do Prahy, zde získal podporu Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, která mu umožnila studium na cizích univerzitách.⁽⁴⁾ V rozporu s tím však uvádí Hrdina (5), že 22.9.1591 složil univerzitní slib v rodném protestantském Frankfurtu n/O. Jisté však je, že již r. 1595, tedy jako jedenadvacetiletý, získal měštanské právo v severočeském Mostě, kde žil až do r. 1606.⁽⁶⁾

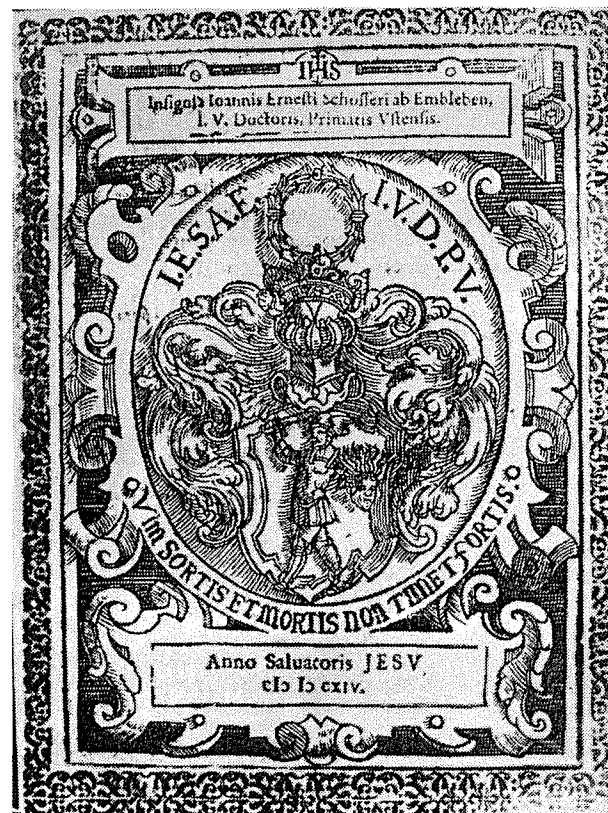
Již během svého mosteckého pobytu se oženil s dcerou Jakuba Mollera Solinského ze Solina, primátora nedalekého

Ústí n/Labem, Dorotou Alžbětou, narozenou 15.6.1581, a 16. 9.1599 nechal pokřtít prvorozeného syna Jana Fridricha.(7) Do Ústí se také v r. 1606 přestěhoval a 5.2.1607 zval již jako ústecký měšťan tamní městskou radu na svoji promoci. Titul doktora obojího práva mu, z palatinátní pravomoci udělil o dva dny později Gustav Godelmann, rada saského kurfiřta a jeho vyslanec u císařského dvora.(8) V r. 1608 se zde stal členem městské rady a po smrti tchána v r. 1609 zaujal jeho místo v čele městské správy jako nový primátor.(9)

Po smrti Jakuba Mollera Solinského zdědil také jeho dům v horní části náměstí nedaleko od staré radnice a za nějaký čas získal i dům vedlejší. V těchto nádherných renesančních domech si postupem času vybudoval rozsáhlou knihovnu a přijímal zde i návštěvy členů panovnického rodu, v r. 1610 arcivévodu Leopolda, r. 1612 arcivévodu Maxmiliána a r. 1617 císaře Matyáše i krále Ferdinanda II.(10) Před městem si nechal zřídit v r. 1613 rozsáhlý soukromý park. Jeho architektonické pojetí, komponované v duchu doby (11), souviselo se Schosserovým životním stylem a postavením v samém středu tehdejšího ústeckého společenského i kulturního života, který pod jeho vlivem dosáhl netušeného rozmachu především v oblasti novolatinšského básnictví.(12)

Nejrozsáhlejším a po formální stránce snad i nejvýšelejším dílem tohoto prostředí je veršovaná kronika ústeckého měšťana Jana Augustina Tichtenbauma, užívajícího přídomku z Breitenfelsu, nazvaná USTA AD ALBIM DELINEATA CARMINE REBUSQUE SUI MEMORABILIBUS ILLUSTRATA, která vyšla r.1614 u dědiců pražského tiskaře Kašpara Kargesia.(13) Tichtenbaum se narodil dne 5.7.1586 v místní měšťanské rodině. S užíváním přídomkem se poprvé setkáváme r. 1617, přičemž nebyl ještě uveden v jeho knize, která vyšla o tři roky dříve.(14) Součástí výzdoby tohoto eposu je kromě ústeckého městského znaku také rytina s erbem Jana Ernsta Schossera z Emblebenu, jemuž byl spis dedikován. (Obr.1) Erb lze popsat takto: Ve štítě antický mýtický hrdina Perseus, obutý v okřídlené boty, na hlavě okřídlenou přilbu, v pravé pozdvižené ruce drží meč, v levé utatou hlavu Gorgony-Medusy. Na štítě spočívá turnajská korunovaná přilba s monile a přikryvadly, klenotem věnec. Erb je orámován rollworkovou kartuší. Dole na vnějším obvodu vnitřního oválu je vypsáno heslo VIM SORTIS ET MORTIS NON TIMET FORTIS (Moci osudu a smrti se hrdina neobává). Ve vnitřním oválu nahoře jsou iniciály jeho jména a titulů I.E.S.A.E. I.V.D.P.V., jejichž smysl objasňuje nápisová deska v horní části, kde je humanistickou minuskulí vytištěno Insignia Ioannis Ernesti Schosseri ab Embleben, I. V. Doctoris, Primatis Vstensis.

Podle Hrdiny (15) užíval tohoto erbu stejně jako přídomku už jeho otec. Tinkтуры nejsou známy, přestože v závěru zmíněné Tichtenbaumovy knihy jsou obsaženy verše na tento erb a jeho heslo, které napsal jiný ústecký básník, Jan Adalbert Ursus z Barenfelsu. Stejný námět si vybrali pro jednu ze svých básní také Christján Theodor Schosser a jistý Vilém Alardus. Erbovní figura Persea byla sochařsky ztvárněna na fontáně v Schosserově parku.(16)

Obr.1

Z manželství Jana Schossera z Emblebenu s Dorotou Alžbětou, roz. Solinskou ze Solina, pocházelo šest dětí. Po zmíněném již Janu Fridrichovi následovala Dorota Alžběta (pokřtěna 17.6.1607), Marta Kristina, Theofil (žil ještě v r. 1644), Christján a Anna Marie (žila ještě r.1627). Posledním známým potomkem tohoto rodu byl Theofilův syn Theofil Vavřinec, pokřtěný v Ústí n/L. dne 6.7.1640.(17) Když Schosserova manželka dne 23.7.1615 zemřela, oženil se znovu již v lednu r. 1616 s Alžbětou Buchfelderovou, užívající přídomku Pressel, popř. Pressat, ale druhé manželství zůstalo již bezdětné.(18)

Jako primátor byl Schosser tvrdým a nesmiřitelným odpůrcem náboženské reformace. Obnovil v Ústí staré kostelní bratrstvo, zřídil tzv. senatus consultum, sbor konšelů, který měl regulovat vztahy mezi jednotlivými vyznáními, sám však přijímal mezi nové měšťany pouze katolíky, zatímco

nekatolíky z měšťanského stavu nekompromisně vykazoval. Už v r. 1610 obnovil tradici poutí do nedalekého Bohosudova a stál od počátku vždy v jejich čele. Vyvrcholením jeho protireformační činnosti byla snaha o uvedení dominikánského řádu do města; řádovému konventu byl přidělen 16.6.1617 starý kostel sv. Vojtěcha.(19) Schosserova činnost vzbuzovala pochopitelně hned od počátku velký odpor nekatolické většiny měšťanů, kteří na něj podali žalobu pro překročení úřední pravomoci a pro zpronevěru. Schosser byl sice z obvinění v Praze osvobozen, ale krátce nato podlehł spiknutí, které proti němu zosnovali nekatolíčtí měšťané. Snažil se před nimi ukrývat, ale dne 20.11.1617 jej spiklenci objevili, vyvlekli na náměstí a zde jej ubili.(20) Byl pohřben v ústeckém děkanském kostele. Latinský nápis na náhrobní kámen složil jeho mladší bratr Christian Theodor.(21)

Christian Theodor se dostal do severních Čech až po složitých životních peripetiích. Narodil se stejně jako jeho bratr ve Frankfurtu n/O. dne 18.3. zatím blíže nezjištěného roku.(22) Jeho učitelem na tamní městské škole byl "císařský básník" M. Michal Abel. Na frankfurtskou univerzitu se dal zapsat v r. 1596 a studoval na ní ještě v roce 1602. Na tomto vysokém učení působil tehdy jeho strýc M. Jan Schosser, zvaný po svém rodišti, jímž byl Eisenach, Isennacensis. Kromě něho zde přednášel matematik David Origanes, pocházející z Kladska. Pro další osudy Christiána Theodora byl zvláště důležitý Dr. Jiří Seiler, který zde vyučoval medicínu a botaniku. Z Frankfurtu odešel mladý Schosser v r. 1602 za dalším vzděláním do Wittenbergu. V průběhu svých studií dosáhl doktorátů filozofie a medicíny.

V r. 1609 jej prameny dokládají jako rektora školy v Bärenwaldu poblíž Schneebergu na německé straně Krušných hor, ale o rok později pobýval již ve Stendalu, kde byl palatínem Bartolomějem Bilovíusem obdařen titulem "poeta laureatus". Téhož r. 1610 však odešel na Litvu do Vilna, kde přednášel na radziwillovské akademii klasické autory. Roku 1612 byl honoris causa zapsán na univerzitě v Královci, ale v téže roce musel z Vilna odejít před válečnými událostmi do Gdanska. Při těchto událostech byla zraněna jeho manželka a ztratil také svoji rozsáhlou knihovnu. V této době podnikl cestu do Itálie a jeho návrat do Pobaltí byl už jen epizodou. Trvale je opustil v r. 1613. Potom se zřejmě nějaký čas zdržoval v Brunšviku a Lünebursku, kde se věnoval lékařské praxi.(23)

Roku 1616 už jej však zastihujeme v severočeském Ústí, kam patrně odešel na pozvání staršího bratra Jana Ernsta, a stal se zde městským lékařem. Zůstal zde i po jeho smrti, k níž došlo hned v následujícím roce, a sám pak stál v čele zdejší katolické inteligence. Vydal celou řadu drobných i větších prací, z nichž na prvním místě stojí šest knih tzv. Laurifolií, básnických sbírek z l. 1619, 1622 a 1640. Obsahují velké množství drobných i větších příležitostných básní k nejrůznějším událostem, týkajících se života jeho i jeho přátel a známých. Projevuje se v nich jako básník výrazného lyrického talentu i jako člověk širokého rozhledu. Básně jsou také hlavním pramenem pro rekonstrukci jeho

Obr.2

života.(24) Vedle nich vydal r. 1618 spis k nastolení císaře Matyáše se životopisy jeho předchůdců z rodu habsburského, r. 1622 další dílko o počátcích křesťanství, r.1625 příležitostný tisk k svatbě svých přátel a v r. 1630 práci o počátcích Germánů.(25)

V Ústí n/L. žil v předměstském domě, k němuž náležely polnost a zahrada. Z jeho dětí, které měl s Barborou Sofií roz. z Ertzenbachu, neznámého rodu, se dožily dospělosti pouze dvě dcery, Blandina a Anna Marie.(26, obr.2) Zdá se, že na rozdíl od svého bratra se politického života poněkud stranil. Pouze z l. 1629-1630 jsou doklady, že byl členem městské rady. Věnoval se zřejmě hlavně lékařské praxi v Ústí, kde byl tzv. městským fyziķem a od r. 1628 se stal také fyziķem kraje litoměřického.(27) O jeho životě tedy leccos víme, ale shodou okolností stejně jako neznáme rok jeho narození, neznáme ani rok úmrtí. V r.1640 nebo 1641 opustil totiž natrvalo Ústí a odešel do Boleslavi ve Slezsku, kde se stal také městským lékařem a žil zde ještě r. 1655.(28) Potom o něm veškeré zprávy mizí.

Nás však zajímá především činnost obou bratrů jakožto palatínů. Titulu "comes palatinus" užíval totiž již starší Jan Ernst, třebaže není známo od kdy. Neznáme také žádný znak, který by udělil, nebudeme-li stavět na určité shodě s motivem Gorgony v erbu jeho a v erbu Jana Augustina Tich-tenbauma z Breitenfelsu, ani na tom, že v jeho době žili v Ústí erbovní měšťané, jejichž znaky nepocházely z kanceláře panovnické.(29)

Kdy získal titul "comes palatinus" jeho mladší bratr Christián Theodor, není z dosavadní literatury rovněž známo. Podle úvodního protokolu jeho vlastní listiny ze dne 16.7.1633 však tento titul a oprávnění udělovat znaky zís-

Obr.3

Obr.4

kal listinou císaře Rudolfa II. ze dne 29.8.1609.(30) Touto jinak neznámou listinou byl zřejmě také jeho zděděný přídomek "z Emblebenu" rozšířen na "z Friedhelmu a Emblebenu".(31) Zajímavé je, že v titulech svých spisů, registrovaných pro l. 1618-1640, přídomek neužíval; vyskytuje se zde vedle jeho jména pouze přívlástek "Aemylíánský" a titul comes palatinus.(32)

Z listin, které jako císařský palatin vydal, byly zatím publikovány dvě. Svátek (33) uvedl do literatury jeho erbovní listinu ze dne 28.5.1630 pro Mikuláše Trofima, rodilého z Horažďovic, dále Jana Preydara a Jana Špačka původem z Klatov, kterým zároveň udělil predikát "z Heilberku aneb ze Svaté Hory". O jeho druhé erbovní listině, vydané rovněž v Ústí n/L. dne 24.6.1622, psal Příbyl.(34) O obdarovaném Eliáši Kohlstrunckovi poznamenal, že byl "16 roků výběrčím cla na těšínských hranicích". Příjemci této listiny se budeme v dalším textu věnovat především proto, že se s ním setkáváme na místě zcela jiném, totiž v severočeském Děčíně.(Obr.3)

Obr.5

Svědčí o tom už úvodní protokol příslušné listiny, (35) v němž se uvádí, že erb je udělován Eliášovi Kohlstrunckovi, který již šestnáct let zastává "Grantz-, Zoll- und Ungeld-Einnehmeramt zu Tetschen an der Elben". V této funkci se v děčínských městských písemnostech setkáváme s jeho jménem od r. 1617. (36) Císařským výběrčím hraničního cla a zároveň děčínským purkmistrem byl Eliáš Kohlstrunck z Kohlfeldu ještě 31.5.1636, kdy koupil od vdovy Doroty Beutelové z Glucksbergu, příslušnice jiné děčínské erbovní rodiny, dům na rohu náměstí a dnešní Vjaznické ulice. (37) Zemřel až někdy před 14. červencem 1660, kdy tento dům spolu s pozemkem před Kostelní branou převzala vdova Zuzana Kohlstruncková. Z příslušné smlouvy vyplývá, že její manžel byl dvakrát ženat. Z prvního manželství byli tehdy na živu již dospělí synové Eliáš a Jan Eliáš, z druhého manželství pocházelo osm žijících potomků. V majetku rodiny zůstal dům až do r. 1671, kdy jej vdova Zuzana i ostatní dědicové z obou manželství prodali Matyášovi Kothemu. Ještě při dalším prodeji, k němuž došlo 15.4.1681, byly ze zákupních

peněz uspokojovány finanční nároky Kohlstrunckových dědiců. (38)

Ze všeho, co bylo dosud řečeno, vyplývá tedy mimo veškerou pochybnost, že Eliáš Kohlstrunck z Kohlfeldu byl svými celoživotními osudy spjat s Děčínem. Zmíněný Příbylův názor, že funkci výběrčího cla vykonával "na těšínských hranicích", lze snadno vyložit jako nesprávný výklad místního jména v erbovní listině z 24.6.1622. (39) V německé formě mají totiž názvy "Tetschen" pro Děčín a "Tetschen" pro Těšínsko k sobě velice blízko.

Do Děčína byla také adresována třetí, zatím neznámá, německy psaná listina Christjána Theodora Schossera, kterou dne 12.4.1625 udělil erb měšťanovi Christjánu Philippovi. Ze své pravomoci palatina udělil jemu i jeho manželským potomkům mužského i ženského pohlaví právo užívat přídomku "ze Streitbergu" a erb (40), jehož zdlouhavý popis je možno převést do současné heraldické terminologie takto: Štít červeno-modře dělený. V horním poli obrněná paže drží bojové kladivo (Streithammer, 41), vše stříbrné, v dolním nad obráceným měsícem hvězda, vše zlaté. Turnajská přilba s červeno-stříbrnými příkrývadly, na ní zelený věnec (42), klenotem figura z horního pole. (Obr.4)

Obdarovaný pocházel z rodiny, jejímž prvním známým příslušníkem byl pravděpodobně Antonín Philipp, sedlák ze Starého města, dnes Děčín III. Jeho synem byl jiný Antonín Philipp, který byl již v r. 1577 v Děčíně usazen. Jedním z jeho synů byl právě obdarovaný Christján, jenž od 1.1.1609 vlastnil dům čp. 176 v Lodní ulici, ten však 11.11.1621 prodal bratrovi Tobiášovi. Christjánův další nemovitý majetek není znám, ale dne 16.12.1628 koupil dům na horní straně děčínského náměstí, pozdější čp. 83, který od roku 1570 náležel majitelům děčínského panství, rytířům z Bunau. V průběhu třicetileté války býval Christján často děčínským purkmistrem a zemřel někdy před 15. prosincem 1660, kdy se rodinného domu na náměstí ujal jeho stejnojmenný syn. Dne 8.1.1677 získal dům jiný člen rodiny, Jan Karel, v jehož majetku zůstal až do r. 1706. (43)

Zcela zvláštní postavení má čtvrtá známá erbovní listina Christjána Theodora Schossera, vydaná dne 16.7.1633, kterou udělil znak rychtář obce Háj u Duchcova. (44) Z textu listiny vyplývá, že znak udělil na přímluvu a se souhlasem tehdejšího hejtmána arcibiskupského panství Osek, k němuž obec Háj náležela, aby mohlo být pořízeno nové rychtářské pečetiďlo namísto starého, zničeného při saském vpádu r. 1632. Tento "erteiltes Wappen und Insiegel" (Obr.5) je popisován v listině následovně: V bílém (stříbrném) štítě na zeleném pahorku stojí červený kohout se zlatým hřebínkem a nohami. Na štítě kolčí přilba s červeno-bílou točenicí a stejnými příkrývadly, klenotem figura ze štítu. (45)

Problematika vesnických znaků a pečeti nebyla v Čechách na rozdíl od Moravy zatím řešena. (46) Není však důvodu předpokládat, že by se poměry nějak podstatněji lišily. (47) Je např. známo, že některým vesnicím na Jindřichohradecku dovolil r. 1658 majitel panství Ferdinand Vilém Slavata užívat části vlastního erbu na pečeti rychtářů. (48) Pro severočeské poměry je možno uvést, že

vlastních pečeti, jejichž obraz byl udělen rovněž vrchností, užívaly už na přelomu 16. a 17. stol. některé obce na Děčínsku.(49)

Po stránce diplomatické je tedy zajímavé, že nejstarší pečeti byly obcím často udělovány formou privilegia, vydaného příslušnou vrchností. Pokud vím, není však dosud znám případ, že by vesnický znak, resp. rychtářskou pečeť, udělil císařský palatín, který k dané lokalitě nebyl v žádném majetkoprávním vztahu. V každém případě je možno "znak neboli pečeť", udělený obci Háj, charakterizovat jako tzv. mluvící znamení; vychází totiž nepochybně z německého tvaru příslušného místního jména, které znělo "Haan"(50), od něhož je blízko k tvaru "Hahn" - kohout.

Udělení znakového privilegia je v naraci zdůvodňováno příchylností obyvatel obce Háj ke katolické církvi, kterou osvědčili již v r. 1617, kdy hromadně odstoupili od luterského vyznání.(51) Vydavateli listiny nepochybně imponovalo, že to bylo v tom samém roce, kdy byl pro svůj bojovný katolicismus zavražděn jeho vlastní bratr. Právě v těchto neobvyklých obecných i individuálních souvislostech je možno vidět hlavní motivy, které vedly k vydání této nesmírně zajímavé listiny.

V osobách Jana Ernesta Schossera z Emblebenu (1574-1617) a jeho mladšího bratra Christiána Theodora Schossera z Emblebenu a Friedhelmu (před 1585 - po 1644) se setkáváme s dosud málo známými císařskými palatiny. Pocházeli z rodiny rektora univerzity ve Frankfurtu n/O., Jana Schossera (1534-1585), obdařeného v dosud blíže neznámé době erbem a přídomkem z Emblebenu. Rozhodující částí svého života byli oba jeho synové spjati se severočeským Ústím n/Labem, kam starší z nich přišel v r.1606 z nedalekého Mostu, kde pobýval už od r.1595. Nepodařilo se však bohužel zjistit ani kdy získal hodnost comes palatinus a s určitostí ani žádný jím udělený znak, i když je pravděpodobné, že od něho pochází erbovní oprávnění pro ústeckého měšťana a básníka Jana Augustina Tichtenbauma (1586-1634) z doby před r.1617. Naznačuje to shodný motiv Gorgony v jejich erbech.

Od r.1616 působil v Ústí n/L. jako lékař také jeho mladší bratr Christián Theodor, který - jak bylo ukázáno - získal hodnost palatína od cis. Rudolfa II. listinou ze dne 29.8.1609, tedy v době svého pobytu v Barenwaldu poblíže Schneebergu na německé straně Krušných hor. Tehdy byl zřejmě také jeho původní přídomek z Emblebenu rozšířen o další z Friedhelmu. Ve znacích, které udělil, se objevuje zřetelná tendence užívat mluvících znamení. Vidíme to v erbu pro Eliáše Kohlstruncka z Kohlfeldu (24.6.1622), kde se objevuje kapusta jako erbovní figura, platí to také o bojovém kladivu - Streithammer - v erbu Christiána Philipa ze Streitbergu (12.4.1625), stejně jako o skále s pramenem a o trojvrší v erbu pro Mikuláše Trofima, Jana Preydera a Jana Špačka, kteří byli obdařeni společným přídomkem z Heilbergu neboli ze Svaté hory (28.5.1630). V plné míře to platí také o figuře kohouta v pečeti a znaku rychty obce Háj u Duchcova (16.7.1634). Neméně zajímavé ovšem je, že jeden z obdarovaných z roku

1630, Mikuláš Trofim, sekretář Maxmiliána z Valdštejna, požádal už v následujícím roce o udělení znaku znovu vévodu Albrechta z Valdštejna. Z valdštejnské dvorské kanceláře se mu nakonec k původnímu erbu dostalo pouhého polepšení v podobě korunované přilby.(52) At již tedy byl za Trofimovou žádostí z r.1631 jakýkoliv úmysl, je na základě této skutečnosti zřejmé, že i palatín tak mocný, jako byl vévoda frýdlantský, respektoval erb i přídomek udělený mnohem méně známým ústeckým lékařem a palatínem Christianem Theodorem Schosserem z Emblebenu a Friedhelmu.

Poznámky:

- (1) Míru vědomostí o něm ovšem naznačuje už to, že jeho jméno je koleneno. V. Palivec v knize Erbovní lékaři v Čechách, Praha 1941, s.46, uvádí formu Krystyan Theodor Schosler Emiliánský z Frydhelmu, čímž opakuje chybu A. Sedláčka v Českomoravské heraldice II, s.655; J. Svátek, Erby z dvorské kanceláře frýdlantského vévodství, Heraldická ročenka 1977, s.76, jej zmiňuje zase v podobě Christián Leopold Schlosser Emiliánský z Friedhelmu. Ve správnější podobě - Kristián Theodor Schösser z Friedhelmu - uvádí jeho jméno A. Příbyl, Palatínaty a erbovní listy, Heraldika a genealogie, XVI./1983, č.1, s.4, 20-22. Sám pro přepis jeho příjmení používám tvaru Schosser, jak se označoval sám v titulech svých děl, i když je obvyklý také tvar Schösser, kterým byl uváděn v soudobých písemnostech psaných cizí rukou; srov. K. Hrdina, Einige Beiträge zur Lebensbeschreibung der Brüder Schosser (dále Beiträge), zvl. otisk: Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes (BHAKE), V./1925, s.3.
- (2) Hrdina, Beiträge, s.3-4. Eis, G.: Zur Schösser-Biographie. Beiträge zur Heimatkunde des Elbetales (BHE), III./1941, s.247-248.
- (3) Rukověť humanistického básnictví, sv.5, Praha 1982, s.77.
- (4) Eis, G.: Das geistige Leben in Aussig um 1600. Aussig 1932, s.34. Údaje o jeho studiu na pražské jezuitské akademii jsou zřejmě nesprávné. Záznam v její matrice: "Joannes Ernestus Schösserus, Austensis Boemus, 1616" - srov. Album Academiae Pragensis Societatis Iesu 1573-1617 (1565-1624), ed. M. Truc, Praha 1968, s.92, který má zkomolenou variantu příjmení Schössaeius podle rkp. Archivu UK Praha, sign. M 19, fol. 92a, není v žádném případě do datečným vpisem. Vzhledem k tomu, že deposici, tj. zápisu do jezuitského gymnasia nebo nejnižších tříd filosofického studia se podrobovali chlapci mezi 14 až 20 lety, nemůže se jednat o našeho J. E. Schossera, který v té době byl již promován doktorem, jak uvidíme dále. Za laskavou informaci děkuji kol. dr. Svatošovi.
- (5) Hrdina, Beiträge, s.4.
- (6) Blumer, O.: Die Bürgerrechtsverleihungen in Brüx von 1578-1680. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (MVGDB), LXIX./1931, s.204, 308. Schlessinger, L.: Zur Geschichtsschreibung der Stadt Brüx.

- MVGDB, XXVIII./1890, s.200. (dále Geschichtsschreibung)
 Ressel, A.: Alt-Aussiger Familien (dále Familien). Zvl. otisk: BHAKB, III./1923, Aussig 1923, s.10, se neprávem domnívá, že se jednalo o jeho otce. Ten však byl v té době již řadu let mrtav.
- (7) Ressel, Familien, s.8, 10.
 Marian, A.: Ein Gedenktag in Aussig Stadtgeschichte (dále Gedenktag). Aussiger Tagblatt, 1917, č.263, s.4.
- (8) Ressel, Familien, s.10. Hrdina, Beiträge, s.4.
 Rukověť humanistického básnictví 5, s.78.
- (9) Marian, Gedenktag, s.4. Ressel, Familien, s.10.
 Eis, G.: Das geistige Leben in Aussig um 1600 (dále Leben). Aussig 1932, s.34.
- (10) Domy, pozdější čp. 285 a 286, dnes již neexistují. Kresebnou rekonstrukci jejich průčelí přináší F.J.Umlauf: Der Aussiger Marktplatz im Wandel der Zeiten. BHAKB, XVIII./1938-39, s.35,52.
 Srov.t. Marian, A.: Alt-Aussig. Aussig 1903, s.13; týž, Gedenktag, s.4.
- (11) Hrdina, Beiträge, s.7-11. Eis, Leben, s.31-33.
- (12) Eis, Leben, s.30-36. Rukověť 5, s.77-79.
- (13) Eis, Leben, s.20-29; týž, Johann Augustin Tichtenbaum (dále Tichtenbaum). BHAKB, XII./1933, s.145-154.
 Smetana, J.: Vyprávěcí prameny dějepisné vzniklé v Litoměřickém kraji do roku 1835. In: Sborník archivních prací, XXII./1972, s.238. týž, Soupis vyprávěcích pramenů dějepisných vzniklých v Litoměřickém kraji do roku 1835. In: Sborník archivních prací, XXIII./1973, s.276, č.381.
 Rukověť 5, s.374.
- (14) Ressel, Familien, s.12. Je jisté, že toto povýšení nevzešlo z panovnické kanceláře, protože je neuvádí A. Doerr: Der Adel der böhmischen Kronländer. Prag 1900. - Jeho znak známe pouze z veršované charakteristiky ve 2. knize Laurifilii Ch. T. Schossera z r.1622, nadepsané "Ad insignia gentilia d. Joan.- Augustini Tichtenbaumii a Breitenfels". Srov. Rukověť 5, s.74, z níž vyplývá, že ve štitě měl opásanou Pallas Athenu s přilbou opatřenou chocholem a dolů spadajícími vavřínovými snítkami, s mečem v pravici, její hrud kryla "aegis" - pancíř s Gorgonou.
 Srov. Hrdina, Beiträge, s.13; zachovaný výpis této básně v UK Praha, sign. 52 G 76 (F4b).
- (15) Hrdina, Beiträge, s.4.
- (16) Hrdina, Beiträge, s.11. Eis, Leben, s.33, 39.
 Rukověť 5, s.74, 78, 375.
- (17) Data narození nejsou v matrikách uvedena a pro třetí až šesté dítě nelze zjistit ani data křtů, protože matriky jsou torzovité. Všechna šest dětí je ale uvedeno v pozůstalostním řízení ze dne 18.3.1622, viz Ressel, Familien, s.10-11. Srov.t. Dušek, L: Obyvatelstvo města Ústí nad Labem do konce 18.století. Ústí nad Labem 1974, s.7-8.
- (18) Manželská smlouva je datovaná 13.1.1616; srov. Ressel, Familien, s.10. Oslavný spis, vydaný jeho přáteli u příležitosti tohoto druhého sňatku, uvádí v titulu, že byla dcerou tehdy již zemře-

lého "Hieronimi Buchfelder a Pressat, Sacrae Caesariae Maestatis Rudolphi felicis memoriae a servitiis", viz Rukověť 5, s.78.

- (19) Wolkan, R.: Studien zur Reformationsgeschichte Nordböhmens VI. Reformation im Aussiger Dekanat. Prag 1885, s.34-42.
 Marian, Gedenktag, s.4.
- (20) Ressel, Familien, s.10. Eis, Leben, s.35. Rukověť 5, s.78 o-pakuje starý Balbínův mysl a řadí tuto událost až do r.1618. Orig. dokumentu vyšetřovací komise, vyslané do Ústí n/L. "v příčině zamordování primasa vašeho", zachovaný v Okresním archivu Ústí n/L., sign. B.I./4, je však datován 24.11.1617. Srov. t. Eis, G.: Die Ermordung Aussiger Primators Ernst Schosser von Embleben. BHE, I./1939, s.58-59.
- (21) Znění textu na nezachovaném náhrobku uvádí B. Balbín: Miscellanea historica regni Bohemiae, Dec.I, Lib.4, Pragae 1682, s.204.
- (22) Pokud není uvedeno jinak, vycházím v dalším textu z údajů K. Hrdiny, Beiträge, s.12.
- (23) Rukověť 5, s.72.
- (24) Jejich obsah podává Rukověť 5, s.73-76. Dále viz Hrdina, Beiträge, s.11-15. Eis, Leben, s.36-40.
- (25) Rukověť 5, s.72-73, 75.
- (26) Ressel, Familien, s.11. Hrdina, Beiträge, s.15. Snad byl jeho synem také Jan Arnošt Schosser, který byl r.1616 přijat na jezuitskou akademii v Praze. Vzhledem k tomu, že není uveden v pozůstalostním řízení po stejnojmenném ústeckém primátorovi z r. 1622, nemohl být jeho potomkem (srov.pozn.4 a 18). Totéž zřejmě platí o Janu Erazimovi Schosserovi, jehož pečeť z r.1636 je zachována ve Státním oblastním archivu Žitenice, fond Rodinný archiv Lobkovicové roudničtí, Sbirka otisků pečeti, sign. 8011.
- (27) Hrdina, Beiträge, s.15. Eis, Leben, s.36. Wondrák, E.: Z historie zdravotnictví na Litoměřicku. In: Litoměřicko 1968, s.9. Rukověť 5, s.72.
- (28) Rukověť 5, s.72.
- (29) viz pozn.14 a Ressel, Familien, s.6-8, 12.
- (30) Opis v kronice obce Háj u Duchcova, uložen v Okresním archivu Teplice, fond Archiv obce Háj, bez sign., s.12-14. Viz t. dále.
- (31) V titulaci erbovních listin z let 1622 a 1625 se uvádí sám jako Christian Theodorus Schosser von Friedhelm und Embleben. Viz orig. v Archivu hl.m.SSR Bratislavy, sign. ZA 76.
 Neder, E.: Der letzte Tetschner Wappenbrief 1625. Alt-Tätschner Gemeindebote (ATG), 1922, č.1, s.5 (dále Wappenbrief).
- (32) O původu tohoto přívlasku viz v pasáži o jeho otci.
- (33) C.d. v pozn. 1, s.76.
- (34) C.d. v pozn. 1, s.20.
- (35) Listina cit. v pozn. 31.
- (36) A. F. u. v. Qu.: Etwas historisches über Handel in unserer Heimatstadt. ATG, 1923, č.4, s.10.

- /anon./: Adel im alten Tetschen. ATG, 1924, č.10, s.2.
- (37) Pozdější dům čp.162; býv. hotel Praha zbořený v r.1967; srov. Neder, E.: Exkursion in die Tetschner Wirthäuser (dále Exkursion). ATG, 1926, č.16, s.13. Děčínský měšťan Hans Gregor Beutel dostal znak a přídomek von Glücksberg panovníkem listinou z 26.6.1623; srov. Ressel, A.: Adels- und Wappenwerber aus der Gegend des böhmischen Mittel- und Erzgebirges (dále Adels). Sudetendeutsche Familienforschung, I./1928-29, s.84.
- (38) Neder, Exkursion, s.13.
- (39) Viz pozn. 31. Zároveň je třeba opravit znění přídomek v Příbylově článku (viz pozn. 1) z nespr. Kohlstrunck z Kohlstruncku na Kohlstrunck z Kohlfeldu.
- (40) Neder, Wappenbrief, s.5.
- (41) Bojové kladivo bylo oblíbenou údernou zbraní na přelomu 15. a 16. stol. Jeho popis a vyobr. uvádějí P.Klučina a A.Romanák v knize Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby I. Praha 1983, s.225, 228.
- (42) Zeleným věncem byla ozdobena také přilba na znaku pro Mikuláše Trofima, Jana Freydara a Jana Špačka, který jim udělil Ch. T. Schosser listinou z 28.5.1630. Srov. Svátek, c.d. v pozn.1, s.76.
- (43) Neder, Wappenbrief, s.5; pokr. v ATG, 1922, č.2, s.7. týž, Alte Häuser in Tetschen. ATG, 1926, č.19, s.7-8, č.20, s.4-5. týž, Das Peh- oder Kantorhaus 176, Schiffgasse. ATG, 1927, č.26, s.6.
- (44) Listina není zachována v originále, byla však v obecním archivu k dispozici ještě v r.1902, kdy ji tehdejší místní učitel Josef Klinger opsal do obecní kroniky. Uložení srov. v pozn. 30.
- (45) V orig. listině vymalovaný znak byl nepochybně předlohou pro supralibros na deskách kroniky obce Háj, obsahující její opis, které je proto možno dobře použít jako předlohu pro kresbu tohoto znaku.
- (46) Steinbachová-Konečná, V.: Vesnické znaky a pečeti Moravy. Heraldika, V./1972, č.4, s.121-130. Štarha, I.: K počátkům vesnické pečeti na Moravě. Heraldika, V./1972, č.4, s.113-120. týž, Ke vzniku nejstarších vesnických pečeti na Moravě. Heraldika, X./1977, č.1, s.6-38. V cit. studiích je uvedena další literatura.
- (47) Rozdíly, které uvádí V. Steinbachová-Konečná v c.d., s.122-123 na Jihlavsku, je nutno pokládat za lokální záležitost.
- (48) Teplý, Fr.: Dějiny Jindřichova Hradce, I/3. Jindřichův Hradec 1935, s.297-300.
- (49) Neder, E.: Tetschen im Jahre 1713. ATG, 1923, č.6, s.10. Srov. t. Okresní archiv Děčín, Pozůstalost E. Neder, č.inv.13.
- (50) Kochmann, K.: Das Stadtbuch von Dux 1389. Prag 1941, dle rejst. Viz t. Profous, A.: Místní jména v Čechách I. Praha 1954, s. 575-576.
- (51) Tato skutečnost byla oceněna již privilegiem ze dne 15.6.1617,

vydaným pražským arcibiskupem pro obyvatele obce Háj. Opis privilegia se nalézá v obecní kronice (viz pozn. 30) na s.3-7.

- (52) Poznámka Pavla R. Pokorného k článku Josefa Svátka cit. v pozn. 1, s.76.

Ilustrace:

- s.39 Erb Jana Ernsta Schossera z Emblebenu (obr.1)
- s.41 Fotokopie odlitku pečeti Jana Erazima Schossera, který byl patrně synem Christiana Theodora Schossera z Emblebenu a Friedhelmu (obr.2). Originál pečeti má rozměry 12x10mm. Odlitek pečeti, pocházející původně z r.1636, je uložen ve Státním oblastním archivu Žitěnice, fond Rodinný archiv Lobkovicové roudničtí, Sběrka otisků pečeti, inv.č. 8261, sign. 8011, příhrádka II/172.
- s.42 Erb Eliáše Kohlstruncka z Kohlfeldu (obr.3).
- s.43 Erb Christiana Philippa ze Streitbergu (obr.4)
- s.44 Znak rychty obce Háj u Duchcova (obr.5).

Poznámka k ilustracím:

U studií a statí tohoto charakteru dává redakční rada Heraldické ročenky přednost dokumentární fotografii, neboť ta je jediným spolehlivým dokladem o současném stavu sledované památky. Bohužel ne vždy jsou stávající technické podmínky natolik příznivé, aby umožnily publikovat fotografii. Tak je tomu i v tomto případě. Zatímco erb Jana Ernsta Schossera z Emblebenu je pořízen z negativu uloženém v Okresním archivu Ústí nad Labem, pečeť Jana Erazima Schossera podle výše uvedeného a erb Eliáše Kohlstruncka z Kohlfeldu z negativu uloženém v Archivu města Bratislavy, erb Christiana Philippa ze Streitbergu byl nakreslen podle slovního popisu v textu listiny, která však není zachována v originále a tudíž není k dispozici ani původní vyobrazení.

U posledního vyobrazení - znaku rychty obce Háj - sice není zachována listina v originále, ale znak se nachází barevně vymalovaný na deskách obecní kroniky. Barevná předloha však není technicky vhodná pro zde používaný způsob tisku, takže bylo nutné nechat znak překreslit.

Při této příležitosti redakční rada Heraldické ročenky upřímně děkuje všem archivům a muzeím za přízeň, podporu a pochopení pro práci badatelů, kteří tak mohou publikovat své badatelské výsledky.

red.jpp

Aus der Familie des Rektors der Universität in Frankfurt an der Oder Johann Schosser (1534-1585), der in einer unbekannten Zeit mit dem Prädikat "von Embleben" privilegiert wurde, stammen zwei Hofpfalzgrafen, die zum mit grösstem Teil von ihren Leben mit der nordböhmischen Stadt Aussig verbunden waren. Der ältere von ihnen, Johann Ernst (1574-1617), kam hierher im J. 1606 und drei Jahre später war er schon Primator von Aussig. Er hatte den Titel des Hofpfalzgrafen, aber bisher kennen wir kein Wappen, das von ihm erteilt wurde.

Sein Bruder Christian Theodor (vor 1585 - bis 1644) bekam die Würde "comes palatinus" vom Kaiser Rudolf II. am 29.8.1609 und damals wurde höchst wahrscheinlich auch seinem Prädikat nachträglich "von Friedhelm" beigelegt. Im Aussig lebte er als Arzt bis zum J. 1616. Er hat das Wappen und Prädikat den Tetschener Bürgermeister Elias Kohlstrunk von Kohlfeld (24.6.1622) und Christian Philipp von Streitberg (12.4.1625) erteilt zusammen. Die nächsten wurden dem Bürger von Horazdowitz Nikolaus Trofim mit Johann Freydar und Johann Špaček von Klattau beigelegt, denen er auch das Prädikat "von Heilberg" erteilt (28.5.1630). Eine ausserordentliche Stellung hat seine Urkunde vom 16.7.1634, mit welcher er das Wappen dem Dorfgericht Haan bei Dux erteilte.

Übersetzung von Cecilie Durdilová

Z heraldických prací Dr. Jana Smetany

O znaku města Benešova nad Ploučnicí. Historický sborník Ústecka, Ústí nad Labem 1967, s.123-126.

O znaku města Rumburku. Nové výzkumy, Okresní muzeum v Děčíně 1968, květen, s.12-15.

O znaku Mikulášovic. Nové výzkumy, 1969, č.1, s.10-12.

Vývoj severočeských městských znaků. (spol. s V.Rudou). In: Ruda, V. a kol.: Znaký severočeských měst. Most 1970, s.12-38.

Byla v Litoměřicích před rokem 1300 mincovna? Litoměřicko, 9/1972, s.83-88. (Rozbor litoměřického městského znaku na býv. mincovně v Kutné Hoře.)

O znaku města Děčína. Z minulosti Děčína, 2/1974, s.286-296.

Městské znaky okresu Litoměřice. Kulturní měsíčník. Roudnice n/Labem, 10/1974, s.31-32, 48, 64, 80, 95-96, 117-118, 136, 149-150, 182-184.

Litoměřičtí mečíři. Kulturní měsíčník, 11/1975, s.174-176. (Znak cechu mečířů a nožířů na domě čp.182 v Dlouhé ulici.)

Neobvyklý erbovní vývod z Litoměřic. In: Heraldická ročenka 1984, s.3-12.

Příspěvek k soupisu heraldických památek na Litoměřicku. (v tisku). Litoměřicko, 21-22/1985-1986.

red.

BRISURY V BRITSKÉ HERALDICE

Milan Buben

V heraldice platí, že všechny osoby pocházející z legitimní linie rodu dědí po svých předcích erb.

Na britských ostrovech však podle středověké zásady - jednomu muži náleží jeden erb - se podstatou heraldiky stala skutečnost, že svými znaky se liší nejenom erbovní rody mezi sebou, ale také jejich jednotlivé větve a individuální příslušníci rodu. Tato praxe byla zvláště nezbytná v dobách, kdy erby sloužily praktickým účelům, a to pro rozlišení se ve válce či při turnaji a pro označení identity na pečetích. Pro rozlišení společného erbu rodiny do variant jednotlivých větví a jednotlivých příslušníků rodiny byla zavedena metoda nazvaná "differencing for cadency" - rozlišování genealogického statutu nositele erbu v rámci rodiny - tj. užití menších přidavných znamení v erbu pro označení pozice příslušníků rodiny ve vztahu k hlavě rodu nebo pro označení vztahu vedlejší větve rodu k hlavní linii.

Dříve, než se blíže podíváme na dnešní systém, připomeneme si alespoň stručně dřívější způsoby rozlišování, jejichž první projevy lze vysledovat až do poslední čtvrtiny 13. stol.

Štíty mohou být rozlišeny dvěma způsoby:

- 1/ Modifikací původního znaku, kdy zůstávají zachovány jeho základní a charakteristické rysy a kdy se i modifikovaný erb stává nezávislou heraldickou kompozicí.
- 2/ Přidáním menších značek - znamení - k původnímu znaku, které však nevytvářejí pravé součásti kompozice a v žádném případě nemodifikují vlastní erbovní znamení, protože mohou být měněny nebo dokonce odstraněny z erbu podle změn v postavení jednotlivce v rámci rodiny; toto je základ současného systému rozlišovacích značek na britských ostrovech.

Rozlišení modifikací znaku.

Tato metoda byla zavedena do heraldiky již v jejích počátcích a předešla dnes obecnou praxi přijímání značek. Tento způsob rozlišování měl tehdy celosvětovou platnost, což lze doložit příklady z naší heraldické proveniencí:

- změnou tinktury - např. rozrod Vítkoviců nebo rozlišení pánů z Pardubic a Malovců z Malova;
- přidáním nových figur - např. některé větve rozrodu Bužiců;
- přidáním zděděných figur - např. šternberská hvězda u Martiniců;
- odlišnými klenoty, což není nejšťastnější, protože základem erbu je štít a klenot nemusí být vždy užit - např. u Ronoviců;
- kombinací - např. opakováním figur, změnou tinktury a postavení figur - Valdštejnové.

Při všech těchto modifikacích však byl vždy nějakým způsobem zachován původní erb rodu. Tak jako v celém tehdejší křesťanském světě docházelo i na britských ostrovech k rozlišování stejnými způsoby, z nichž nejběžnějšími byly:

a/ Změna tinktury.

Nejstarší doklady takto modifikovaných erbů najdeme v Anglii v době panování krále Jindřicha III. (1216-1272). Jako příklad uveďme znakové odlišení rodiny Le Strange of Knocking - v červeném štítě dva nad sebou stříbrní krácející lvi - a rodiny Le Strange of Blackmere - ve stříbrném štítě dva nad sebou červení krácející lvi - z období vlády krále Edwarda III. (1327-1377).

b/ Změna figur.

Při zachování tinktur mohlo dojít k modifikaci erbu tímto způsobem několika možnostmi:

- přidáním nějaké figury nebo figur převážně podřízeného charakteru,
- mírnou variací figur,
- záměnou jedné figury za druhou,
- převzetím figury z jiného erbu, přičemž převaha původního a základního charakteru erbu je ve všech těchto případech zachována.

Tato metoda rozlišování vyústila v obhaceni heraldiky zavedením nových figur, které se užívaly ve spojení s heroltskými figurami nebo jinými figurami, obvyklými v raných formách heraldiky. S výjimkou těch, které byly odvozeny z příbuzných erbů, nezdá se, že by nové figury zavedené herolty pro odlišení byly vybírány na nějakém pevném základě, i když byla dáвана přednost figurám s charakterem rebusu nebo figurám narážejícím na jméno erbovníka.

Tyto nové figury byly umísťovány buď v poli štítu nebo na heroltské figuře a v nejstarších případech se mnohokrát opakují buď tak, že byly posypány po poli štítu nebo byly uspořádány podél okraje štítu - pole - ve tvaru nepravého lemu. V této formě musely být nezbytně malé, později bývaly redukovány co do počtu a velikostí se zvětšily, takže se potom staly spíše sekundárními figurami než rozlišovacími znameními. Další stadium v rozlišování erbů příslušníků jednoho rodu bylo prováděno substituováním těchto sekundárních figur za jiné.

Jako příklad si uveďme rod Beauchamp, jehož členové užívali těchto variant rodového erbu:

- v červeném štítě zlaté břevno - původní rodový erb;
- v červeném štítě posypaném zlatými křížovými křížky zlaté břevno;
- v červeném štítě zlaté břevno provázené 6 (3-3) zlatými křížovými křížky;
- v červeném štítě zlaté břevno provázené 6 (3-3) zlatými merletami.

Odlisňování erbů však nebylo v praxi omezeno jen na štít a na jeho figury. Setkáváme se s různými modifikacemi i v klenotech, na příkrývadlech, na štítonoších a v oznamcích. Pokud jde o obecné figury, zvláště pak zvířata, ta mívají rozlišovací znamení na plecích, jsou jimi posypána a někdy jsou z těchto znamének tvořeny i jejich obojky.

c/ Modifikace přidáním heroltské figury nebo turnajského límce.

Lem, břevno, volná čtvrt a krokev se v heraldické praxi ukázaly jako obzvláště vhodné pro účely rozlišení. Tyto figury včetně turnajského límce mohou být totiž přidány k jakémukoli štítu a navíc mohly být samy ještě zdobený dalšími figurami vytvářejícími sekundární sérii rozlišení. Obdobně může být pro potřeby rozlišení použita i hlava štítu.

Jako příklad uveďme břevno rodu Grandison. Původní erb - pětkrát stříbrno-modře polcený štít - byl nejprve doplněn červeným kosmým břevnem, na které William de Grandison přidal tři zlaté orlice. Jiní členové rodu se odlišili tím, že orlice zaměnili za tři zlaté mušle nebo tři zlaté přezky. John de Grandison, biskup exterský (1327-1369) užíval na břevně pro odlišení stříbrnou mitru mezi dvěma zlatými orlicemi.

Nejstarší výskyt turnajského límce v anglické heraldice se objevuje na pečeti Saera de Quincey, 1. hraběte z Winchesteru (+1219) - ve zlatém štítě červené břevno provázené v hlavě štítu turnajským límcem s mnoha laloky; patrně jich bylo dvanáct, ale z dnešního stavu poškozené pečeti již nelze přesný počet určit. Rovněž není jasné, zda v jeho případě jde o znamení rozlišení, ale Saer byl mladším bratrem Roberta de Quincey.

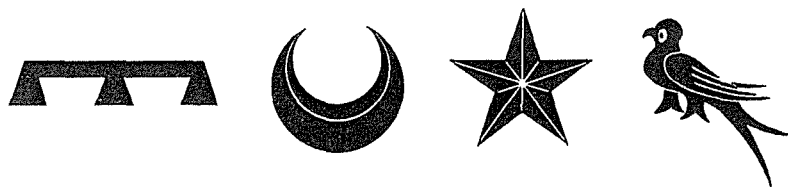
V původních fázích rozvoje heraldiky stačil turnajský límec jako znamení rozlišení pro nejstaršího syna úplně pokrýt praktické potřeby heraldiky, protože jen zcela zřídka se bitev zúčastňovaly celé rodiny. Teprve později, kdy vojenská funkce ustoupila a byla nahrazena funkcí administrativní, došlo k heraldickému odlišení erbů i mladších členů rodiny.

Turnajské límce byly často ještě rozlišovány tak, že byly zdobený dalšími figurami. Např. Richard II. za života svého otce zdobil turnajský límec svatojiřským křížem, avšak pouze na středním laloku.

Německá heraldika nezná turnajský límec jako rozlišovací znamení a jako samostatná figura se objevuje velice zřídka, např. u rodiny von Overstolzen. Nicméně byly turnajské límce přechodně užívány na turnajích v Porýní k rozlišení členů téže rodiny, kteří podle německých zvyklostí měli stejné štíty.

Anglický výraz pro turnajský límec "label" a francouzský "lambel" nic neříkají o původu znamení, zatímco německý "Turnierkragen" a český kalk "turnajský límec" ukazují na skutečnost, že turnajský límec byl původně jakousi šňůrou nebo páskou s přivázanými výložkami nebo poutky, za které byl původně přivázán kolem vrchní části štítu jako dočasné rozlišovací znamení. Později bylo turnajského límce využito k označení nejstaršího syna, protože byl po smrti otce snadno odstranitelný. Pro toto vysvětlení hovoří i skutečnost, že v té době límce vůbec netvořily nedílnou součást oděvu, ale bývaly zvlášť a jejich tvar popř. velikost indikovaly společenské nebo profesionální zařazení jedince. Pro tuto teorii svědčí i příklad ze známého rukopisu Codex Manesse (kol r.1300), který zachycuje scény ze života ry-

tířů. V kodexu je zobrazen i vévoda Heinrich von Breslau po skončení úspěšného turnaje - stále ještě drží štít a prostovlasý přijímá jako vítěz věnec růží od královny krásy, jeho dřevec i přílbu již třímají před ním stojící zbrojnoši. Jeho štít, zlatý s černou orlicí zdobenou stříbrným perizoniem, má pro nás zajímavý dodatek - uzel červené pásky nebo stuhy, zjevně přivázaný k levému křídлу orlice, přičemž volné konce vlají. Jde o stužku od dámy, která se připevňovala i na štít, tedy stejně jako v případě hypotézy o turnajském límci. Status bordury jako značky pro odlišení byl nastolen v r. 1390 ve spojitosti s případem Scrope versus Grosvenor. (1)

Jednotlivé značky pro odlišení.

Jak již bylo řečeno, v anglické heraldice náleží nezměněný erb pouze hlavě rodu. Rovněž bylo ukázáno, k jakým radikálním změnám v rozlišovacím systému došlo ve 13. a na počátku 14. stol. Tento způsob, který byl do heraldické praxe uváděn takřka paralelně s raným rozvojem heraldiky, se však již záhy začal jevit jako ne příliš dostatečný, protože značka často ztratila charakter rozlišení a stala se součástí stálých figur štítu.

Nevhodnost stávajícího systému odlišování erbů se zvláště projevila v době jejich prudkého vzrůstu, kdy bylo čím dál těžší rozlišovat erby samé mezi sebou.

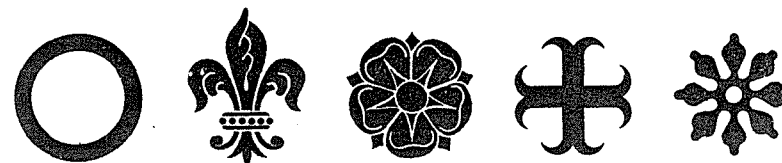
Proto se již v průběhu 14. stol. začínají erby rozlišovat v rámci jedné rodiny, nejprve v rodě královském, později i v ostatních šlechtických rodinách, pomocí lemů a pomocí turnajských límců, a to buď prostými nebo zdobenými dalšími figurami. Okolo r. 1500 byla tato praxe stabilizována; podle tradice byl autorem tohoto systému John Writhe, Garter King of Arms - Podvazkový král heroltů. Teprve na poč. 16. stol. došlo k doplnění a k ustálení nejběžnějších značek, z nichž každá pevně stanovovala postavení každého syna v pořadí seniority; tento systém platí dodnes.

V Anglii a v Irsku platí tedy pro rozlišení synů hlavy rodu následující systém značek, které se umísťují do otcovského erbu:

- a/ nejstarší syn - turnajský límec (label) během otcova života
Turnajské límce byly původně ve štítě od jednoho okraje k druhému, s laloky

rovnými, později byly zkráceny jako obecná figura a převládla u nich tvar dole se rozšiřující.

- b/ 2. syn - půlměsíc (crescent), kreslený s hroty obrácenými vzhůru
c/ 3. syn - pětihraná hvězda (mullet, molet)
Jde v podstatě o ostruhové kolečko; ve Francii se kreslilo šestihroté ale v Anglii převládla správný názor, že je-li hrotů více než pět, pak se jedná o hvězdu.
d/ 4. syn - merleta (martlet)
Heraldická vlaštovka nebo jiřička bez nohou; někteří heraldici hledají její předobraz v rorýsi, ptáku téměř beznohém, který se hojně vyskytoval ve Svaté zemi v době křížových výprav.
e/ 5. syn - prsten (annulet)
f/ 6. syn - lilie (fleur-de-lis)
g/ 7. syn - růže (rose)
h/ 8. syn - kotvicový kříž (cross moline)
i/ 9. syn - osmilístek (double quatrefoil nebo octofoil)
Poněkud nelogické, že osmilístek označuje 9. syna.

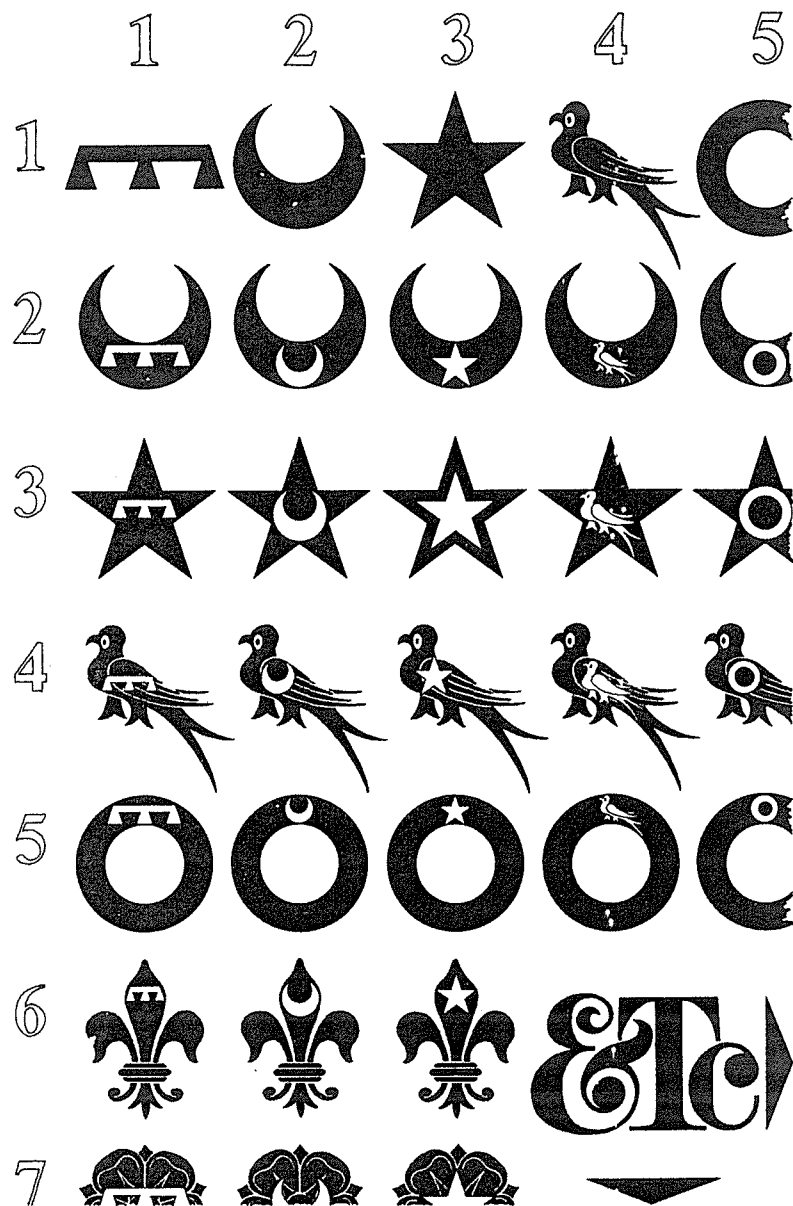

Tento systém se zdá být jasný a přehledný, ale potíže nastávají rychle, když hlava rodu zemře. Nejstarší syn vypustí ze svého erbu turnajský límec a přijme rodový nerozlišený erb. Jeho mladší bratr, 2. syn nebožtíka, má půlměsíc, který mu i nyní zůstává, protože je i nadále mladším bratrem hlavy rodu.

Jestliže je ale nový šéf domu ženat a má dva syny, pak starší z nich změní svůj turnajský límec o 5 laloků (jako vnuk hlavy rodu - dědečka) na turnajský límec o 3 laloky (jako syn a následník šéfa rodu - otce). Jeho mladší bratr, 2. syn nové hlavy rodu, který měl za dědečkova života turnajský límec zdobený půlměsícem (na znamení, že je 2. synem následníka a dědice šéfa domu), vynechává v nové nastalé situaci turnajský límec, protože se stal dědovou smrtí druhorozeným synem nové hlavy rodu.

Jinými slovy: Zaujímá nyní stejné místo a má stejný erb jako jeho strýc před dědovou smrtí a oba mají půlměsíc. Má tedy stejné znamení ve vztahu k otci jako otcův mladší bratr, který dostal totéž znamení o generaci dříve jako druhorozený syn zemřelé hlavy rodu.

Výsledkem tohoto zdánlivě přesného a logického systému, který uplatňovali angličtí heroldi v 17. stol., tedy v období, kdy heraldika byla na nejnižším stupni vývoje, byl

dokonalý zmatek.

Jak již bylo ukázáno, bylo v další generaci znamení rodového odlišení zdobeno dalším znamením pro každého syna podle stejného systému, který, čistě teoreticky, jde ad infinitivum. Další brisury se kladou pro rozlišení - např. u sekundogenitury mají všichni synové půlměsíc, jako značku druhého domu, na nějž kladou další brisury podle svého postavení v rámci sekundogenitury. V třetí generaci by však mohlo dojít k absurdním situacím - např. 3. syn 3. syna nejmladšího ze 3. synů hlavy rodu by měl mít tři půlměsíce na sobě, což je prakticky nemožné, protože malý rozměr brisury by učinil poslední půlměsíc téměř mikroskopickým.

Přestože se tento systém stále objevuje ve všech příručkách anglické heraldiky, v praxi se dnes pro svou složitost, nepřehlednost a nepraktičnost téměř neužívá. Přesto se však v případech nutnosti objeví. Tak např. slavný anglický spisovatel Henry Fielding (1707-1745) užíval rodový erb - ve stříbrném štítu modré břevno se 3 zlatými routami - a pro odlišení jej doplňoval v hlavě štítu pětihrotou hvězdou na prstenu, protože byl 3. synem 5. syna Georga Fieldinga hraběte z Desmondu.

S výjimkou turnajského límce nejstaršího syna, který se odstraňuje po otcově smrti, kdy se syn stává hlavou rodu, jsou ostatní značky stále jako dědičné značky mladších větví nebo domů téhož rodu a to i v případě, že došlo k úplnému osamostatnění některého příslušníka rodu obdržetím nového šlechtického titulu a tím i k vytvoření nového samostatného šlechtického domu. S několika příklady jsme se již setkali i na stránkách Erbovních sešitů a Heraldických ročenek.

Hrabata Russellové (2) odlišují svůj erb od původního erbu vévodů z Bedfordu (3) tak, že užívají pětihrotou hvězdu v hlavě štítu a na plecích štítonošů, protože 1. hrabě Russell byl 3. synem 6. vévody z Bedfordu.

Obdobně markýz z Exeteru (4), který pochází z linie nejstaršího syna Williama Cecila lorda Burghleye (nobilizován v r.1571), užívá i jako markýz, od r.1801, erb rodu Cecila bez rozlišení, zatímco markýz ze Salisbury, od r.1789, rozlišuje svůj erb půlměsícem umístěným nad střední ze 3 štítků v horní řadě, protože odvozuje svůj původ od Burghleyova druhorozeného syna.

Konečně nejzajímavější je případ rodu Stanhope. Původní a nerozlišený erb užívají pouze hrabata z Chesterfieldu (5) a to od r.1628. Z nich se osamostatnili hrabata Stanhope v r.1718, kteří se rozlišují půlměsícem ve štítě i na plecích štítonošů a hrabata z Harringtonu, od r.1742, kteří rozlišují svůj erb jako erb samostatných šéfů svého domu tak, že kladou půlměsíc na půlměsíc.

To je také prakticky jediný způsob, jakým se dnes rozlišovací značky užívají. Bratři dnes zřídka rozlišují své erby během otcova života, ale často tak dělají, když se sami stávají hlavami jednotlivých domů.

Značky pro rozlišení se výhradně kladou v místě hlavy štítu - např. Russell, avšak v případě čtvrceného štítu se kladou do středu čtvrcení tak, aby přečnívaly do všech polí

- např. Stanhope. Značka může být jakékoliv tinktury s přihlédnutím k heraldickému pravidlu o používání tinktur, i když - a to je třeba zdůraznit - brisury nejsou figury, což dokládají i jejich malé rozměry, a proto se na ně pravidlo o tinkturách nevztahuje.

Dcery, s výjimkou královského domu, neužívají žádných brisur k naznačení svého postavení v rámci rodiny, protože nemají-li bratra, dědí po smrti otce rodový majetek stejným dílem.

V Anglii a v Irsku mohou členové rodiny přijímat rozlišovací značky bez vědomí a registrace heroldie - College of Arms, avšak v případě nejjasností nebo dokonce sporů mohou heroldy požádat o pomoc.

Oproti tomu ve Skotsku je povinností požádat Lyon Court o pomoc a heroldie pak veškerá rodinná rozlišení registruje a chrání, takže ve Skotsku skutečně neexistuje případ, že by dvě osoby měly stejný znak. Z toho důvodu je Skotsko obecně pokládáno za zemi, kde si heraldika uchovává lepší a čistší formy než kterákoliv jiná země na světě.

Zatímco v Anglii a v Irsku jsou erby dědičné pro všechny legitimní potomky erbovníka v mužské linii, ve Skotsku nerozlišený erb přísluší pouze současné hlavě rodu. Jeho nejstarší syn užívá pro rozlišení turnajského límce a každý další syn musí požádat Lyon King of Arms o osobní rozlišení otcova erbu. Nově rozlišený erb pak dědí automaticky zase pouze jen jeho nejstarší syn a případní mladší synové musí opět žádat herolda o další rozlišenou verzi otcova resp. dědova erbu. A tak v rodinách, které oplývají velkým počtem synů, existuje mnoho variant a obměn původního rodového erbu, naznačující zvláštní postavení nositele v rámci celého rodu. Přitom ve Skotsku na rozdíl od Anglie a Irska pokračoval starý drastický systém diferenciací znaků prostřednictvím podstatných změn původního vzhledu štítu. Zvláštností skotského systému rozlišování je totiž skutečnost, že bordura udělená k rozlišení mladšího syna se stává v jeho rodě dědičnou a další generace se odlišují třeba i obměnou figury - např. břevno se mění na vlnité nebo pilovité, takže dochází vlastně ke změně vzhledu erbu. Ten se ale rázem vrátí do původní podoby, když hlavní linie rodu vymře a člen vedlejší větve se stane dědicem hlavního rodového titulu, erbu a majetku.

Britské rozlišovací značky jsou tedy v podstatě dvojího typu:

- a/ osobní značky - tj. značky mezi bratry a mezi potomky různých bratrů,
- b/ značky domů - tj. značky pro rozlišení jednotlivých linií a větví rodu.

Rozlišování v královské rodině.

Královská rodina užívá dnes výhradně pro rozlišení turnajského límce, v minulosti ovšem i případně lemu a to v různých tinkturách a různě zdobené. Zcela výjimečně užil Henry, 2. syn Edmunda 1. hraběte z Lancasteru, znakového pole Anglie přetaženého modrým kosmým břevnem.

Edward 1., Edward II. a Edward III. užívali jako následníci trůnu modrého turnajského límce o 3 nebo 5 lalocích.

cích. Poté, co začal r. 1340 Edward III. čtvrtit anglický královský znak s modrým francouzským polem, počal jeho nejstarší syn Edward, zv. Černý princ, užívat stříbrný turnajský límec, který již zůstal trvalým znamením všech následných princů waleských.

Turnajský límec není v královské heraldice omezen pouze na nejstaršího syna. Užívali ho i jiní synové, avšak, a to jen výjimečně, v pozmeněné tinktuře nebo s nějakým znamením. Tak např. bratr Edwarda 1., Edmund 1. hrabě z Lancasteru, užíval francouzský turnajský límec - modrý, posázený 9 (3-3-3) lillemi - odvozený od jeho snatku s Blankou d'Artois a tento turnajský límec byl užíván i jeho syny a vnuky, hrabaty a vévody z Lancasteru. John of Gaunt, vévoda z Lancasteru, odlišoval svůj erb od znaku královského hermelínovým turnajským límcem odvozeným od hermelínového štítu Bretonska a jeho syn Henry Bolingbroke užíval francouzského turnajského límce až do otcovy smrti v r. 1399, pak však začal turnajský límec poltit, přičemž dva - někdy tři - laloky byly hermelínové - Bretonska a tři - někdy dva - laloky byly posázeny třemi lillemi - Francie.

Vévodové z Beaufortu, kteří odvozují svůj původ od potomků Johna of Gaunt, vévody z Lancasteru, z 3. manželství s Catherine Swynfordovou, užívali po legitimaci z r. 1397 královský znak s modro-stříbrně dělenou bordurou, která bývala různě sekundárně doplňována dalšími figurami pro příslušníky mladších větví domu. (6)

Za Tudorovců přestala být bordura užívána jako rozlišovací znamení legitimních členů královské rodiny a zcela převládli turnajský límec a to o 3 lalocích u nejstaršího syna a o 5 lalocích u nejstaršího vnuka, přičemž po smrti krále dochází vždy k posunu turnajských límců podle nástupnického pořadí. Od nástupu Tudorovců je turnajský límec členů královského rodu stříbrný, s výjimkou hermelínového turnajského límce Henryho Tudora a Jamese Stuarta jako vévodů z Yorku a modrého turnajského límce Jiřího III., než se stal princem waleským, a to prostý v případě nejstaršího panovníkova syna, jinak doplněn dalšími rozlišovacími figurami u dalších příslušníků dynastie.

Tak např. mladší sestra královny Alžběty II., princezna Margaret, užívá stříbrný turnajský límec o 3 lalocích, střední nese bodlák přirozené barvy, postranní pak po tudorovské růži, tj. červenou zdobenou růží stříbrnou. Vévoda z Gloucesteru má střední lalok zdobený červeným anglickým lvem, oba postranní svatojiřským křížem.

1. vévoda z Kentu měl všechny 3 laloky zdobené modrou kotvou a 2. vévoda z Kentu užíval turnajský límec o 5 lalocích, z nichž 1., 3. a 5. byl zdoben modrou kotvou a 2. a 4. křížem sv. Jiří.

Vévoda z Windsoru - exkrál Edward VIII. - užíval turnajský límec, který nesl na středním laloku císařskou korunu přirozených barev.

Výnosem ze dne 7.7.1962 byly rozlišeny i znaky královských dětí a to tak, že princ Andrew dostal turnajský límec o 3 lalocích, z nichž střední je zdoben modrou kotvou a princezna Anne obdržela rovněž turnajský límec o 3 lalocích, z nichž střední nese červené srdce a postranní kříž sv. Jiří.

Znamení nelegitimity.

V moderní heraldice se běžně užívají jisté značky na znamení nelegitimity, i když staří heroldové neprosazovali žádnou zvláštní metodu pro rozlišení znaků bastardů a jejich potomků. Dříve totiž osoby nelegitimního původu často měnily uspořádání figur a polí otcovského štítu, jindy přijaly nový štít s užitím některých otcovských figur nebo užily otcův znak pozměněný nějakým nápadným způsobem. Tak např. Sir Robert Clarendon, nemanželský syn Edwarda prince waleského, zv. Černý princ (1330-1376), užíval zlatý štít s černým kosmým břevnem, které nese 3 stříbrná pástrosí pera nad sebou, každé s nabodnutou stříbrnou páskou.

John de Beaufort, syn Johna of Gaunt, vévody z Lancasteru, užíval před legitimací r. 1397 stříbrno-modře polcený štít lancasterský s červeným kosmým břevnem, na něm 3 angličtí lvi a francouzský turnajský límeč.

Zúžené šikmé břevno užívali Arthur vikomt Lisle, nemanželský syn Edwarda IV., Henry vévoda z Richmondu a ze Somersetu, nemanželský syn Jindřicha VIII. a Charles Somerset hrabě z Worcesteru, syn Henryho Beauforta, 3. vévody ze Somersetu. Henry, nejstarší legitimní syn tohoto hraběte, odstranil ze svého erbu zúžené šikmé břevno a umístil beaufortský znak na břevno ve stříbrném poli, čímž uchoval výlučnost uspořádání znaku bastarda, ale odstranil tehdy běžné znamení břevna.

Erby čtrnácti nemanželských dětí Karla II. Stuarta se vyznačovaly užitím královského znaku se zkráceným, zúženým, šikmým břevnem; výjimku tvořil erb Charlese Lennoxe, 1. vévody z Richmondu, který na základě diplomu ze dne 30.9. 1675 užíval šestnáctkrát stříbrno-červeně dělený lem, přičemž každý stříbrný díl nesl vždy červenou růži.

V současnosti je zkrácené stříbrné břevno znaméním nelegitimity královského původu u vévodů z Buccleuch, břevno červené se 3 stříbrnými růžemi u vévodů ze St. Albans a břevno stříbrno-modře dělené u vévodů z Graftonu. Hrabě z Munsteru, nejstarší z deseti nemanželských dětí Williama IV., užíval také královského štítu jako svého erbu, ovšem bez kurfiřtského středního štítku a bez hannoverské koruny, navíc pak se zkráceným zúženým břevnem, které bylo zdobeno třemi zlatými kotvami.

Královští bastardi byli na svůj původ hrdí a veřejnost na ně hleděla bez pohoršení jako na královské děti bez nároku na nástupnictví. I dnešní královna Alžběta II., ačkoliv pochází ze zcela jiného rodu, oslovuje potomky královských levoboček předcházejících dynastií podle protokolu "My Beloved Cousin" - můj milovaný bratranče.

Časem se zkrácené zúžené břevno stalo znaméním nelegitimity výhradně pro královský rod. U šlechty se běžným znaméním nelegitimity stal od konce 18. stol. vlnitý lem - bordure wavy v Anglii a v Irsku, zatímco ve Skotsku to byl lem dělený. Zde je však důležité upozornit na skutečnost, že vlnitý lem ve Skotsku je naopak znaméním legitimního odlišení mladšího příslušníka rodu - mark of cadency, zatímco v Anglii zase naopak dělený lem nemusí nezbytně naznačovat bastardský původ; připomeneme jen, že vévodové z

Beaufortu přijali tento lem jako znamení legitimacy. Lze tedy jen a jen doporučit opatrnost před předčasnými závěry v případech znaků, v nichž se vyskytují lemy.

Nemanželské potomci nesmějí sami přijmout znaky svých údajných otců, byť s vhodným odlišením. Musejí prokázat svůj pokrevní původ a pak požádat o udělení erbu. Pokud nemohou otcovství jednoznačně prokázat nebo pokud dávají přednost zatajení své illegitimity v erbu, mohou požádat o erb zcela nový.

Označování nelegitimity patří mezi obecně rozšířené klamy heraldiky. Anglický výraz "bend" označuje břevno, a to buď "dexter" - kosmé nebo "sinister" - šikmé. Výraz "bendlet" označuje zúžené břevno, zatímco "baton", který nedosahuje okrajů štítu, označuje břevno zkrácené. Angličtí beletristé od viktoriánské éry až po dnešek však tvrději užívají ve svých románech nesprávného výrazu "bar sinister", což je heraldicko-terminologický nesmysl, protože "bar" je v heraldice pouze horizontální, takže nemůže být ani "dexter" ani "sinister". K mylnému užití tohoto výrazu k vyjádření znamení levoboček došlo patrně na základě francouzského termínu "la barre (de bâtardise)".

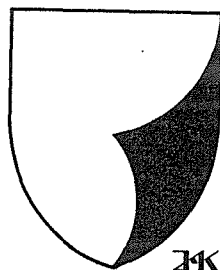
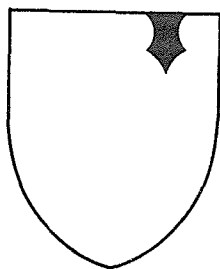
Znamení bastardství jsou někdy nazývána "abatements", protože prý "snižují" statut erbu naznačením, že nositel je nelegitimním nástupcem. Rovněž by mělo být zdůrazněno, že slovo "abatement" vůbec neznamená něco jako nečest nebo hanba. Nic takového jako znamení hanby v heraldice neexistuje. Přesto však někteří, zvláště pak staří, autoři uvádějí figury, které se prý přidávaly do znaků jako "abatement of honour" - degradace cti. Tito autoři udávají devět figur a uvádějí přestupky, za které bylo možno tato znamení dostat: zbabělost, smilstvo, pomluva, cizoložství, zrada, vražda, lhaní, vychloubačství, opilství, dezerci a násilnictví; neuvádějí však žádný konkrétní případ a příklad těchto znamení. Tvzení těchto autorů se tak dostává do rozporu se základním posláním heraldiky, totiž že erby jsou znameními cti a nikoliv hanby.

Šlechtic může být degradován za některé zločiny, zvláště za velezradu, ale v takových případech je štít heroldy na veřejném prostranství převrácen, pošlapán a roztrhán na kusy, aby se tak zjevně naznačilo úplné zničení, potlačení a vymýcení cti a důstojnosti osoby, které erb náležel.

V anglickém a v irském prostředí existují znamení hanby pouze v literatuře, nikoliv však ve skutečnosti. Zato Skotsko tvoří výjimku. Tam totiž ten z manželů, je-li muž se soudně prokázána nevěra, dostává do znaku "gusset sinister" - znamení cizoložství, které tvarem připomíná trychtýř a vrchní stranou se dotýká horního okraje štítu, nebo "gore" - znamení, které se skládá ze dvou zaoblených čar, z nichž jedna vychází z levého horního rohu štítu, druhá pak ze středu paty štítu a obě se stýkají ve středu štítu, kde vytvářejí ostrý úhel. Tato znamení však nebyla nikdy dělena.

V literatuře se objevuje i tzv. "delf" (delve, deph) - jakýsi čtverec, který podle heraldické fantazie bývá umístěn ve středu štítu, aby naznačil nositelovo nedodržení, porušení nebo odvolání slova.

Termínem "point" se označuje polomystická další "poznačení štítu" za menší přestupky, např. za vychloubačství apod. Všechny tyto figury však existují pouze teoreticky bez jediného konkrétního dokladu.

Určitou kuriozitou je, že v r.1950 byla zavedena nová figura "mascle" - černý lem kolem routového štítu jako znamení rozvedené ženy. Po rozvodu totiž, přeje-li si užívat erb, musí se vrátit k erbu otcovskému na routovém štítě, takže nebylo-li by tohoto rozlišení, měly by rozvedená žena a její neprovdané sestry erby stejné, což odporuje zásadě o neopakovatelnosti znaku.

Rozlišení při adopci.

Jestliže adoptivní dítě je manželského původu jiného erbovníka, může pak užívat znak svého vlastního otce. Nemá-li vlastní otec znak nebo nechtějí-li adoptivní rodiče, aby jím osvojené dítě užívalo znak vlastního otce, mohou požádat o královské povolení, aby dítě smělo užívat znak otce adoptivního. Takovéto povolení bývá ve Velké Británii běžně poskytováno, avšak znak bývá doplněn dvěma linkami řetězu jako značkou rozdílnosti.

V Kanadě je tato praxe poněkud odlišná, protože podle majestátu ze dne 8.9.1947 byly veškeré královské moci a pravomoci přeneseny na generálního guvernéra. Mezi tyto pravomoci náleží i udělování a potvrzování znaků osobám a rodinám jiných osob a rodin žijících v Kanadě. V r.1966 požádal generální guvernér generál Georges P. Vanier, aby tyto zvláštnosti královské pravomoci byly propříště posuzovány prostřednictvím anglické heraldie s povolením nejvyššího maršálka Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku. Vévoda z Norfolk, jako dědičný Earl Marshal of England, vydal dne 15.8.1966 výnos, jímž pověřil královské heraldy v londýnské College of Arms, aby vyřizovali všechny uvedené záležitosti i v Kanadě.

Rozlišování při legitimaci.

Zákon o legitimaci - Legitimacy Act - z r.1926 poskytuje možnost legitimace bastardů následným sňatkem rodičů, pokud jim nic nebrání uzavřít sňatek v době narození dítěte. Novela téhož zákona z r.1959 poskytuje dokonce i možnost uzavřít sňatek následně a tím dítě před zákonem legitimovat, pokud rodiče prokáží, že měli zákonnou zábranu

uzavřít sňatek ještě před narozením dítěte. Nicméně zákon jasně stanovuje, že ani takto nebo jinak legitimované dítě není oprávněno k tomu, aby na něho bylo přeneseno následnictví jakéhokoliv důstojenství nebo titulu. Protože znak je spíše důstojenstvím než vlastnictvím, legitimované dítě nemůže zdědit znak svého otce. Podle zákona je pokládáno za levobočka a musí žádat o královské povolení užívat otcovský znak pozměněný o vhodné rozlišovací znamení. Pevný charakter této značky nebyl dosud, pokud je mi známo, upřesněn.

Poznámky:

- (1) Tento spor o právo užívat erb - v modrém poli zlaté kosmé břevno - vedli mezi sebou Lord Richard Le Scrope z hrabství Lancashire a Sir Robert Grosvenor ze sousedního hrabství Cheshire. Spor vypukl při turnaji, kde se oba objevili se stejným štítem v době, kdy král Richard II. sbíral armádu pro tažení proti Skotům. Zamožný Lord Scrope si počínal velice popudlivě, protože to nebylo poprvé, co viděl svůj erb užívat někým jiným. Nebylo tomu totiž tak dlouho, co vedl obdobný spor s rytířem Carminowem z hrabství Cornwall. Carminow se tehdy odmítal zřítí svého erbu a dokládal svůj původ a erb ke dnům legendárního krále Artuše (1), přičemž poukazoval na skutečnost, že předek Lorda Le Scropea přišel do Anglie spolu s Vilémem Dobyvatelem v r.1066 a je tedy v anglických poměrech novoštitný! Záležitost byla tehdy vyřešena tichou cestou shromážděním rytířů, kteří navrhovali kompromisní řešení - totiž aby si oba ponechali stejné štíty za předpokladu, že Carminow slíbí vrátit se do vzdáleného Cornwallu. Nakonec se však Carminow uvolil přidat k dosavadnímu erbu pro odlišení volnou čtvrt, s níž také rod v 17. sto. vymřel. Spor Scrope versus Grosvenor však vstoupil do historie anglické heraldiky jako největší a nejslavnější a v mnohém zastínil jiné slavné znakové spory, např. Lovel versus Morley v r.1386 a Grey versus Hastings roku 1410. Tento spor vyplnil dva obsáhlé svazky soudních spisů a stál celé jmění. Jako svědkové se u soudu objevily i takové osobnosti jako králův strýc John of Gaunt, vévoda z Lancasteru a také Geoffrey Chaucer, autor slavných Canterburyjských povídek. Spor začal dne 17.4.1385 a skončil závěrečným výnosem krále na základě odvolání obžalovaného proti usnesení rytířského soudu (Court of Chivalry) dne 27.5.1390. Court of Chivalry rozhodl dne 15.5.1389 tak, že původní erb náleží Lordu Richardu Le Scropeovi, který tak opětovně zvítězil, ale finančně byl již téměř zruinován. Zároveň soud rozhodl, že Sir Robert Grosvenor má svůj štít odlišit přidáním stříbrné bordury - lemu; tak byla bordura úředně začleněna mezi rozlišovací znamení. Grosvenor však usnesení soudu odmítl a odvolal se ke králi. Král Richard II. na základě tohoto odvolání zrušil usnesení soudu a upřesnil výrok soudu tak, že stanovil borduru za vhodný rozlišovací prostředek mezi příbuznými "jedné krve" ale jako nedostatečný v případech "dvou pokrevně nespřízněných osob v rámci jednoho království". Zároveň udělil Grosvenorovi úplně nový erb - v modrém poli zlatý snop obilí. Zajímavé je, že dávný spor přežívá dodnes u potomků obou stran. Dnešní hlava vítězné strany sporu, kapitán R. L. Scrope of Dan-

by, zástupce drobné venkovské šlechty v hrabství Yorkshire, se stále honosí svým původním erbem a na znamení, že rod nezapomněl na starý spor, nosí mužští členové rodu modré kravaty se zlatými kosmými pruhy.

Rod Grosvenorů - poražená strana, která musela změnit svůj erb - se během staletí vyvíjel až na samý vrchol společenského žebříčku britské aristokracie; v r.1874 byl povýšen v osobě hlavy rodu do stavu vévodského s titulem z Westminsteru. Vévodové z Westminsteru užívají sice stále znamení zlatého obilného snopu ve 2. a 3. poli čtvercového štítu, avšak téměř dodnes se s touto skutečností nesmířili. Svědčí o tom i skutečnost, že Hugh Lupus Grosvenor, 1. vévoda z Westminsteru, vypálil heraldický políček rodině Scropeů ještě po staletích, když nazval nejúspěšnějšího dostihového koně své stáje, vítěze slavného derby z r. 1880, "Bend Or" - Zlaté břevno a tutéž přezdívku dostal v rodině i 2. vévoda. Ironií osudu byli dokonce před nedávnem Mr. Scrope of Danby a vévoda z Westminsteru současně vicepresidenty Heraldické společnosti - The Heraldry Society ...

- (2) Erb vyobr. v Heraldické ročence 1975, s.79.
- (3) Erb vyobr. v Erbovním sešitě 1970, č.5, s.11.
- (4) Erb vyobr. v Heraldické ročence 1980, s.8.
- (5) Erb vyobr. v Heraldické ročence 1979, s.5.
- (6) Jejich erb, avšak s vévodskou hodnostní korunou, vyobr. v Heraldické ročence 1976, s.18, jako erb Jamese Henryho Somerseta Fitzroye lorda Raglana, který se narodil jako 8. a nejmladší syn Henryho, 5. vévody z Beaufortu a byl povýšen na barona Spojeného království Velké Británie a Sev. Irska dne 20.10.1852.

Literatura:

- Boutell's Heraldry, revised by J. P. Brooke-Little. Frederick Warne & Co. Ltd., London and New York 1973, p.108-124.
- Brooke-Little, J. P.: An Heraldic Alphabet. Macdonald, London 1973.
- Buben, M.: Problematika překladu heraldických termínů v literárním textu. Nepublikovaná diplomní práce na FFUK, Praha 1970.
- Burke, B.: Genealogical and Heraldic Dictionary of the Peerage and Baronetage of the British Empire. 24. Edition. London 1862.
- Davies, T. R.: The Label. In: The Coast of Arms, Vol.IX, No.72, October 1967, The Heraldry Society, p.306-307.
- Franklyn, J.: Heraldry. Arco Publications, London 1965.
- Innes-Smith, R.: An Outline of Heraldry. The Pilgrim Press Ltd. 1973.
- MacKinnon of Dunakin, Ch.: Heraldry. Frederick Warne & Co., London and New York 1968.
- Manning, R.: Heraldry. A. & C. Black Ltd., London 1966.
- Pinches, J.H. & R.V.: The Royal Heraldry of England. Heraldry Today, London 1974.
- Porny, M. A.: The Elements of Heraldry. London 1765.

Scott-Giles, C. W.: The Romance of Heraldry. J. M. Dent & Sons Ltd., London 1967.

Volborth, C. A.: Heraldry of the World. Blandford Press, London 1973.

Wagner, A.: Heraldry in England. The King Penguin Books Ltd., London and New York 1946.

Wagner, A. Sir: Heraldry of Britain. Phillimore & Co. Ltd., London and Chichester 1972.

Whitmore, W. H.: The Elements of Heraldry. Charles E. Tuttle Co., Rutland, Vermont 1968.

Vikomt Byng of Vimy (popis erbu na s.68)

Černo-stříbrný čtvercový štít, v 1. poli stříbrný lev; vše přeloženo šikmou žerdí se dvěma zlatými šňůrami zakončenými třapci a zlatou standartou 3l. pěšího pluku. Mezi 1. a 2. polem v hlavě štítu červený půlměsíc. Na štítě koruna vikomtů, na níž spočívají dvě turnajské přilby s černo-stříbrnými příkrývadly. Pravá přilba je korunována zlatou hradební korunou, z níž vyniká pravá paže, oděná v červený rukáv, přes něj nad zápěstím modrá šerpa se zlatým křížem, třímající žerd se standartou jako ve štítě. Nad klenotem na pásce válečný pokřik MOUGUERRE. Levá přilba s černo-stříbrnou točenicí nese stojícího hermelínového a zlatě ozbrojeného kozoroha s červeným půlměsícem na hrudi. Na zeleném trávniku dva přivracení štitonoši, hermelínový kozoroh a zlatý lev, kteří mají na hrudích červenou růži. Devíza: TUEBOR.

(Pozn.: Oba půlměsíce i obě růže ukazují na postavení erbovníka vzhledem k hlavě rodu, kterou je Byng, Earl of Strafford.)

Brisures in the British heraldry

On the British Isles there is still applied the medieval principle of non-repetition of the arms so that the members of a clan or a family differentiate their arms one from another. The older method is the differencing by the modification of arms (e.g. by the alternation of tinctures, by adding new figures, by adding inherited figures, by different crests, by the combination of mentioned types etc.). Nevertheless there were feuds on using the identical arms the most famous of which was the case Scrope vers. Grosvenor. The younger method is the using of cadency marks for differencing within a clan or a family. In spite of its apparent accuracy and logic today this system is hardly used for its complexity and impracticality. But it is still preserved in differencing side branches of large families especially in the case of their entire independence by obtaining new noble title and by the establishing of an independent noble house. Special system for differencing exists in the royal family where the label is solely used charged with additional figures. Special marks are also used as a sign of illegitimacy, for differencing in adoption and for differencing in legitimation but even in mentioned cases no fixed system is hitherto introduced.

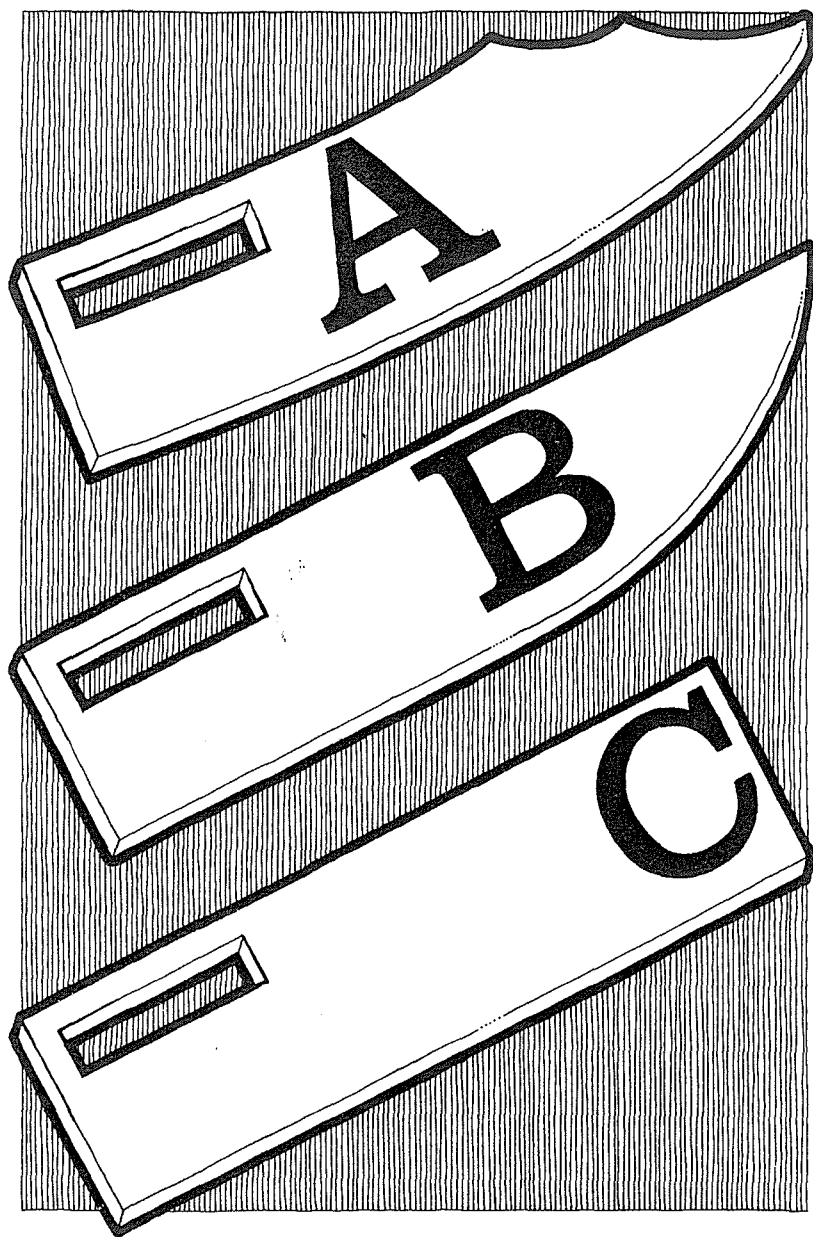
Summary by Milan Buben

SLADOVNICKÁ SYMBOLIKA

Jaroslav Jásek

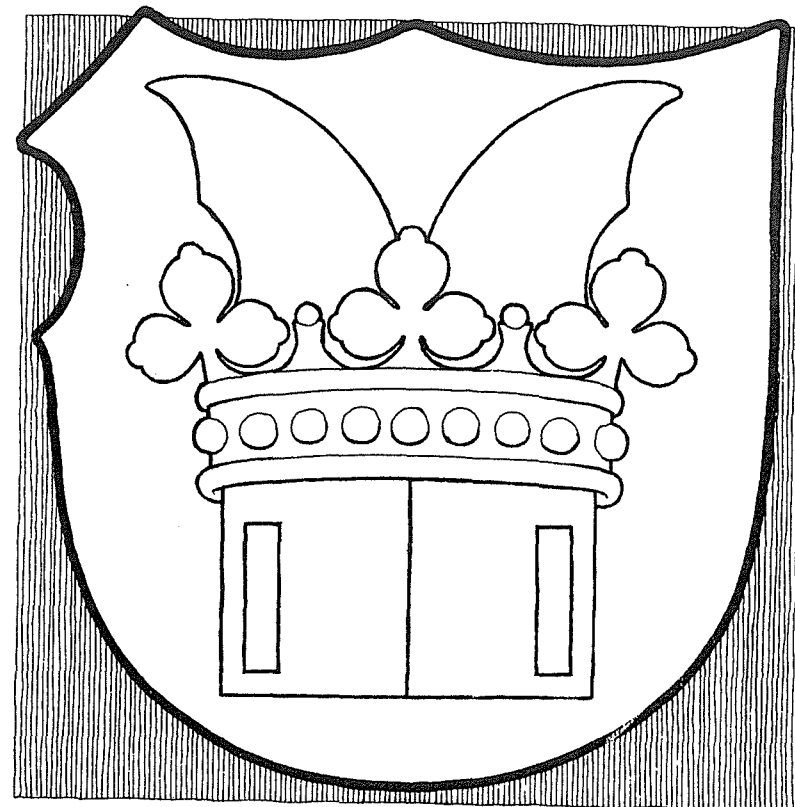

- .....
- Otázka:** Co se může o pivu ode všech přísad prázdného a dle pravidel vařeného jistit?
- Odpověď:** Že jest ten nejlepší a nejdražší nápoj, proto že hořkou vlastností svou žaludek sílí, nervy rovně, jako víno, občerstvuje; víc ale, než ono žížen hasí; 2. svým zpevnilým luftem šťávu těla od zhnílotiny hájí, zacpání překáží a zvláště močem písek z těla vyvádí, a tudíž zamezuje, aby se močový neb měchýřový kámen usaditi mohl. Pro tyto vlastnosti úsudkem mnohých lékařů uznáno jest za zachovávající prostředek, neb nápoj, kterýž lidskému zdraví nejprospěšnější jest.
- Otázka:** Z kterých příčin se má obzvláštně v hlavních městech vynaložiti starost o dobré pivo?
- Odpověď:** Proto že tam luft: a. více nežli v kraji hustý a nezdravý jest, b. prostředkové k potravě při nejostřejším pozoru obecné správy mnohemu falšování podrobeni jsou a c. proto, že ve velkých městech se jed jménem anthea vždycky více, než v kraji pláží. Jestliže pivo, kteréž má býti prostředek k zachování obyvatelů měst a zdraví jejich, tak špatné, nebo dokonce falšované jest, tedy tam více, nežli v kraji mornímu náказu napomáhá.
- Otázka:** Mnozí jistějí, že sama voda, neb s vínem smíšená, neb samé víno zdravější býti má, nežli pivo, jeliž tomu tak?
- Odpověď:** Voda a víno mají tu vlastnost, že nedostatkem zpevněného luftu působí zacpání, kteréž jen prostředně dobré pivo ruší a stolici množí, proto také těm největším pijákům vína pár sklenic piva při obědě nemůže škodit, ale ke zdraví musí sloužit. Ostatně největších vína pijáků, kteříž dokonce žádného piva nepijou, nebude veliký počet a kteříž by při požívání nejspravedlivějšího vína, kteréhož se v Čechách hrubě nedostává, vysokého věku byli dosáhli a přitom nebyli dostali bolesti kamenné, černozlučné nemoce a posledně šlak, čímžto živobyťi své skončili. Všecko to se pivu tím méně dokáže, čím osvěcenější sládkové budou.
- Otázka:** Zdaliž pití vody není prospěšnější, nežli pití piva, proto že pokrmy lépe rozpouští a k zažívání napomáhá?
- Odpověď:** Mírné požívání piva také u těch lidí, kteříž čistou a zdravou vodu pijou, zasluhuje předeek, neboť pivo největšímu dílu českého národa při důstátku i nedostatku pokrmů prospěšné jest, proto že zároveň sytí, voda pak jest jenom pro tu částku lidí, kterouž buď dobré bydlo, nebo chudoba k jejímu pití nutí.
- Otázka:** Jeliž každé pivo prospěšnější než voda?
- Odpověď:** Kdyby každé pivo čisté bez přísady a od přirozenosti jasné bylo, muselo by také vůbec prospěšnější býti nežli voda; poněvadž ale na světě nic není bez výjimky, tedy také pití vody mnohdykráte jest zdravější, nežli požívání špatného piva.
- Otázka:** Ale o pití piva se praví, že k tučnosti a velikým hříchům napomáhá?
- Odpověď:** To vypovězení ještě není lékařsky dokázáno, neboť jsou lidé, kteříž žádného piva nepijou a přece tloušťkou sotva chodí

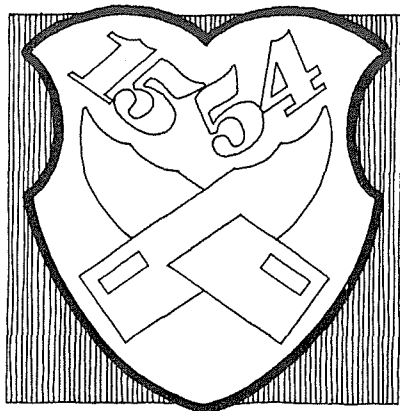
mohou, a naproti tomu zase jiní, při pití piva vyhlížíjí hubení. Z toho patrně viděti jest, že povaha těla, ne ale samotné pití piva, příčina stloustnutí býti musí.

.....

Potud část úvahy o pivu a jeho vlastnostech z úst sladovnického reformátora F. O. Poupěte pronesené v r. 1801. Je jedním z dokladů, že o velkém významu piva v českém povědomí nelze diskutovat. Zejména v těch lokalitách, kde se příliš nedařilo vinnu, bylo pivo od nepaměti důležitou poživatinou a bylo dokonce považováno za lék. Tento základní pivovarnický produkt získal Čechům i mezinárodní proslulost, a to jak kvalitní výrobou, tak i konzumací. Zájem o české pivo dodnes ve světě trvá, přestože kvalita tohoto nápoje je značně proměnlivá.

Aby bylo možno pochopit sladovnickou symboliku, je nezbytné stručně nastínit historický vývoj sladovnického ře-

mesla jako jedné části technologie výroby piva. Tento exkurs do historie je nutno navíc provést s ohledem na příbuzné výrobně podnikatelské obory.

Sladovnické řemeslo je velmi staré. První sladovníci se v Praze objevují r.1082.(1) Na výrobě piva se podílela dvě řemesla; sladovníci, kteří vyráběli základní surovinu - slad a pivovarníci, kteří pivo vařili. Ve 12. a 13.stol. nastupuje do výroby piva další společenstvo - pravovárečníci neboli nákladníci, kteří nebyli řemeslníky ale podnikateli, protože si na výrobu piva museli najímat odborníky.(2)

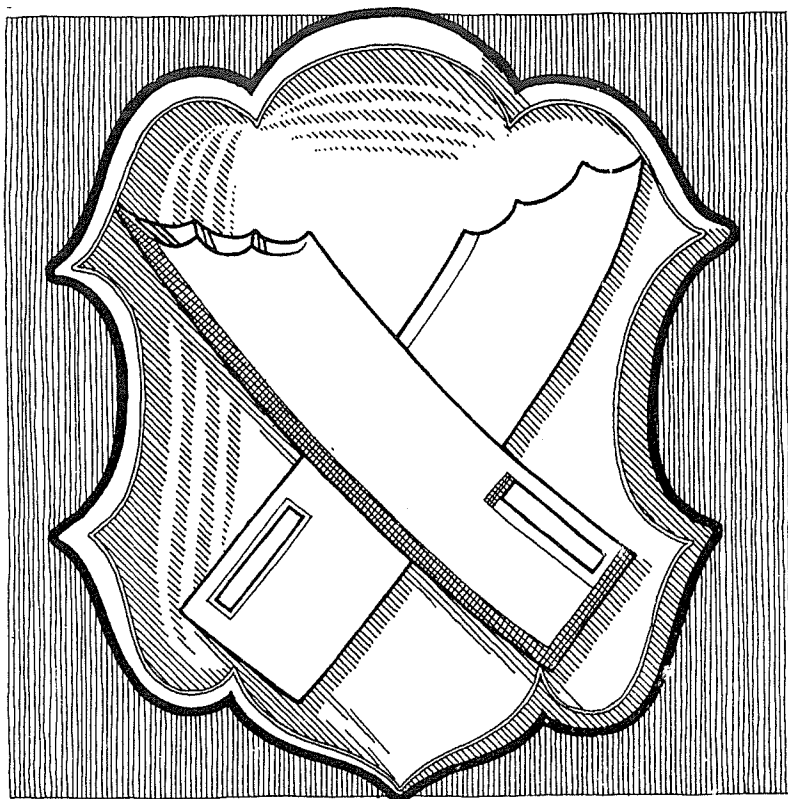
Století 14. se stalo obdobím specialisace sladovnické výroby a výroby piva.(3) Pivo nevařili jenom měšťané ale i vrchnost. Z této výrobní struktury pramenily v dalším období právní spory a nesnáze. Výrobní "moc" přecházela z jedné skupiny na druhou. Je téměř jisté, že sladovníci, na nichž se všemi důsledky závisela dobrá jakost piva, se z původního procesu brzy osamostatnili, i když někdy za cenu bratrstva s jinými nepřibuznými řemesly.(4) Konec 14.století byl opět poznamenán spory, zda mohou měšťané vůbec vařit pivo. Tento konflikt řešil sám král Václav IV., který v r.1398 rozhodl, že vaření piva není řemeslo ale obchod.(5)

Sladovnické řemeslo bylo např. v Praze ve 14.stol. velmi silné. Uvádí se, že v letech 1348-1419 bylo v Praze 287 sladovníků proti pouhým 38 pivovarníkům.(6) Jedním z prvních sladovnických sdružení byl cech v Brně, připomínaný k r.1353 (7), i když první zmínky o organizovanosti sladovníků pocházejí již z r.1273.(8)

V 15.stol. se konstituovala další řada sladovnických cechů; k r.1407 se uvádí cech na Novém Městě pražském (9), v r.1415 potvrdil biskup Jan Železný v Litomyšli cech sladovníků (10), v r.1446 vyprosili chomutovští svým sladovníkům statuta v Praze i znak sv.Václava (11) a r.1458 po-

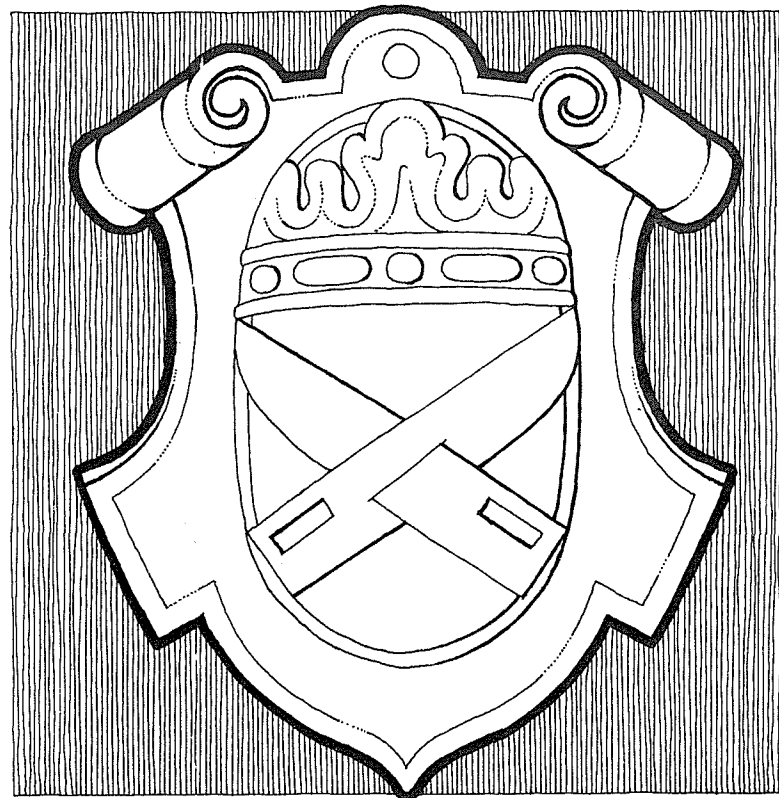
tvrdil Jan z Rožmberka cech sladovníků v Soběslavi.(12) V r.1456 existoval v Novém Městě pražském rovnoprávný společenství sladovníků a pivovarníků, k němuž byli přijati vzatajové jako područní.(13) V téže roce došlo také ke sloučení sladovnických cechů Starého a Nového města pražského.(14) Konec 15.stol. docházelo opět k sporům o vaření piva. Mocné cechy pražských sladovníků, které byly spolu s cechy mimopražskými uzurpátory výlučného várečného práva, prosazovaly v r.1477 monopol na vaření piva proti ostatním měšťanům, kteří pivo vařili, ale provozovali zároveň jiné řemeslo. Rovněž tento spor řešil král Vladislav II. Jagellonský, který po vzoru krále Václava IV. opět rozhodl, že vaření piva není řemeslo ale obchod.(15) Někdy na přelomu 15. a 16.stol. ustavili pražští cechmistrů "osmipanský úřad" a jako představitelé mocné korporace řídili záležitosti nákladníků a spravovali sladovníky a

sládky všech kategorií, tzn. i řemeslníky nájemné.(16)

Na začátku 16.stol. byl cech pražských sladovníků jedním z největších. V průběhu století dochází k různým proměnám v "nadvládě" v cechu (nákladníci versus sladovníci). V některých městech, jako v Praze či v Kutné Hoře, se podařilo spojit organizace odborných sladovníků a neodborných nákladníků s tím, že se používalo názvů "cech sladovnícký" i "cech nákladnický". Nájemní sladovníci pro měštanské a vrchnostenské pivovary byli zařazeni do kategorie služebné čeledi.(17)

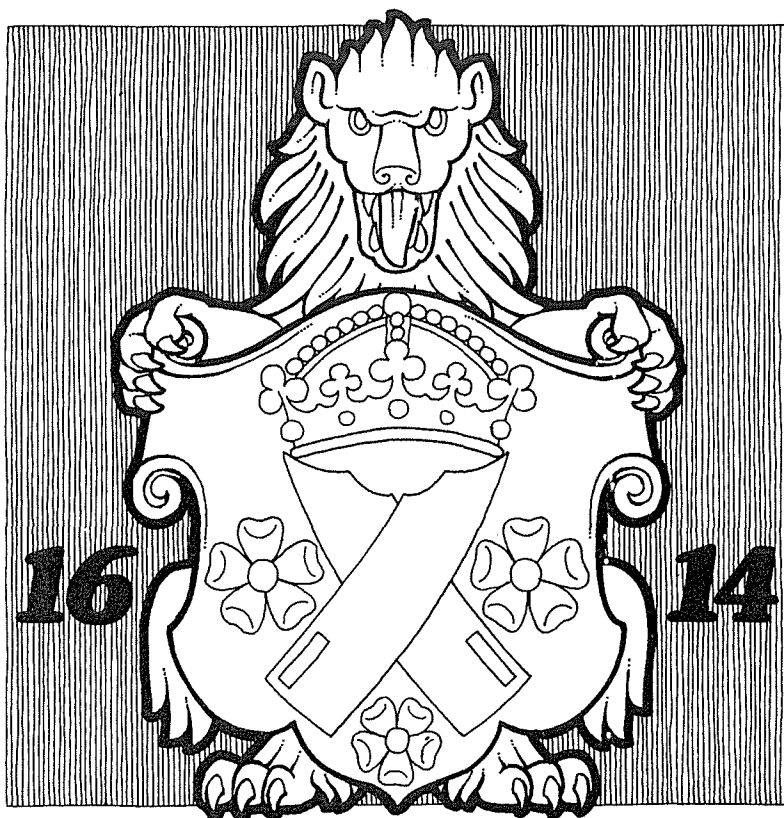
Století 17. a 18. jsou charakterizována spojením řemesla a pivního obchodu, tedy sladovníků a nákladníků(18); v té době začala vznikat první odborná pojednání.(19) V letech 1603-1701 vydával řády pro provoz sladoven a pivovarů přímo král nebo Česká komora.(20) Zatím však nelze hovořit o průmyslové výrobě, neboť až do počátku 19. stol.

se pracovalo v malých provozech a tím pádem i na malých várkách.(21)

Až do počátku 19.stol. nebylo pivo pouze nápojem, ale sloužilo i za základ mnoha kuchynských výrobků, mělo tedy funkci nejen osvěžující ale i sytící.(22) Z toho plyne i důležitost zmíněných cechů a korporací pro výživu obyvatelstva. Proto ta přísná opatření při výrobě sladu a piva, proto ty snahy o kvalitativní povznesení technologie. Na přelomu 18. a 19.stol. způsobily reformy Františka Ondřeje Poupěte vyvrcholení kvalitativního vývoje řemeslných a ručních pivovarů.(23) S technickou revolucí přichází ve 40. letech 19.stol. etapa strojních pivovarů a dochází k postupnému zániku jednotlivých cechů. Důležitým mezníkem našeho pivovarství byla výstavba Měštanského pivovaru v Plzni v r.1842 a jeho úspěchy s výrobou světlého piva, vyrobeného spodním kvašením podle bavorského způsobu. Dochází k zprůmyslnění výroby sladu a piva,

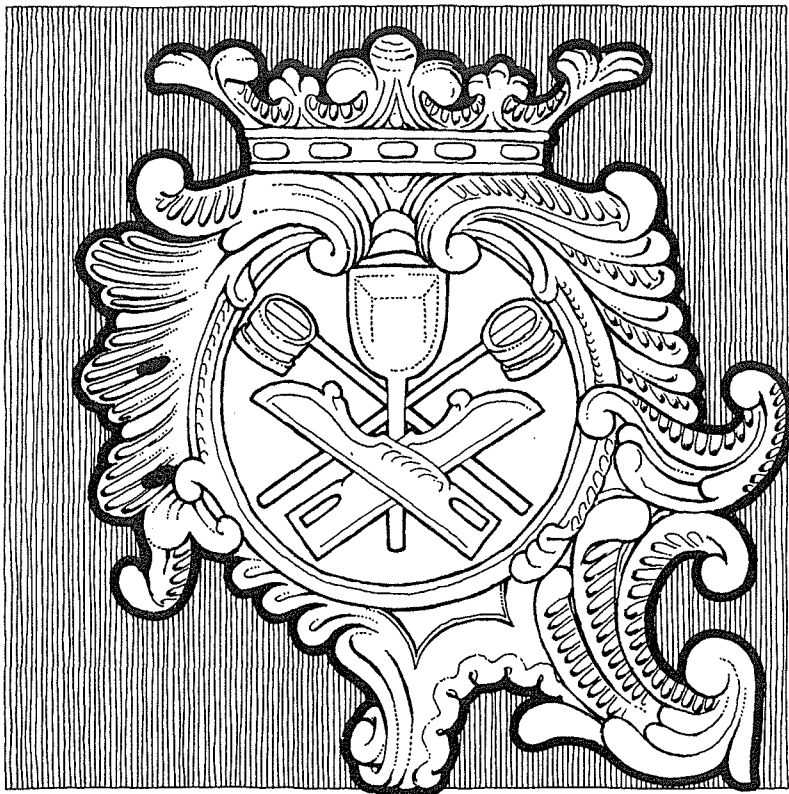
které až na nepodstatné výjimky trvá dodnes.(24)

Symbolika sladovnického řemesla se velmi brzy ustálila - již v polovině 14.stol. Hlavním znamením byly limpy, k nimž pak v průběhu 18.stol., v důsledku sjednocení řemesel, přibývají další symboly - vidrovka, prkénko a šoufek, zřídka i kopist.

Abychom pochopili důležitost nástrojů symbolizujících řemeslo, je nutno vysvětlit jejich místo v pracovním procesu.

LIMPA - je hřeblo k urovnávání zeleného sladu na hvozď. Zelený slad, tzn. potřebně vyklíčený ječmen, se nastírá neboli urovnává do vrstvy na hvozď, což je zařízení k odsoušení sladu, kde dochází vlivem teplot přes 80°C ke tvorbě melanoidních látek, typických pro chuť a vůni sladiny i piva, za současného snižování obsahu vláhy na 4 až 5% a tím i k zastavení blochemických procesů v zrně. Právě limpou se urovnával zelený slad na hvozď, aby byla vrstva

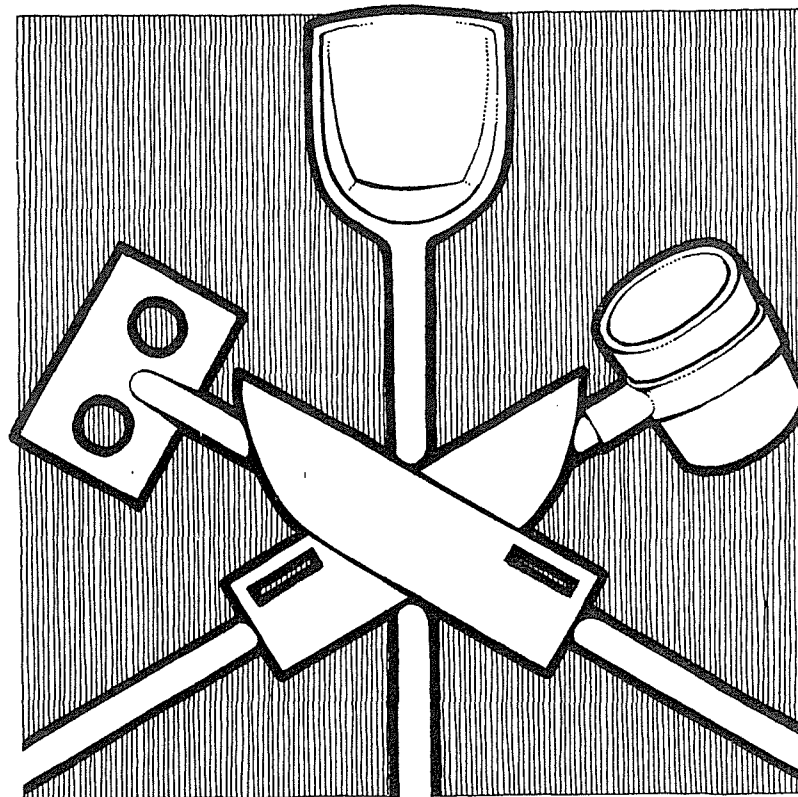
stejněměrná a neprocházela teplý vzduch místy nejmenšího odporu.

PRKÉNKO - je hřeblo ke stahování deky z kvasící mladiny. Kvasící mladina tvoří deku či pěnu, v níž zůstávají některé nečistoty, které je nutno odstranit. V některých pivovarských symbolech je použito místo dvou limp limpy a prkénka.

VIDROVKA - nebo vidrovací lopata je nástroj používaný ve sladovně k ručnímu předělávání klíčícího ječmene přehazováním tzv. hromady na humně při stanovených technologických podmínkách.

SOUFEK - je nádoba na násadě, která sloužila k přemisťování kapalín v pivovare. Tam, kde technologický proces probíhal samospádem, přepouštěním objemů, nebylo soufku třeba. Naopak tam, kde bylo nutno např. zkvašovat mladinu kvasnicemi, se bez soufku neobešli.(25)

"Orodownjka Sv Wacława na bjlé korauhwj ustanowil sla-

downjkům Karel Čtvrtý Leta Páně 1357. Heslo: Střjzliwj buďte a bděte."(26)

Tento citát ze směrnice a přípravě surovin, vaření piva a o ostatních technologických a společenských pravidlech je základním údajem pro sladovnickou symboliku. Není zatím jisté, jakým způsobem byl tento symbol sladovníkům přidělen. Tento doklad je však nutno brát za oficiální. Je doložitelné, že sladovnické řemeslo užívalo již ve 2. pol. 14.stol. jako symbolu profese své základní náradí - limpy (27) a bílé korouhve se sv.Václavem.(28) V r.1466 propůjčila sladovníkům městská rada Starého Města pražského právo na pečeť.(29) Na této pečetě byl vyobrazen sv. Václav provázený limpami.(30) Koncem 15.stol. se sv.Václav objevuje i na některých dalších pečetích, např. na pečetě sladovníků Hradce Králové.(31)

Významným dokladem sladovnické symboliky je pozdně gotický reliéf na ochozu Vysoké brány v Rakovníku z r. 1523.

Břetislav Štorm určuje reliéf takto: "... Sladovníci. Dvě křížem položené limpy. Mezi nimi nahoře je figura těžko určitelná." (32) "Těžko určitelnou figuru" považuje J. V. Šimák za sladovnickou sekeru zvanou "splavec". (33) Zda se jedná skutečně o zmíněný druh sekery, je otázkou. Odborní pracovníci Zemědělského muzea v Praze a Národopisného oddělení Národního muzea v Praze přesný tvar splavce neznají. Ani staří sladovníci a rovněž tak zaměstnanci Pivovarského muzea v Plzni se s tímto nástrojem nesetkali. Skutečný tvar a použití sladovnické sekery zůstávají prozatím neobjasněny. (34)

Dokladem "klasického" typu znaku sladovníků je kamenný reliéf z r. 1554: Ve štítě dvě zkřížené limpy. Nad nimi letopočet 1554. (35)

Od r. 1564 používal sladovnický cech v Boru u Tachova následující pečeť: V pečetním poli stojí sv. Václav v brnění. V pravé ruce drží praporec s orlicí, v levé štít s orlicí. Postavu provázejí dvě odvrácené korunované limpy. Opis pečeti: S SLADOWNIKVW MIE STV BORV 1564. (36)

Zkřížené limpy sloužily i jako osobní znak sladovníka. Dokladem je výzdoba Graduálu z Lomnice nad Popelkou z let 1578-1582, v němž spatříme znak Wawřince sladovníka: V červeném štítě křížem položené žlutá a modrá limpa. (37)

Ojedinělým symbolem sladovnického cechu je znak z ferule ze 17. stol., uložené v Pivovarském muzeu v Plzni: Černý dvouhlavý orel, zlatě korunovaný, má na hrudi červené srdce a ve spárech drží dvě zelené limpy, nad nimi jsou litery W L. (38)

Dne 24.2.1614 udělil císař Matyáš cechu sladovnickému v Sušici tento znak: V černém štítě dvě křížem položené zlaté limpy pod korunou, provázené třemi pětistými růžemi. Štít drží před sebou sedící lev. Toto znamení užívali

i na pečeti s opisem SIGIL:POLENTAR CIVITA:SVTIC: (39)

Koncem 17. stol. končí jedna etapa vývoje sladovnické symboliky, která je charakterizována ustálenou formou - dvěma zkříženými limpami. Nelze specifikovat barvu štítu. Barva limp je, až na nepodstatné výjimky, žlutá, resp. zlatá.

V 18. stol. se stává sladovnická symbolika složitější. Je to způsobeno pravděpodobně tím, že dochází k sjednocování výroby piva. I symbolika je toho dokladem, protože se ve znacích různého typu i použití začínají vyskytovat nástroje typicky pivovarské.

V druhé polovině 18. stol. se v podstatě samotné zkřížené limpy nevyskytují. Např. na truhle cechu sladovníků města Turnova je vyřezaná vidrovka překřížená dvěma šoufkami, vše přeloženo zkříženými limpami. (40)

Na cechovní feruli z r. 1781 je stojící vidrovka přeložená dvěma zkříženými limpami, vše provázeno dvěma korbami. (41) Tato symbolika byla používána i mimo hranice Čech. Dokladem toho je znak pivovarníků slezského města Glubczyce patrný na pečeti z r. 1795: V korunovaném štítě drží dva převrácení lvi vidrovku přeloženou dvěma překříženými limpami. V opise čteme SIGIL:DES.BREUER.MITTELS.IN.LEOBHSITZ.

(42) Tuto symboliku má pečeť cechu sladovníků a pivovarníků města Opole z přelomu 18. a 19. století, opis hlásá D:LOBL:MALZ:U:BIERBAUER.MITTEL.ZU OPPELN. (43)

Po zrušení cechů a zprůmyslnění výroby sladu i piva přetrvává dále již pivovarská symbolika. Jednotliví výrobci se tímto způsobem hlásí k mnohaleté tradici výroby piva u nás. Příkladem je pivovarský emblém z r.1891 znázorňující překřížené vidrovku, kopist a šoufek, vše pak přeloženo zkrříženými limpami.(44)

Na akci na 5000 Kč Akcionářského pivovaru na Smíchově ze dne 14.3.1937 je tato papírová pečeť: V pečetním poli ohraničeném perlovcem stojí pod korunou vidrovka, přes ní přeložen šoufek a dvě zkrřížené limpy, vše obtočeno zprava čtyřmi klasy ječmene, zleva chmelovou snítkou. V opise čteme STAROPRAMEN AKCIONÁŘSKÝ PIVOVAR NA SMÍCHOVĚ.

Na pivní etiketě Hostinského pivovaru v Praze-Braníku jsou v korunovaném štítě dvě zkrřížené limpy a tři klasy procházející korunou. Z koruny vyrůstá postava sv. Václava, který drží v pravé ruce praporec, v levé štít s orlicí. Štítonoši jsou dva andělé.(45) Tento znak je analogií znaku užívaného ve středověku; je použit i na pivním tácku Branického pivovaru z r.1976.

Pivovarské symboly, které vznikly sloučením symboliky sladovnické a pivovarnické, se užívají doposud, pouze však na etiketách, pivních táckách a jiném reklamním materiálu. Jsou však dodnes vyjádřením vztahu k tradicím tohoto prastarého řemesla.

Poznámky, literatura, prameny:

- (1) Nový, L.: Dějiny techniky v Československu do konce 18. století. Praha 1974, s.188-189.
- (2) Winter, Z.: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha 1906, s.74-76.
- (3) Kuttelvašer. Zd.: Poznámky k vývoji pivovarské technologie do konce 19. století. In: Vědecké práce Zemědělského muzea, č.13, s.163, Praha 1963.
- (4) Winter, Dějiny, s.230.
- (5) Winter, Dějiny, s.323.
- (6) Winter, Dějiny, s.130.
- (7) Winter, Dějiny, s.203.
- (8) Netík, J.: III. Dějiny jednotlivých cechů v Mostě. Cech sladovníků. In: Věstník Okresního archivu v Mostě na rok 1977, s.24, Most 1977.
- (9) Winter, Dějiny, s.216.
- (10) Winter, Dějiny, s.218.
- (11) Winter, Dějiny, s.583.
- (12) Winter, Dějiny, s.587.
- (13) Winter, Dějiny, s.613.
- (14) Winter, Dějiny, s.576.
- (15) Winter, Dějiny, s.909.

- (16) Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620). Praha 1909, s.666-667.
- (17) Winter, Řemeslnictvo, s.664.
- (18) Winter, Z.: Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha 1913, s.122.
- (19) Barner, J.: O Pivovaru. 1679.
- (20) Zíbrt, Č.: Sladovnické obyčeje ... Praha 1910, s.50.
- (21) Kuttelvašer, Poznámky, s.163.
- (22) Kuttelvašer, Poznámky, s.163-193.
- (23) Chodounský, Fr.: Sládkování Františka Ondřeje Poupěte v Jinonících (říjen 1792 - březen 1794). Praha 1918.
Z této knihy pochází úvodní část zde publikovaná.
- (24) Údaje jsou čerpány z materiálů útvaru VTEI a Podnikového archivu Středočeského pivovaru k.p.
- (25) Informace od provozních techniků pivovaru ve Velkých Popovicích.
- (26) Barner, s.38.
- (27) Sedlák, V.J.: O počátcích pražských cechů. Praha 1945, s.31.
- (28) Winter, Dějiny, s.583 a 616.
Sedlák, Čechy, tab.XII.
- (29) Sedlák, Čechy.
- (30) Sedlák, Čechy, s.46, tab.XI a XII.
- (31) Winter, Dějiny,
- (32) Štorm, Břet.: Cechovní znaky na městské hradební věži v Rakovníku. In: Erbovní knížka na rok 1936, s.22, Praha 1937.
- (33) Šimák, J.V.: Opravy chyb v Erbovní knížce na rok 1936. In: Erbovní knížka na rok 1937, s.74, Praha 1937.
- (34) O tvaru a použití splavce napovídají následující údaje:
SPLAVEC, wce, m., u sladovníků a mlynářů sekerka na dlouhém to-půrku, kterau řemeslo s sebau nosj, Bräuerart, Müllerart. D.
In: Josef Jungmann: Slovnik česko-německý, díl IV., Praha 1838, s.240.
Müllerart, f, splavec, plzenka, plzeňka, šumberka, žumberka, (na Moravě) brulačka; (Art, wie sie Müller früher zur Zierde trugen) mlynářská sekerka. In: Staročeský slovník.
SPLAVEC, wce, m., Sladovnická n. mlynářská sekerka s dlouhým to-půrkem. Ozdobil splavec zelenými pentlemi. Jir. In: Příruční slovník jazyka českého, díl V., Praha 1948-1951, s.566.
Z uvedených citací vyplývá, že s největší pravděpodobností se jedná o sekerku, určenou k slavnostním účelům.
- (35) Reliéf je druhotně osazen v Pivovarském muzeu v Plzni.
- (36) Okresní archiv Tachov se sídlem ve Stříbře, fond Čechy Bor.
- (37) Husa, V. - Petráň, J. - Šubrtová, A.: Homo faber. Pracovní moti-
vy ve starých vyobrazeních. Academia, Praha 1967, obr.73.
- (38) Ferule je umístěna v místnosti zvané "valečky".
- (39) Archiv hlavního města Prahy

- (40) Krob - Hrdlička - Krejzlík: Český ráj a Podkrkonoší. Semily 1972.
- (41) Pivovarské muzeum v Plzni.
- (42) WAP Opole, fond Cech pivovarníků města Opole, sign. II-3-4/5.
- (43) WAP Opole, fond Cech sladovníků města Opole, sign. II-3-4/5.
- (44) Pivovarské muzeum v Plzni.
- (45) Pivní etiketa Černý ležák Mnichovák vařený dle bavorských piv. Hostinský pivovar v Praze.

Ilustrace:

- s.70 A, B - různé typy limp, C - prkénko.
- s.71 Znak sladovníků z Velvarské brány ve Slaném z r.1460. Ve štítě dvě odvrácené limpy obepnuté korunou.
- s.72 Znak sladovníků podle kamenného reliéfu v Pivovarském muzeu v Plzni.
- s.73 Sladovnická symbolika podle pečeti cechu sladovníků v Boru, okres Tachov (viz text).
- s.74 Znak Wawřince sladovníka z Graduálu z Lomnice nad Popelkou (viz text).
- s.75 Znak z náhrobku Václava Přerosta Klatovského, staršího sládka v Přerovském pivovaru z r.1603. V kartuši dvě zkřížené limpy pod korunou.
- s.76 Znak sladovníků podle pečeti cechu sladovníků města Sušice (viz text).
- s.77 Sladovnická symbolika z ferule ze 17. století (viz text).
- s.78 Znak vyřezaný na truhle cechu sládků města Turnova z r.1764 (viz text).
- s.79 Pivovarská symbolika z nedatované řezby z Pivovarského muzea v Plzni. Překříženy kopist, vidrovka a šoufek, vše přeloženo zkříženými limpami.
- s.80 Pivní etiketa Hostinského pivovaru v Praze z období první republiky.
- s.81 Papírová pečeť z akcie Akcionářského pivovaru na Smíchově (viz text).

Die Mälzereisymbolik

Im tschechischen Bewusstsein hatte das Bier einen wichtigen Sinn. Vom Uralter hatte es zwei Hauptfunktionen: Trink- und Sättigungskapazität. Man hat dem Bier auch Heilungswirkungen beigelegt, wie es sich aus den Betrachtungen des Mälzereireformators F. O. Poupé aus J. 1801 ergibt. Die erste Nachricht von den Mälzern kommt im Jahre 1082 von Prag her. Bei der Biererzeugung kommen zwei Handwerke vor: die Mälzerei und die Bierbrauerei. Im 12. und 13. Jh. tritt in die Biererzeugung eine dritte Gesellschaft die Brauberechtigten (die berechtigten Bürger) bei, die

keine Handwerker sondern Unternehmer waren. Das 14. Jh. wurde zu einem Zeitraum der Spezialisierung von Malz- und Biererzeugung. Das Bier wurde nicht nur von Bürgern sondern auch von der Herrschaft hergestellt. Aus diesem Grund entstanden manche Streiten. Einer davon hatte im Jahre 1398 der König Wenzel IV. gelöst, in dem er bestätigt hat, dass die Biererzeugung kein Handwerk sondern ein Handel sei. Die erste Malzerzunft ist in Brünn im J. 1353 bekannt, trotz es die Informationen von einer Organisation der Mälzer schon seit 1273 gibt. In 15. Jh. wurde eine ganze Reihe von Mälzerzünften hergestellt, z.B. im Jahre 1407 in Prager Neustadt, im 1415 in Leitomischl, im 1446 in Komotau, im 1458 in Sobieslau usw. Der Streit um das Biererzeugungsrecht hat der König Wladislaw II. im Jahre 1477 gelöst und eigentlich das Verdikt des Königs Wenzel IV. vom Ende des 14. Jh. befürwortet. Im 16. Jh. haben die Prager Zunftmeister eine mächtige Zunft verwaltet: die Brauberechtigten, Mälzer, Bierbrauer aller Kategorien und Pacht-handwerker vereinigte. Das 17. und 18. Jh. ist der Zeitraum der Zusammenarbeit zwischen dem Handwerk und dem Bierhandel. Die Statuten von Mälzereien und Brauereien hat entweder der König, oder die Kammer herausgegeben. Schon am Anfang des 19. Jh. beginnt man eine qualitative Änderung der Erzeugungstechnologie zu versuchen. Die Reformen hat F. O. Poupé durchgeführt. Mit der technischen Revolution kommt man zur Industrieerzeugung von Malz und Bier. Die Herstellung der Bürgerbrauerei im Pilsen im Jahre 1842 kann man als einen wichtigen Markstein ansehen. Die Mälzereisymbolik hat sich in der Hälfte des 14. Jh. stabilisiert. Das Hauptzeichen waren die Limpen, zu denen im Vorlaufe des 18. Jh. noch die Widerschaukel, das Brettchen und die Schuffe, manchmal auch der Spatel hinzugetreten sind. Der Patron war St. Wenzel den angeblich im Jahre 1357 samt der weissen Zunftfahne die Mälzer vom Karl IV. erhalten haben. Unklar ist die Rolle der Brauerart, tsch. sog. "sclavec". Für die praktische Anwendung fanden wir bisher keine Belege; einige Wörterbücher führen die Anwendung der Brauerart nur bei den Festgelegenheiten als das Zunftsymbol ein. Die Mälzereisymbolik zeigt sich z.B. in den Illuminationen des Graduales von Lomnitz a.d. Popelka aus Jahre 1578-1582. Im 18. Jh. zeigen sich anderen Symbolen und man muss schon von einer Brauerisymbolik sprechen. Nach der Zunftlösung zeigt sich bis heute diese Symbolik nur auf verschiedenen Offiziell- und Propagationsmaterialien der Brauereien.

Übersetzung von Cecilie Durdilová

HERALDICKÉ PAMÁTKY VYŠEHRADU

Doplňk k studii v Heraldické ročence 1984

Je přirozené, a ani tomu nemůže být jinak, že autor v některých případech po publikaci své práce zjistí její nedostatky, event. je na ně upozorněn laskavými čtenáři. V této situaci jsme se ocitli i my po vydání studie "Heraldické památky Vyšehradu", kdy se zakrátko po otištění ukázala potřeba upozornit na dvě nepřesnosti.

Především je třeba zmínit se o tom, že zatímco východní nároží vyše-hradské pevnosti poblíž Leopoldovy brány jsou zdobena babenbersko-bur-gundskými štítky, vloženými do kartuší přecházejících nad štítky do po-doby maskaronu (jak je popsáno a vyobrazeno na s.41, obr.2), je možno na severovýchodním nároží spatřit odlišný heraldický motiv, připomínají-cí plastiku na záklenku dochovaného portálu zaniklé barokní zbrojnice (s.42, obr.3). Shodné je použití polceného babenbersko-burgundského štítku, který je ovínut kolanou řádu Zlatého rouna a položen na hrudi dvojhlavého císařského orla, značně poškozeného - chybí nejen obě hlavy, ale také křídla. Pod tímto orlím torzem je nároží ozdobeno dvěma na způ-sob knížecích plášťů vyvázanými prázdnými draperiemi, které po vnějších stranách drží vstříc hledící dvouocasí lvi ve skoku. Zatímco orl je umístěn na nároží osevě, jsou obě zmíněné draperie se svými "štítonoši" odkloněny ve směru hradbe navazujících na nároží. Plastické dekorace spočívá na podnoží, ukončené po stranách volutovým motivem. +)

Jestliže v případě prvého šlo o dodatek, směřující k relativní úpl-nosti výčtu heraldických památek lokality, představuje druhý doplněk odstranění chyby v popisu erbu, která vznikla nepřesným překladem z němčiny.

Jde o 1. klenot v erbu Dr. Václava rytíře Bělského. Díky laskavosti na-šeho čtenáře dostala se nám do rukou kopie vyobrazení, která je přímou součástí nobilitačních spisů ve vídeňském tzv. Adelsarchivu. Z nedoko-nalého pojednání klenotu na náhrobním pomníku, kde jsou navíc použita zavřená orlí křídla, nebylo možno správnou podobu klenotu rozpoznat, takže náš překlad německého popisu bez možnosti srovnání s vyobrazením nebyl dostatečně přesný. Správná podoba prvního klenotu Bělských je: Zlatý klas mezi stříbrnými orlími křídly, na pravém kosmé, na levém šikmé červené břevno, v každém z nich zlatá hvězda.

Teprve pomyslným prodloužením obou břeven do jejich protnutí by došlo k vytvoření krovky, ovšem převrácené. Podobu klenotu rodu Bělských při-blíží nejlépe připojená kresba.

Končíme omluvou a výrazem přesvědčení, že si čtenáři a badatelé osvojí klenot Bělských v opravené podobě, aby tak napříště nedocházelo k opakování našeho omylu při popisu erbu významného pražského primátora a předního národního činitele v 60.-70. letech minulého století.

Poznámka:

- +) Kažička, F. - Nechvátal, B.: Počátky vyšehradské barokní citade-ly. In: Staletá Praha XIII. Technika a památky. Panorama, Praha 1983, obr. na s.198.

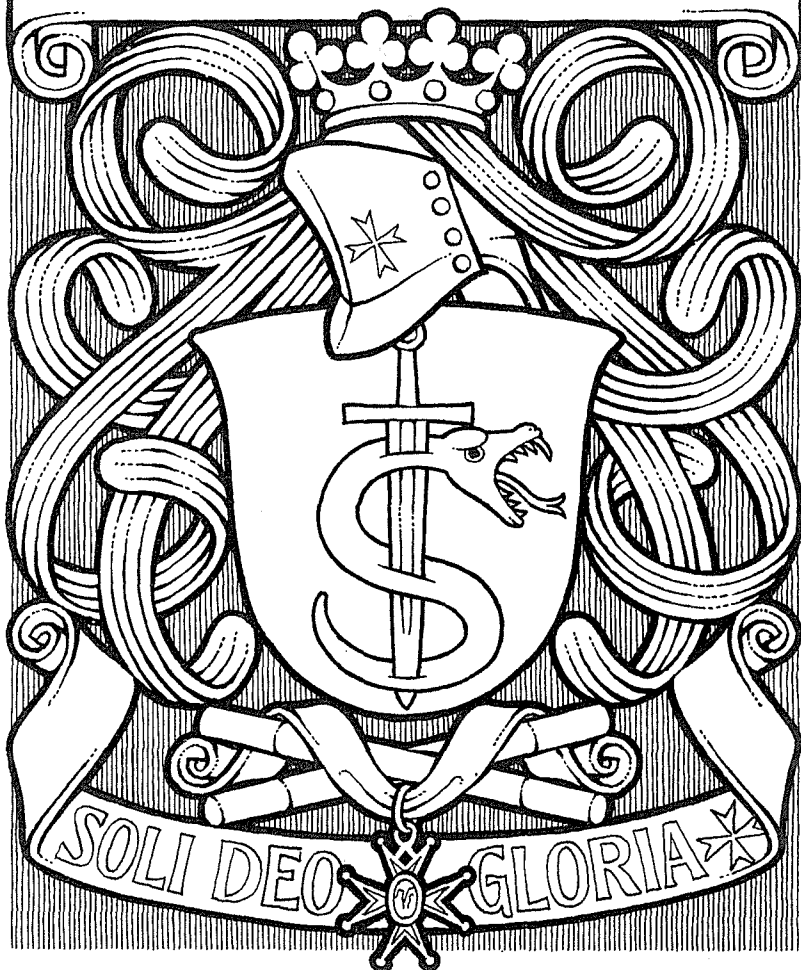
Mojmír Chromý - František Kučera

Břetislav Štorm

+11.2.1960 R.I.P

Před pětadvaceti lety zemřel architekt Břetislav Štorm, jehož dílo obdivuhodné šíře, od sarkastických glos přes zneklidňující i milé povídky a rozsáhlejší texty, přes knižní úpravy, nenápadné ale nezaměnitelné značky, ilustrace, rozměrné kresby, přes liturgické nádoby a šperky až po projekty rozsáhlých sakrálních staveb, jimž doba nedovolila vyrůst v reálu, je dodnes aktuální tím spíše, že je až k nepřehlédnutí rozptýleno v bezpočtu nejrozumnějších publikací. Neodmyslitelný je Štormův podíl na formování moderní české heraldiky. Ukázal a dokázal možnost současného výtvarného projevu v heraldice a dopustil-li se při tom i omylů, dopustil se jich za nás, kteří jdeme po cestě, již i on prošlapával. A prosekával.

Od jedné z prvních publikovaných kreseb – kostel v 5. ročníku Durychova Rozmachu 1927 – značil Štorm své práce versálovou literou S, z níž vyrůstá latinský kříž, případně je křížem převýšena nebo protáta. Tato litera mu posloužila i jako štítová figura pro jednu ze dvou variant osobního znaku, jak jej nakreslil např. pro závěrečný signet pro svou knihu Znaků stavu duchovního v zemích českých (Olomouc 1929): V černém štítě litera S protáta shora latinským tlapatým křížem. Klenot chybí, v souhlasu s autorovou kontroverzní teorií o nepřislůsnosti klenotů osobním znakům, devisa SOLI DEO GLORIA.

Protože s podobou svého znaku nakládal poněkud volně, měnil někdy typ kříže. Tak např. na závěrečné kresbě v Letopisu Rytířského řádu sv. Lazara Jerusalemského (soukromý tisk Aloise Chváty 1947) je v černém štítě liliový kříž vetknutý do litery S. Pod štítem zkřížené zelené zlatě kované hůlky a na nich zavěšena na zelené stuze důstojnická dekorace Řádu sv. Lazara, jako symbol hodnosti a heroldského úřadu v Českém velkopřevorství téhož řádu.

Současně s touto variantou (1929) vytvořil druhou podobu osobního znaku, která je vlastně jen rozvedení první: V černém štítě hrotem dolů postavený meč protíná hada stočeného do podoby písmene S. Devisa opět SOLI DEO GLORIA.

ZJKČ

Z heraldických prací Břetislava Štorma

- Znaků stavu kněžského v zemích českých. Olomouc 1929.
- Heraldická kresba. In: Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze, V./1933, č.3-4, s.123-125.
- Báječná zvířata, obludy a nestvůry. Babler a Durych, Olomouc 1935.
- Cechovní znaky na městské hradební věži v Rakovníku. In: Erbovní knížka 1936, s.17-26.
- Břetislav Štorm. (Sborník vyd. při příležitosti výstavy prací) Uspořádal Z.M.Zenger. Československá akciová tiskárna, Praha 1937.
- Znaky čtyř opatství řádu praemonstrátského v zemích českých. In: Erbovní knížka 1936, s.35-42.
- Osobní znaky biskupů v zemi Slovenské. In: Erbovní knížka 1936, s.34-40.
- Znaky a pečete farních úřadů. In: Erbovní knížka 1937, s.51-56.
- Znaky farních úřadů. In: Erbovní knížka 1938, s.18-20; 1939, s.77.
- Kniha kreseb Břetislava Štorma. Úvodní slovo napsal Karel Schwarzenberg. Vyšehrad, Praha 1939.
- Úvod do heraldiky. Vyšehrad, Praha 1940.
- O heraldické kresbě. In: Erbovní knížka 1941, s.80-83.
- Některé novější znaky stavu duchovního. In: Rodokmen, I./1946, č.2.
- Heraldika a naše doba. In: Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze, XVII.-XVIII./1945-1946, č.1-4, s.79-85.

PP
89

Výběr z literatury & ZPRÁVY

Cechovní památky na Okoři

Ve výstavní síni, v areálu jednoho z nejnavštěvovanějších hradů pražské aglomerace, která patří Středočeskému muzeu v Rostokách u Prahy, se v letní sezóně r.1984 uskutečnila velmi zajímavá výstava "Cechovní řemesla". Autorem výstavy Václavu Hrabánkovi ze Středočeského muzea a jeho odborným spolupracovníkům se podařilo na malé ploše vystavit typické ukázky cechovních památek středočeského regionu.

Lze zde spatřit fotografie - bohužel pouze černobílé - korouhví a praporečků z konce 18. a počátku 19.stol., cechovních truhlic, písemností, pečeti, ferulí a bohatě zdobených pohárů - vše s množstvím cechovních symbolů. Tento fotografický materiál převyšuje instalace hmotných památek. Vynikající je soubor pohřebních štítů s propracovanou funerální symbolikou, zajímavá je i ukázka typářů, listin a pohárů. Samotné pracovní poslání cechovních řemesel je reprezentováno ukázkami používaných a dnes již málo známých nástrojů a výrobků. Zde však zůstává jinak velice sympatická výstava návštěvníkovi dosti dlužna. Zejména u nástrojů, ale i u výrobků, chybí popisy jednotlivých exponátů, takže není zřejmé, jakému řemeslu sloužily, k jakému typu prací se používaly a hlavně jak byly nazývány. V dnešní, v mnoha směrech přetechizované, době je třeba dokonale informovat o technice, která dnešku předcházela. Je nutné si uvědomovat, kolik čínorodé práce bylo zapotřebí k vytvoření dokonale funkčního a esteticky vyváženého výrobku.

Pozastavovat se nad skutečností, že výstavě chybí katalog, je bezpředmětné, protože tato realita se stala již obecně neřešitelným problémem. Výstava "Cechovní řemesla", byť malá rozsahem, je významným příspěvkem k přiblížení problematiky řemeslné výroby nejen historikům a technikům, ale především nejširší veřejnosti.

Jaroslav Jásek

Historická metrologie

V referátě, předneseném na konferenci uspořádané u příležitosti 400 let vyučování pomocných věd historických na Universitě Karlově, připomněl dr. Tomáš Krejčík, že doposud okrajové disciplíny - heraldika a genealogie - se v poslední době dostávají do popředí. U genealogie je to především spoluprací s polskými genealogy a v heraldice díky vydávání bibliografie heraldické produkce za léta 1900-1980.

Jsem toho názoru, že v poslední době zaznamenává dosti velký rozvoj i další z okrajových pomocných věd disciplín - historická metrologie. Nemyslím tím množství časopiseckých pořádku roztroušených článků, které

vycházely v polovině 70. let, ale především v poslední době v západních Čechách dvě vydané syntetické práce.

Na prvním místě by to byla studie Miloslava Bělohlávky "Staré míry, váhy a peníze" (Plzeň 1983), která vyšla jako příloha 4. svazku sborníku Kroniky a současnost, vydávaného Západočeským muzeem v Plzni pro kronikářskou činnost. Kromě numismatické části obsahuje brožura stručné vývoj našich měr a vah a jejich tabulku s převodem na metrickou soustavu. Jejím hlavním úkolem je praktická pomoc kronikářům a dalším zájemcům; úkol byl bezpochyby splněn, o čemž svědčí i fakt, že v krátké době byla příručka rozebrána a jako příloha 5. svazku vyšlo její druhé vydání.

Další příručkou je stostránková "Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy" od Gustava Hofmanna, která vyšla péčí Státního oblastního archivu v Plzni a Muzea Šumavy v Sušici v r.1984.

V úvodu je zde nastíněn vývoj měr a vah, dějin naší metrologie, nechybí ani tabulka převodů jednotlivých měr mezi sebou. Cennou přílohou je výběrová bibliografie, která je uspořádána podle oblastí - Čechy, Morava, Slezsko, všeobecně. Stěžejní částí pro praktické potřeby badatelů je rejstřík všech používaných jednotek i s převody těchto jednotek na současně používanou metrickou soustavu. Základem jsou, obdobně jako u publikace předchozí - Sedláčkovy "Paměti a doklady ..." a na ně navazující rejstřík Adolfa Ludvíka Krejčíka. Novum této publikace je v převodu měr, které jsou odvozeny z českého lokte. Zde autor vychází z nově zjištěného faktu, že český loket byl dlouhý 59,27 cm, a proto se v těchto převodech rozchází nejen s předchozí publikací, ale též např. i s učebnicí I. Hlaváček - J. Kašpar - R. Nový "Základy pomocných věd historických pro historiky", Praha 1974.

Igor Činovec

Gustav Hofmann: Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy.

Vydaly Státní oblastní archiv v Plzni a Muzeum Šumavy v Sušici, 1984.

Touto příručkou se dostává naší veřejnosti dlouho očekávaná publikace, která shrnuje všechny dosavadní současné znalosti i informace o složitém vývoji starých měr a vah v Čechách, na Moravě i ve Slezsku.

V úvodu autor pojednává o obsahu historické metrologie a o jejím vývoji u nás. Poté podává nástin vývoje měr a vah do zavedení metrické soustavy, který je doplněn statemi o pramenech a literatuře, o výběrové bibliografii, a to zvláště pro Čechy, Moravu a Slezsko a také o bibliografii všeobecně. Konečně autor připojuje připomínky uživatelům, a to z hledisek převodů a jejich přesnosti, otázky místních měr a vah, otázky chronologické a také všeobecné připomínky.

Druhou část příručky tvoří alfabetycký soupis jednotek jednotlivých historických měr a vah, přičemž autor neuvádí jenom obecně užívané české, moravské a slezské míry a váhy, ale uvádí i lokální odchylky i řadu zahraničních měr a vah, pokud se také u nás někde užívaly.

I když autor poměrně skromně v úvodu píše, že příručka "neodpoví na všechny kladené otázky", přesto jeho práce bezesporu představuje to nejlepší, co v oblasti historické metrologie u nás dosud vyšlo. Publikace je cenná především tím, že obsahuje skutečně veškeré dosud získatelné informace v dané oblasti a předkládá je badatelům v přehledné a praktické formě. Tak se stává opravdu pomocnou všem pracovníkům nejen

v oboru historie, ale také všem pracovníkům v oblasti pomocných historických věd, dále všem archivářům, kronikářům a řadě jiných zájemců. Autor i vydavatelé tak učinili záslužný kus práce, kterou se současný stav metrologie a také její popularizace dostaly zase o krok dále.

Milan Buben

Vladimír Markl: Z dějin Vítkovických železáren.

Vznik a vývoj tovární značky V. Ž.

In: Zpravodaj, č.14, s.27-33; č.15, s.56-63; č.16, s.87-99; č.17, s.11-17; rozsáhlý pozn. aparát, dokumentární ilustrace. +)

Občas se objeví názory, že heraldika jako pomocná vědní disciplína je - s výjimkou heraldiky městské - mrtvým vědním oborem, který se stává pomalu ale jistě anachronismem. Tento názor zpravidla pramení z neznalosti současné heraldické práce. Někdy tomu napomáhají i samotní tzv. badatelé diletantskými pracovními postupy a objevováním již vyřešených problémů.

Není smyslem tohoto článku vyjmenovat činnosti, kterým heraldika napomáhá k úspěšnému dokončení práce. Je třeba se zamyslet, kde a v jakých činnostech se může heraldika, resp. způsob heraldického bádání, uplatnit.

Jednu z možností ukázal Vladimír Markl ve čtyřech statických, postupně uveřejňovaných ve Zpravodaji Klubu genealogů a heraldiků Ostrava v letech 1983-1984. Jeho studie obohacuje dějiny techniky o další netechnické pohledy právě pomocí heraldiky, za přispění sfragistiky a částečně i genealogie. Prokázal tak, že jmenované pomocné vědy historické mají místo i v technické problematice tím, že dokreslují, upřesňují a zhodnocují další společenské vztahy, které dotvářely a dodnes dotvářejí technické a hospodářské zázemí společnosti.

Marklova práce není jenom darem Vítkovickým železárnám a strojírnám Klementa Gottwalda k 155. výročí jejich trvání, ale také - a to je třeba zdůraznit především - metodickým návodem, jak postupovat při zkoumání vztahů ve vývoji a používání továrních značek a jak aplikovat pomocné vědní poznatky. Je zároveň hozenou rukavicí těm "badatelům", kteří z "nedostatků" badatelských námětů "mlátí prázdnou slámu".

Je pravdou, že Marklova práce není prací heraldickou ve vlastním slova smyslu a že problematika továrních a výrobních značek do klasické heraldiky de facto nepatří. Ukazuje však, jak lze pomocných věd historických využívat i pro obdobnou sféru badatelské práce. A to je přínosem neoddiskutovatelným.

Ostravsko si bez dohlédnutí nedovedeme představit a nápis VÍTKOVICE je jedním ze symbolů tohoto průmyslového kraje. O vzniku a vývoji tohoto podniku bylo napsáno několik knih a množství článků. Práce o vývoji výrobní značky se však objevuje poprvé.

Kostru celé studie tvoří historický vývoj podniku od prosince r.1828. Na základě bádání v archivních materiálech jsou k vývojovému schématu přiřazovány i jednotlivé administrativní symboly - pečeti, razítka i záhlaví listin, jak byly užívány soukromými majiteli a později podnikem. Je zde odhalována skutečnost či mezníky ve vývoji symboliky.

V určitém období užívání úřední symboliky nestačí a je proto nutné přistoupit k vytvoření a užívání výrobní značky jako atributu vytvořeného díla, reprezentujícího práci podniku doma i v zahraničí. Autor se neobál použít jako podkladu své práce i propagační brožury a tiskopisy, čili pracoval a využíval nekonvenčních zdrojů informací, přesně v trendu

moderní informatiky.

Marklové práci lze vytknout pouze poněkud nesjednocený a někdy i kostrbatý popis pečeti, razítek i ostatní symboliky. Některé pasáže budí dojem uspěchanosti, která však zřejmě vyplývá nikoli z neznalosti problematiky, ale naopak spíše z přemíry studovaného materiálu. Autor sám v závěru přiznává, že tato rozsáhlá studie měla být prací kolektivní, avšak že celá tíha finální práce dopadla nakonec na bedra autora jediného. Ani tyto skutečnosti však neoslabilují jeho průkopnický počín. Studium a seriózní prezentace archivního materiálu je práce prvým a nezbytným základem každé vážné pojeté badatelské práce. Vladimír Markl svou prací o vývoji výrobní značky Vítkovických železáren určil směr; zbývá doufat, že nezůstane osamocen.

Poznámka:

- +) Klub genealogů a heraldiků Ostrava, který vydává Zpravodaj již od r.1978, používal pro tuto tiskovinu až do r.1983 pravidelné označování pomocí roku vydání, ročníku a čísla sešitu. Ve smyslu předpisů a nařízení o vydávání interních tiskovin neperiodického charakteru bylo nutné od tohoto způsobu v roce 1984 upustit a jednotlivé sešity číslavat průběžně. Poněvadž v tomto referátu je použito již nového číslování, resp. přechodného, uvádíme původní označení sešitů, v nichž byla otištěna Marklova studie.
Číslo 14 = roč. V./1983, č.2.
Číslo 15 = roč. V./1983, č.3.
Číslo 16 = roč. V./1983, č.4.
Číslo 17 má již průběžné číslování počínaje rokem 1984.

Jaroslav Jásek

Historie a perspektivy numismatických společností.

Sborník z konference k 60. výročí založení Numismatické společnosti československé Praha, 9.-11.března 1979.

V edici Studia numismatica et medallistica, svaz. V. vydaly společně Česká numismatická společnost v Praze, Slovenská numismatická společnost v Bratislavě a pobočka ČNS v Gottwaldově, Brno 1983. Vědecký a odpovědný redaktor doc. PhDr. Jiří Sejbál, CSc.

Sborník obsahuje 17 referátů, které lze rozdělit do čtyř skupin. Předně je zde úvodní referát J. Špěta, v němž posuzuje úlohu numismatických společností v minulosti a v době současné. Druhou skupinu referátů tvoří ty, které se zabývají dějinnými pohledy na vývoj numismatiky v zemích českých celkově i se zřetelom na určité regiony, v nichž numismatika dosáhla určité tradice. Pendantem jsou obdobné referáty slovenských kolegů. Poslední skupina referátů se zabývá prognostickými úvahami o využívání sbírek a sběratelských vědomostí pro další rozvoj numismatického bádání (O. Srna) a novými badatelskými programy v numismatické práci. Obrazová příloha je sestavena z fotografií předsedů Numismatické společnosti československé, České numismatické společnosti a Slovenské numismatické společnosti.

V souhrnu představují proslavené referáty plastický obraz rozvoje československé numismatické práce v letech 1919-1979.

Pavel Palát

Gert Oswald: Lexikon der Heraldik.

Vydalo nakladatelství VEB Bibliografisches Institut Leipzig. 1984. 478s.

Slovník obsahující přibližně 4000 termínů zahrnuje široký okruh hesel od vlastního názvosloví součástí znaku a štitových figur přes dějiny a teorii heraldiky, základní pojmy faleristické, vexilologické, genealogické a nobilitologické až po stručné životopisné údaje heraldiků. Bohatý, vhodně volený a graficky zdařilý ilustrační doprovod zahrnuje jak reprodukce původních vyobrazení, tak i soudobé kresby, dokládající zřetelně příslušné termíny. K obsáhlejším heslům zásadní povahy je připojen také seznam použité literatury.

Lexikon je nesporně cennou pomůckou pro německou heraldickou terminologii; z popisu jednotlivých figur vyplývá, že autor nezavrhne zcela synonyma, nicméně formou odkazů je přimyká k základním doporučeným termínům. Lapidární formou jsou uvedeny všeobecné zásady popisu znaků v hesle "Blasonierung" (s.68-73), k nimž je jako příklad připojen popis velkého pruského královského znaku z doby okolo r.1900 se třemi štitky s se 48 poli.

Pochopitelný je akcent na německou provenienci, pojímanou v historickém pohledu jako území "Svaté říše římské německého národa". Tento zorný úhel by však neměl zabránovat objektivní pravdě, že prvním králem v rámci říše - pomineme-li panovníky celé říše, kteří nebyli korunováni na císaře - nebyl od r.1701 Friedrich I. Pruský, nýbrž již r.1085 náš Vratislav I., dále pak od r.1158 Vladislav I. a konečně od r.1204 dědičně Přemysl Otakar I. (s.232, heslo König). Rovněž není pravdou (s.243, heslo Kurfürst), že by hodnost říšského kurfiřta v období od husitských válek do r.1708 českému králi nepříslušela.(1)

Z drobných nedostatků, které jsou na první pohled zřejmě českému uživateli Lexikonu, budiž ještě uvedeno, že čsl. státní znak na pavěze (s.208, heslo Hussitenschild) nebyl užíván od r.1948, nýbrž teprve od vyhlášení nové ústavy v r.1960.

Zmíněné nepřesnosti v heslech dotýkajících se bohemikální problematiky však nesnižují hodnotu významné práce, která bude zajisté nejen slibnou ozdobou knihovny, ale také cennou příručkou mnohého z českých heraldiků.

Poznámka:

- (1) Jde o složitou právně-historickou otázku, kterou ovšem ve smyslu anotace hesla "k volbě německého krále oprávněný říšský kníže" nutno zodpovědět ve prospěch českého krále. Znění Zlaté buly císaře Karla IV. nebylo nikdy oficiálně anulováno. Po smrti císaře Zikmunda bylo v Čechách interregnum, takže český král volitelas být nemohl, obdobně po úmrtí Albrechtově; k volbě Maxmiliána I. český král povolán nebyl, následovala však anuluva kurfiřtů králi Vladislavovi II. a příslib, že se situace nebude opakovat. Při volbě Karla V. byl český král zastoupen svým vyslancem, což bylo v té době již obvyklé i u ostatních kurfiřtů. Počínaje Ferdinandem I. pak byli všichni další čeští králové - s výjimkou epizody Fridricha Falckého a královny Marie Terezie, která byla manželkou císařovou - až do zániku říše současně římskoněmeckými panovníky, takže se volby účastnili pasivně jako uchazeči o hodnost císařskou. Skutečností je, že se habsburských panovníků byly svazky českých zemí s říší ještě více uvolněny než dříve a že čeští králové od 15.stol. až do doby Josefa I. se neúčastnili kurfiřtských kolegií.

Mojmír Chroný

Bibliografie české práce heraldické

Když byl v roce 1984 uzavřen I. díl Bibliografie české práce heraldické vydáním šestého sešitu s rejstříky, dostala veřejnost do rukou výsledek několikaleté usilovné práce nepočetného autorského kolektivu.

Mohou být vedeny - a také vedeny byly - diskuse o zvolené a použité koncepci bibliografické práce, o charakteru a míře objektivitě anotací a nakonec i o tom, zda výsledné dílo je spolehlivým zrcadlem skutečného stavu české heraldické práce 20. století.

Jestliže shromáždíme na jednu stranu základní naukové a materiálové práce české heraldiky, potom na straně druhé nacházíme širokou paletu nejrozumnějších zájmů a temat, jímž věnovaly pozornost desítky tzv. zájemců čili laických badatelů s úspěchem značně variabilním.

Zatímco základní naukové a materiálové práce jsou bibliograficky registrované a tudíž obecně známé, publikované práce z druhé skupiny nebyly až dosud systematicky zaznamenávány.

Profesionální historikové zpravidla přehlíželi - až na vzácné výjimky - publikační činnost laických badatelů s oprávněným poukazem na nedostatečné metodologické a odborné zázemí, které již a priori předurčovalo výsledky vesměs irelevantní.

Vyloučíme-li práce, které jsou téměř doslova opsány z děl autorů předchozích generací - takové práce se bohužel v české heraldice skutečně vyskytují a v Bibliografii na ně bylo právem upozorněno - zůstává zde práce jen určité množství materiálu, které nelze zavrhnout naprosto jednoznačně.

Abychom získali komplexní obraz o stavu české heraldické práce, bylo nutné provést nejen excerpci, ale zejména přiměřeně podrobnou anotaci prací, jež byly publikovány v těch tiskovinách, které se heraldikou zabývaly podle názvu i podle obsahu.

Přes veškeré výhrady, jež mohou být kterýmkoliv z uživatelů Bibliografie vzneseny, zůstává neoddiskutovatelnou skutečností, že tato Bibliografie je jediným syntetickým a zároveň anotovaným dílem, které u nás vyšlo od doby Čenka Zíbrta.(1) Teprve na základě takto koncipované bibliografické práce lze se značnou dávkou spolehlivosti komplexně posoudit kvalitativní stupeň české heraldické práce 20. století.

Vydáním prvního dílu Bibliografie byla "zmapována" pouze určitá část heraldické literární produkce a před autory leží neméně náročná etapy práce.

V prvním dílu Bibliografie byly podrobeny excerptci články, statě a studie, které byly publikovány v oborových periodických tiskovinách vydaných v české řeči na území ČSR; parafrázuji zde podtitul prvního dílu zcela záměrně, neboť nám bylo několika jednotlivci vytýkáno, že jsme "zapomněli" excerptovat tu neb onu tiskovinu a tím prý je Bibliografie neúplná. Dokonce nám jistým "znalcem" bylo i vytknuto, že Bibliografie vůbec nenavazuje na "Bibliografii československé historie" a jiné "aspekty", je tudíž naprosto nevědecká a vlastně špatná. Abychom v budoucnu předešli obdobným "zasvěceným" kritikám, uvádím zde znovu celkový rozvrh Bibliografie české práce heraldické.

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ PRÁCE HERALDICKÉ. I.díl 1901-1980.

Tematicky anotovaný soupis článků, statí a studií z oborových periodických tiskovin vydaných v české řeči na území České socialistické republiky.

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ PRÁCE HERALDICKÉ. II.díl 1901-1925.

Tematicky anotovaný soupis článků z obecně historických, regionálně-vlastivědných a ostatních tiskovin a soupis monografií vydaných v české řeči na území České socialistické republiky.

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ PRÁCE HERALDICKÉ. III.díl 1926-1950.

Tematický anotovaný soupis článků ...

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ PRÁCE HERALDICKÉ. IV.díl 1951-1975.

Tematický anotovaný soupis článků ...

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ PRÁCE HERALDICKÉ. V.díl 1976-

Tematický anotovaný soupis článků ...

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ PRÁCE HERALDICKÉ. VI.díl.

Tematický anotovaný soupis článků z tiskovin a soupis monografií
vydaných v německé řeči na území České socialistické republiky
od roku 1901.

Podrobný rozvrh bibliografické excerpce a jeho zdůvodnění nalezne laskavý čtenář v úvodní části prvního dílu Bibliografie na s.II-III.

Soudím, že v souvislosti s uvedeným rozvrhem je vhodné, abych pohovořil poněkud podrobněji o vlastní bibliografické práci.

V současné době má čtyřčlenný autorský kolektiv k dispozici kartotéky asi s 8-10000 záznamy, které jsou rozděleny do tří velkých a základních oddílů: Heraldika, Genealogie, Sfragistika.

Základní část záznamů všech tří oddílů, které pochází z doby před vlastním ustavením bibliografické sekce, jsem excerpoval sám pro různé potřeby a záměry v letech 1964-1975. Část těchto záznamů - zejména heraldických a sfragistických - je anotována. V celkovém množství záznamů jsou zahrnuta excerpata z cizojazyčné literatury, zejména německé, anglické a francouzské, které byly získány většinou výpisem z bibliografických přehledů publikovaných v různých cizojazyčných knihách, dále jsou zde záznamy titulů včetně signatur, pořízené při průzkumech katalogů některých knihoven (Universitní a Slovanská knihovna v Praze, knihovna Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, knihovna Pražského střediska státní památkové péče v Praze apod.), záznamy získané excerpací cizojazyčných časopisů a sborníků (tak byly např. excerpovány některé ročníky ADLERA z minulého století), v neposlední řadě pak záznamy vzniklé analytickým rozpisem některých monografií a excerpací naučných slovníků. Jako příklad uvádím, že pro Index šlechtických rodů a rodin byly analyticky rozepsány Loudovy "České erby", ale také rozsáhlá stať "Deutschböhmens Adelshalle" z Bernauova sborníku "Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebietes in Böhmen und Mähren"; do téhož Indexu jsou zařazeny záznamy z excerpce Ottova slovníku naučného, kde údaje o jednotlivých rodech jsou mnohem podrobnější než ve druhém dílu "Českomoravské heraldiky". V současné době obsahuje Index šlechtických rodů a rodin záznamy asi o 1400 rodech, zatímco v Indexu občanských rodů a rodin je registrováno kolem 2000 rodů. Je samozřejmé, že vypovídací hodnota jednotlivých záznamů je značně proměnlivá.

Po ustavení bibliografické pracovní skupiny dne 30.11.1976 jsme zahájili systematickou práci, třebaže se její počátky neobešly bez těžkostí; postupně tak vznikala nynější koncepce bibliografické práce - projekt Bibliografie české práce heraldické 20. století.

Jak jsem již naznačil výše, jsou všechny záznamy roztrženy do tří základních oddílů, přičemž největší pozornost jsme věnovali oddílu se záznamy heraldickými. Tento oddíl má také důsledně propracované bibliografické schéma, jak jej poznali uživatelé Bibliografie, jehož základní podobu vytvořil dr. Pokorný. Během excerpčních a hlavně anotačních prací jsme schéma doplňovali a prováděli jemnější korekce.(2)

Pro první díl Bibliografie jsme komplexně excerpovali všechny tiskoviny, které jsou uvedeny v kapitole II/2, resp. v kapitole III. Znamená to, že jsme na excerpční karty rozepsali veškeré články, stať a studie, přičemž heraldické jsme anotovali zásadně, ostatní články však

podle potřeby.(3)

Excerpce tiskovin pro první díl Bibliografie byla z hlediska dostupnosti relativně snadná, neboť většinu titulů měli autoři ve vlastních knihovnách. Zcela jiná situace ovšem nastává při excerpci ostatních tiskovin. Aby i v této etapě práce byl zachován určitý řád a systém, byla současně s ustavením bibliografické sekce založena kartotéka tiskovin, které bude nutno excerpce podrobit. V současné době tato kartotéka obsahuje asi 800 titulů časopisů, sborníků, ročenek a almanachů, o nichž jsme získali alespoň základní údaj - totiž že po určitou dobu vycházely. Při sestavování této kartotéky jsme používali různých podkladů včetně seznamů úředně registrovaných tiskovin. Rozdíl mezi absolutní registrací vydávaných tiskovin a skutečnými možnostmi jejich evidence představuje právě onu "relativní úplnost", s níž jsme nuceni pracovat a zároveň trvalé vědomí toho, že nám nějaký obzvláště pilný badatel sdělí, že jsme opomenuli registrovat ten či onen článek, který byl publikován v tiskovině, která zákonitě unikla naší pozornosti. Toto riziko neúplnosti představuje však nepatrný zlomek procenta článků, které propadnou nepovšimnutí sítím excerpce. Kromě toho v takovém případě - podle našich dosavadních zkušeností - půjde se vši pravděpodobností o článek s minimální sdělnou hodnotou, neboť v opačném případě by stěží unikl pozornosti regionálních bibliografů.

Nebezpečí tedy zdaleka netkví v tom, že bude opomenut nevýznamný článek v jakési zapadlé tiskovině, ale obtíže vidíme v první řadě v množství tiskovin, které je nutno nejen prolisťovat. Vzpomenutých 800 titulů zdaleka nevyčerpává počet vydávaných tiskovin, zatímco možnosti čtyřčlenného autorského kolektivu jsou v porovnání s těmito údaji a se zřetelem k dalším fázím bibliografické práce značně omezené. Lapidární řečeno: Práce je mnoho, ale lidí skutečně ochotných a schopných přiložit ruku k dílu je až překvapivě málo.

V Heraldické ročence 1984 byla na s.103 otištěna stručná informace o bibliografické práci, z níž vyplynulo, že autoři Bibliografie začali excerpovat tiskoviny z let 1951-1975, tedy podle výše uvedeného rozvrhu práce začali připravovat materiál pro IV. díl Bibliografie. Toto rozhodnutí má své důvody. Zatímco první 50 let 20. stol. je relativně dobře bibliograficky zmapováno - rejstříky k českému časopisu historickému a téměř pravidelně vydávaná Bibliografie české historie, v níž byla, byť jen výběrově, registrována literární produkce jednotlivých disciplín pomocných věd historických - druhá polovina století představuje pravý opak. Na jiném místě a v jiných souvislostech jsem se pokusil vyložit příčiny a následky odklonu obecného zájmu zejména o zde sledované disciplíny, takže je zbytečné touto problematikou se nyní dále zabývat. Faktem zůstává, že souhrnné posouzení všech skutečností a jevů nás přimělo k tomu, abychom bibliograficky propracovali právě období let 1951-1975. Zatím byly excerpovány přední obecně historické časopisy a sborníky a několik tiskovin regionálních, avšak výsledek je nad očekávání skrovný. Určitý obrat lze předpokládat od poloviny 60. let, kdy docházelo k postupné renesanci zájmů o heraldiku a genealogii. Nicméně zatím se potvrzuje, že hlavní literární proud co do kvantity byl soustředěn ve vznikajících interních tiskovinách řady spolků a sdružení, které jsou ovšem již komplexně excerpovány.

První díl Bibliografie byl uzavřen rokem 1980 v tom smyslu, že excerpce byly podrobeny všechny oborové tiskoviny, které byly do konce toho roku vydány. Oborové tiskoviny, vydávané v letech následujících byly však i nadále průběžně excerpovány, takže v současné době je připraven k zpracování materiál, který naplní první pětiletý suplement za léta 1981-85.

Jeho uspořádání bude obdobné jako uspořádání prvého dílu Bibliografie, součástí supplementu budou i příslušné rejstříky, jejichž hesla budou - stejně jako bibliografické záznamy - opatřeny důslednými odkazy do příslušných rejstříků či oddílů základního díla.

Bibliografická práce v té podobě, v jaké jsem se pokusil ji zde nastítnit, přestává být úsměvnou zálibou a stává se zcela vážnou záležitostí. Obrazně řečeno, je to řehole, která vyžaduje přesné, systematické a důsledné plnění přijatých úkolů a závazků. V této práci totiž nelze nic ošidit, neboť každý ústupek od náročnosti se obrátí proti původci v konečném výsledku.

Bibliografickou práci je nutno dělat nejen z vlastní vůle, ale především se zánícením pro samu podstatu věci, se smyslem pro odpovědnost a s vědomím obecné prospěšnosti. Bibliografická práce dává jedinečnou možnost hlubokého poznání a proniknutí k samotným základům vědní disciplíny, oboru, jemuž slouží; bibliografovi odhaluje nepřehledné množství badatelských témat, informuje ho o způsobech a stavu jejich zpracování, avšak na druhé straně nemilosrdně odhaluje povrchnost a plytkost badatelských pokusů pouhých "zájemců" nebo grafomanů. Bibliografická práce, právě širokými možnostmi vzájemných komparací, odděluje zrno od pleve; vidí-li se nějaký "badatel" v bibliografickém zrcadle pokřiveně, nebo cítí-li se dokonce zesměšněn, necht' vinu hledá především sám v sobě.

Poznámky:

- (1) Podrobněji, třebaže nikoli způsobem vyčerpávajícím, byl nastíněn vývoj bibliografie české historie v kapitole I/1 s odkazy do poznámkového aparátu na s.IX. úvodní části prvního dílu Bibliografie.
- (2) Rutinovaný bibliografický pracovník propadne v této chvíli patrně do stavu zoufalství, neboť zde byla porušena zásada posloupnosti: nejdříve vypracovat úplné bibliografické schema a poté podle něho třídit excerpovaný materiál. Jak jsme však již v úvodu k Bibliografii podotkli (kap. II/5) upustili jsme od některých vžitých bibliografických praktik a postupovali jsme způsobem zcela nekonvenčním. Dosavadní praxe zatím naše předpoklady potvrzuje.
- (3) Uvádím tuto skutečnost proto, aby v případě vzniku jiných bibliografických skupin, které by měly v programu rovněž zpracování bibliografie české heraldiky a genealogie, jejich členové nepodnikali marnou a zbytečnou práci. Čtyřčlenný autorský kolektiv Bibliografie si samozřejmě vyhrazuje výlučné právo ani monopol na bibliografickou práci; je však přinejmenším na pováženou, jestliže právě v době vydání prvního dílu Bibliografie české práce heraldické "je ustavena" dvacetičlenná bibliografická skupina za účelem vypracování bibliografie heraldiky a genealogie.

Pavel Palát

Jan Smetana: Heraldické památky na litoměřické erbovní měšťany.

In: Vlastivědný sborník Litoměřicko, XVII.-XX./1981-1984, s.79-100, obr.9, pozn.53.

V úvodní části jsou připomenuty některé aspekty, jimiž se vyznačovalo prostředí humanistické vzdělanosti ve století před bělohorskou bitvou. Z nich si autor všímá především ekonomického vzestupu měšťanstva, který se ve společensko-kulturní sféře projevoval tužbami a snahami po napodobení šlechtického způsobu života. Bohatí měšťané si nechávali stavět nejen honosné domy, ale snažili se rovněž o získání vnějšího atributu šlechtictví - erbu. Ve městech tak vznikla poměrně početná vrstva erbovních měšťanů, kteří získávali rozhodující společenský, kulturní a ekonomický vliv ve svých komunitách. V Litoměřicích v té době - podle autorova údaje - lze doložit asi 40 rodin erbovních měšťanů. Přestože se jedná o významný a nepominutelný společenský jev, nebyla této problematice dosud věnována náležitá pozornost. Stať dr. Smetany si neklade za cíl vyčerpávajícím způsobem vyplnit tuto mezeru v regionálních dějinách Litoměřic - což je podle mého názoru škoda, neboť se zřetelím na předchozí publikované statě a proslavené přednášky na schůzích pobočky Heraldika by si autor takový cíl mohl směle vytknout - ale věnuje pozornost pouze několika případům.

Na prvním místě je uveden slavný litoměřický graduál literátského bratrstva, v němž se nacházejí dva donátorské erby - Jakuba Ronovského de Welgnau a Václava Řepnického.

Ve zkratce a s odkazy do poznámkového aparátu zrekapituloval autor dosavadní znalosti o osobě Jakuba Ronovského, jehož nelze jednoznačně identifikovat vzhledem k dosud nezpracované historické topografii města. Ronovského erb je v dosavadní literatuře uváděn dílem nesprávně a dílem nepřesně, proto autor - na základě poznatků z konkrétního pramene, podává jeho správný popis.

Neméně významnou osobou je Václav Řepnický, kterého lze spolehlivě určit zejména z doby jeho působení v Litoměřicích v l. 1511-1517. Ačkoliv pocházel z rytířského rodu, stal se mluvčím litoměřické komunity a obhájoval její zájmy s takovým úspěchem a tak důsledně, že byl v r.1516 na benešovském sjezdu šlechty vyloučen z rytířského stavu, což - jak výslovně autor podotýká - je ojedinělým právním aktem. Řepnického erb uvedli ve známost již Wocel(1859), Lippert(1871), Bernau(1895), naposledy pak Sedláček v ČMH II(1925), bohužel všichni neúplně. Patrně jediná podoba Řepnického erbu - kromě pečeti z r.1498, na níž se odvolal Sedláček - je známa právě z donátorského vyobrazení v graduálu a podle ní podává autor popis.

Další rodinou, které je věnována pozornost, jsou Mrázové, jimž v osobě Jiřího bylo dne 10.12.1558 povoleno užívat erbu a přídomku "z Milešovky". Autor upozornil na figurální i barevnou variabilitu erbu nejen v literatuře uváděnou (Meraviglia, Král, Sedláček), ale i na dochovaných památkách - znaky na domě "Pod bání", resp. "Kalich" a na náhrobcích. Zde je na místě upozornit na stať Zdenka Kolowrata Krakowského "Náhrobky a epitafy v pražských kostelích" (ČRSČ, IV./1932, č.1), kde na s.10 je uveden nápis o úmrtí panny Anny, dcery Matouše Horáka z Milešovky(1586). K textu se zřejmě vztahuje erb č.1 na tab.1, který je ovšem od erbu Mrázů z Milešovky značně odlišný. Bylo by nesporně prospěšné zabývat se vztahy mezi litoměřickými Mrázovými, pův. z Prahy, a rodinou Matouše Horáka.

V expozici litoměřického muzea je umístěn erb, který původně zdobil portál domu Kandorských z Kandorské hory, posléze po demolici domu byl přenesen na dům čp.162 a nakonec do muzejní expozice. Rodina Kandorských

(Dokončení na s.103)

ZPRÁVY ČNSpobočkyHeraldika

HERALDIKA

pobočka České numismatické společnosti v roce 1984

Od poslední řádné výroční schůze pobočky Heraldika České numismatické společnosti v Praze, která se konala dne 10. ledna 1984 v klubovně Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, Malé nám. 13, Praha 1 - Staré Město, probíhaly členské schůze v pravidelných čtrnáctidenních intervalech - vyjma července a srpna - v obvyklou dobu. Na schůzích byly prosloveny následující přednášky:

- 24.1. PhDr. Milan Buben:
Brisury v britské heraldice.
- 7.2. PhDr. Milena Švecová:
Heraldická výzdoba místností desk zemských.
- 21.2. PhDr. Pavel R. Pokorný:
K symbolice krále Václava IV.
- 20.3. Pavel Palát, prom. pedagog:
K některým otázkám bibliografie české heraldiky.
- 3.4. Jiří Hanáček:
Obléhání Brna Švédy v roce 1645.
- 17.4. Jaroslav Jásek:
Symbolika zaniklých řemesel.
- 8.5. PhDr. Jan Smetana:
Heraldické památky Litoměřicka. (část třetí)
- 22.5. PhDr. Vladimír Růžek:
Aula Caroli IV.
- 5.6. Ing. Mojmír Chromý - Ing. Fr. Kučera:
Heraldické památky Průhonice.
- 11.9. PhDr. Milan Buben:
O křížovníký znak.
- 25.9. PhDr. Pavel R. Pokorný:
Filigrány a heraldika.
- 9.10. Ing. Mojmír Chromý:
Příspěvek k heraldice evropských panovníků 15. století.
- 23.10. PhDr. Jarmila Hásková CSc.:
Český panovníký znak z hlediska nových numismatických poznatků.

- 6.11. PhDr. Pavel R. Pokorný:
Huas a heraldika.
- 20.11. Pavel Palát, prom. pedagog:
Heraldická terminologie.
(Zpráva o činnosti společné pracovní skupiny českých a moravských heraldiků.)

V roce 1984 vydala pobočka Heraldika ČNS dva Informační letáky - v lednu a v srpnu - které byly expedovány všem členům pobočky Heraldika a členům ostatních numismatických poboček, pokud projevíli zájem o odběr heraldických tiskovin.

Výroční schůze pobočky Heraldika České numismatické společnosti v Praze za rok 1984 byla uskutečněna teprve dne 14. května 1985, tedy v termínu značně neobvyklém, neboť výbor pobočky Heraldika pozbyl počátkem roku 1985 možnost konat nadále členské schůze a přednášky v klubovně Pražského střediska státní památkové péče. Po řadě neúspěšných jednání s různými institucemi jsme získali příslib na propůjčování klubovny v Náprstkově museu; z dohody však nakonec sešlo pro vzniklé technické závady na elektrickém zařízení. Teprve ve druhém čtvrtletí získal výbor pobočky Heraldika reálnou možnost konat členské schůze v klubovně Pražských vodáren v Podolské ulici v Praze 4.

Na výroční schůzi, která byla zároveň první schůzí pobočky Heraldika v roce 1985, přednesli jednotliví funkcionáři krátké a věcné zprávy o činnosti za uplynulý rok a poté byli přítomní seznámeni s návrhem kandidátní listiny, který společně připravili odstoupující výbor pobočky a předseda revisní komise Ing. Mojmír Chromý. Poněvadž k návrhu nebylo zásadních připomínek, byly provedeny volby s následujícím výsledkem:

Výbor pobočky Heraldika ČNS na rok 1985

Čestný předseda:	JUDr. Zdeněk M. Zenger
Předseda:	PhDr. Milan Buben
Místopředseda:	PhDr. Stanislav Hošťálek
Jednatel:	Pavel Palát, prom. pedagog.
Hospodář - pokladník:	Jaroslav Jásek
Archivář:	PhDr. Pavel R. Pokorný

Přijímací a disciplinární komise

Předseda:	PhDr. Stanislav Hošťálek
Členové:	Emil Konopásek Michal Fiala

Revisní komise

Předseda:	Ing. Mojmír Chromý
Členové:	Stanislav Judl, akad. malíř Jan Koloc

Redakční rada Heraldické ročenky

Předseda: Pavel Palát, prom. pedagog.
Odborný lektor redakce: PhDr. Pavel R. Pokorný
Členové: Vojtěch Fiala
Ing. František Kučera
Zdirad J. K. Čech

Po ukončení výroční schůze se sešel nově zvolený výbor pobočky Heraldika, předsedové obou komisí a redakční rada Heraldické ročenky ke krátké schůzi, jejímž účelem bylo projednání některých organizačních záležitostí. Přítomní konstatovali, že do konce prvního pololetí roku 1985 lze uskutečnit již pouze dvě členské schůze, jak bylo ostatně oznámeno všem členům v dubnovém Informačním letáku. Ve druhém pololetí budou členské schůze konány v pravidelných čtrnáctidenních intervalech. Předseda redakční rady podal zprávu o stavu rozpracovanosti Heraldické ročenky na rok 1985 a upozornil přitom na vzniklé technické potíže, které způsobí určité zpoždění. Příspěvky, které byly do Ročenky zaslány jednotlivými autory, lektoroval Dr. Pokorný; pokud vznikly k textům nějaké připomínky, byly s autory písemně projednány.

Různá sdělení

Při revizi plateb, resp. příspěvků na ediční činnost pob. Heraldika, za Heraldickou ročenku 1984 (a v několika málo případech i za Ročenky předchozí) bylo zjištěno, že existuje několik neukázných členů, kteří dosud nesplnili tuto základní povinnost, a to ani po urgenci. Pokud se budou v budoucnosti tyto případy i nadále opakovat, bude výbor pobočky nucen rozesílat Heraldickou ročenku jako doporučenou zásilku, přičemž plnou výši poštovného bude hradit příjemce. V předchozích letech bylo na tyto případy již poukazováno v některých Informačních letácích, zatím však bez viditelného úspěchu. Členové redakční rady ani hospodář pobočky nemohou marnit čas psaním urgencí, nebo s neplatícím korespondovat, zda Ročenku dostal či nikoli. Výbor pobočky proto žádá zdvořile, ale důrazně všechny abonenty, aby vyrovnali finanční závazky ihned po obdržení Ročenky. Za projevené pochopení výbor předem děkuje.

Předseda redakční rady žádá případné autory, aby své příspěvky laskavě psali strojem v úpravě zhruba 60 úhozů na jeden řádek a 30 řádků na jednu stránku; používejte řádkování "2". Ilustrace předkládejte na samostatných listech a v textu vyznačte místo, kam by měla být ilustrace umístěna. Dokumentární fotografie předkládejte ve formě kvalitního negativu, neboť při technické redakci necháme zhotovit pozitiv potřebné velikosti a kvality. Veškerý poznámkový aparát pište zásadně za text, jednotlivé odkazy průběžně číslicemi arabeky. Citace literatury a archiválií musí odpovídat příslušným čl. státním normám. Autor samozřejmě ručí za původnost svého zpracování; pokud převážně využívá starší literatury, je jeho povinností toto zřetelně vyznačit. Veškeré předkládané texty jsou posuzovány odborným lektorem; jeho povinností není texty přepracovávat, ale posoudit faktografickou stránku. Redakční rada nemůže přijímat články, které vznikly překladem ze zahraniční literatury, pokud autor překladu současně nepředloží věrohodné osvědčení od autora originálu, že souhlasí s překladem a jeho publikací. Texty a ilustrace publikované v Ročenkách nejsou honorovány. Pokud by autoři chtěli své texty publikovat honorované v periodických tiskovinách, nemohou je nabízet k otištění do Heraldické ročenky.

Veškeré texty a ilustrace jsou autorům vráceny po publikování v Heraldické ročence. Redakční rada přijímá k otištění kromě článků, statí či studií též referáty či recenze o heraldických pracích z tuzemských i zahraničních časopisů. Přitom je nutno upozornit, že názory referenta nemusí být ve shodě s názory členů redakční rady.

Výbor pobočky Heraldika sděluje všem členům, že na členských schůzích zásadně nepořádá aukce heraldické nebo příbuzné literatury. Řádní členové pobočky Heraldika, kteří mají zaplacený příslušný roční příspěvek, se mohou zúčastnit aukčních akcí, které pořádají ostatní pobočky nebo ústředí ČNS. Při účasti na aukci je nutno prokázat řádné členství ústřížkem složenky ČNS, který slouží zároveň jako členská legitimace.

Pavel Palát
jednatel

(Pokračování ze s.99)

dostala erb a přídomek "z Kandorské hory" od císaře Ferdinanda I. majestátem ze dne 15.7.1560. Další památkou - v přítomné době bohužel natolik poznamenanou zubem času, že pro účely této studie bylo nutno pořídit kresebnou rekonstrukci - je erb tří rodin (Trnovanský, Zdichna, Jelíněk), které byly císaři Ferdinandem I. dne 27.1.1560 obdarovány společným erbem a přídomkem "z Jelení hory"; erb je umístěn na domě čp.2/52. O rodinách jsou uvedeny zatím dostupné údaje; k rodině Jelínků se nepochybně váže domovní znamení "U Jeleny" na domě čp.18/40, který mj. majetek náležel rodině Jelínků, pocházející z doby před r.1560. Erb Trnovanského z Jelení hory se nacházel na dnes již nezvěstném náhrobku z r.1589, resp.1590, který byl zazděn do konce 18.stol. ve hřbitovní zdi děkanského kostela. Poslední zastavení u dochovaných památek na erbovní měšťany se týká erbu Šišků z Cejnova. V zasedací síni Staré radnice se nachází 13 portrétních medailonů a jeden znakový, který bývá určován jako erb stavebníka budovy Šimona Šišky. Dle letopisných záznamů byla radnice stavěna v 1.1537-39, avšak rodina Šišků byla erbem a přídomkem obdařena teprve 21.7.1580 v osobě Matyáše Šišky. Z těchto faktů plynou dvě závažné skutečnosti: Erb ve znakovém medailonu nemůže patřit Šimonu Šiškovu, ale Matyáši Šiškovu, který je zde připomínán až k r.1577. Tento časový posun bude nutno vzít v úvahu při dataci portrétních medailonů. Přestože se autor zabýval pouze některými dochovanými památkami, prokázal prospěšnost a nutnost obdobných exkursů do regionální historie. Heraldické bádání, pokud vychází zásadně z pramenů základny, přispívá k obohacení a zpřesnění stávajících znalostí. V případě medailonového souboru výsledky bádání podstatně ovlivní řešení datace významné výtvarné památky. Zde se Heraldika dostává do oblasti interdisciplinárních vztahů a právě v tom je nutné hledat současné její uplatnění. V neposlední řadě je referovaná studie dokladem toho, že heraldickému bádání by se měl věnovat ten, kdo si osvojil nemalou sumu obecných i speciálních znalostí, které dokáže metodologicky náležitě interpretovat.

Pavel Palát

OBSAH*

Tomáš Krejčík: Šest století erbovních miniatur	3 - 36
Jan Smetana: Palatinové Jan Ernst a Christian Theodor Schosserové z Emblebenu a Friedhelmu	37 - 52
Milan Buben: Brisury v britské heraldice	53 - 68
Jaroslav Jásek: Sladovnická symbolika	69 - 85
Mojmír Chromý - Fr. Kučera: Heraldické památky Vyšehradu Doplňk k studii v Heraldické ročenice 1984	86 - 87
Zdirad J. K. Čech: Břetislav Štorm +11.2.1960 R.I.P.	88 - 89
Výběr z literatury a zprávy	90 - 99
Jaroslav Jásek: Cechovní památky na Okoři	90
Igor Činovec: Historická metrologie	90 - 91
Milan Buben: Gustav Hofmann: Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy	91 - 92
Jaroslav Jásek: Vladimír Markl: Z dějin Vítkovických železáren	92 - 93
Pavel Palát: Historie a perspektivy numismatických společností	93
Mojmír Chromý: Gert Oswald: Lexikon der Heraldik	94
Pavel Palát: Bibliografie české práce heraldické	95 - 98
Pavel Palát: Jan Smetana: Heraldické památky na litoměřické erbovní měštany	99, 103
Zprávy ČNS pobočky Heraldika	100 - 103
Pavel Palát: Heraldika pobočka České numismatické společnosti v roce 1984	100 - 102
Různá sdělení	102 - 103

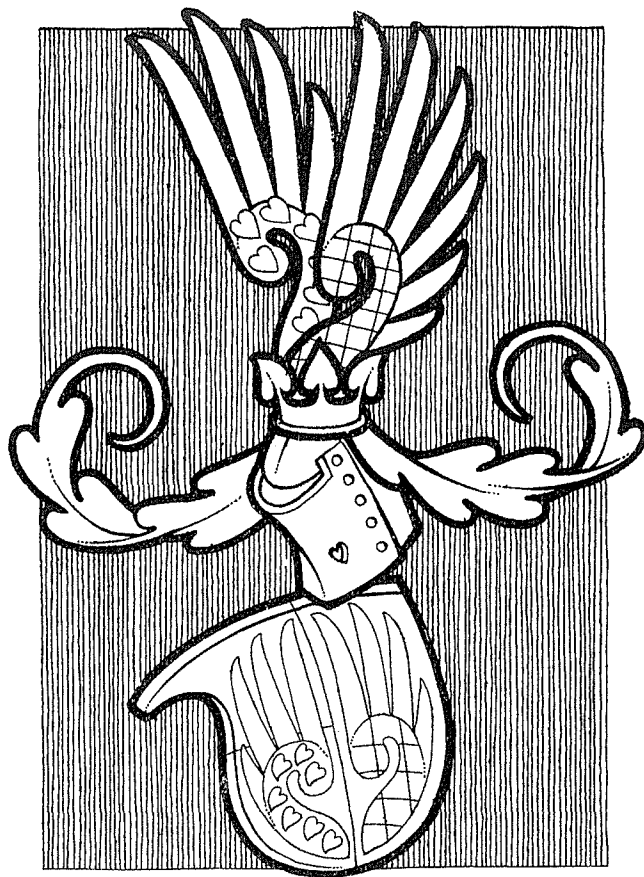
Ilustrace:

Zdirad J. K. Čech: obálka, titulní a tirážní strana,
70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 87, 88

Stanislav Kasík: 43, 44

Jan Koloc: 56, 57, 58, 64

Fotografické reprodukce: Jaroslav Beneš
Roman Maleček

HERALDICKÁ ROČENKA 1985

Vydala Česká numismatická společnost, pobočka Heraldika,
Praha 4, Levá ul.11, jako interní tiskovinu pro své členy.

Vydání povoleno Národním výborem hl. města Prahy,
odbor kultury, pod zn.Kult.3-sine/81 ze dne 8.7.1981.

Praha, prosinec 1985